JEDILNIK

Duncan Lunan — politika preživetja . . . str. 8, 9

Vladimir Goati — intervju . . . str. 10, 11

Vesna Pešić — zgodovina YU peticij (1. del) . . . str. 16, 17, 18

Milovan Brkić — svobodni novinar pred sodiščem . . . str. 6, 7

ialističnih

Štefan Korošec je govoril tudi o oblikovanju javnega mnenja. V časih, ko imajo ljudje vse manj zaupanja v politiko in Zvezo komunistov, ne smemo zatirati kritike, toda ta mora biti ustvarjalna in inovativna, položaj pa moramo analizirati sproti dosledno, poštteno, a agresivno.

»Velike subvencije dajemo za to, da se potem v teh listih napada naš samoupravni in socialistični sistem, ti avtorji pa iz subvencij vlečejo velike honorarje,« je dejal Štefan Korošec in pri tem konkretno omenil Novo revijo.

Uroš Mencinger

YU ISSN 0022/9296 – LETNIK XXVIII – ŠT. 4/5 – 22. DECEMBER 1986 CENA 200 DINARJEV

KATEDRA

KATEDRA

SVINČENI ČASI ABSURDOV

Zdi se, da je pred skoraj dvema mesecema, ko so nekateri na seji predsedstva Republiške konference ZSMS predlagali, da naj se koncept Štafete mladosti privede do absurda in s tem do lastne sprevrnitve, le malokdo verjel, da bi bilo ta predlog tudi mogoče realizirati. Slejkoprej je bil na delu zgolj verbalizem, ki naj bi potrdil drugačnost neke politične organizacije — Zveze socialistične mladine Slovenije. Potrditev čarobne moči (politične) besede je zatorej — hotelo to vodstvo slovenske mladine ali ne, hotela *Jugoslavija* to ali ne — prišla od drugod. Danes imamo podružbljeno štafeto, dolgo štiri (4) metre in težko nekaj sto kilogramov, ki je ne glede na to, da je zaradi prizadevnosti nekega tozda »Javne higiene« (sic!) končala na smetišču, živo prisotna v jugoslovanski javnosti.

10. decembra 1986 so študentje in ostali prisotni pokopali Pusta. **Na mesto obredne prakse nekega preteklega obdobja so postavili deziluzionistični obred svinčenih časov sedanjosti. Politično-ideološki maškaradi, ki za razliko od pustne nima nobene zveze z realnostjo in ki naj bi se — kot je napovedano — nadaljevala**

so rekle NE. Moreča tišina peticionašev in tistih, ki so v ljubljanski večerni megli zrli v prižgane sveče pod štafeto absurda je potrjevala pogrebno vzdušje ob pokopu nepovratnega. ***Štafeta bo jutri šla in mora iti na pot, ker nikoli več ne bo ista kot prej.*** **Poštafetna štafeta, ki bo po Dnevu človekovih pravic (10. december!) potovala po zvezi bratskih in enakopravnih narodov in narodnosti bo karikirana preteklost, bo štafeta, ki je izgubila vso svojo nedolžnost. Zahvaljujoč sredstvom javnega obveščanja, ki so se o »nekulturnem« Dogodku razpisala na dolgo in široko, se bo tega zavedal vsak hrvaški, bosanski, kosovski (in tako naprej) mladinec, ki bo spomladi s štafeto v rokah tekal po ulicah svojega mesta.**

Toda Štafeta mladosti je, tako pravijo, politični simbol bratstva in enotnosti, politični simbol AVNOJ-ske Jugoslavije, zato je ne smemo ukiniti. ***Res, ne smemo je ukiniti!*** **Simboli absurda naj ostanejo in stojijo, tako kot stojijo spomeniki revoluciji! Naj pričajo o medrepubliških razprtijan, o političnih monopolih, o licemernosti vladajočih struktur, ki vzganjajo represijo nad novinarji, kadar ti razkrivajo politični in gospodarski kriminal, o razdeljenem enotnem jugoslovanskem tržišču, o javnosti dela organizacij, ki nečlane** ***(pa čeprav so novinarji)*** **mečejo s svojih seans, o študentih, ki zahvaljujoč svojim študijskim programom niso sposobni ničesar reči o reformi visokega šolstva, o brezposelnosti, itd. Naj tečejo, kot tečejo Srbi in Albanci s Kosova! Čez to pokrajino, čez Bosno in Hercegovino in čez vse ostale federalne enote lahko teče tisoč majskih simbolov bratstva in enotnosti, lahko se gradijo politične tovarne, lahko vozijo vlaki, lahko se podpisujejo pobratimske listine.** ***Simboli ne rešujejo ničesar, ker so samo simboli.*** **Tudi prikriti ne morejo ničesar, ker ne odelikujejo stvarnosti, ker so politični simboli normativnega, simboli absurda.**

Študentje v svinčenih časih absurdov, v iztekajočem se letu 1986 so vse drugačni kot so bil v letu 1968. Izbrisujoča se letnica, s katero se briše tudi šestinosemdeseta KATEDRA, bo — tako upamo — dokončno izbrisala travmatični spomin '68, fantazme teh in onih, razloge, da univerzitetni sveti razpravljajo o reformi reforme pod točko »razno«. Študenti ne kritizirajo vsega obstoječega, ker niti tega niso sposobni in ***ker ruševin ni mogoče kritizirati.*** **Ruševine se sesedajo, prav 10. decembra pa smo dobili še eno ruševino. Če kaj proizvedejo, proizvedejo zato, da bi umorili, da bi prižgali sveče. Študentje so piromani, so destruktiven in samodestruktiven element. Štafeta jim »gre na živce«, univerza jim »gre na živce«. Škoda živcev!**

Miran Lesjak

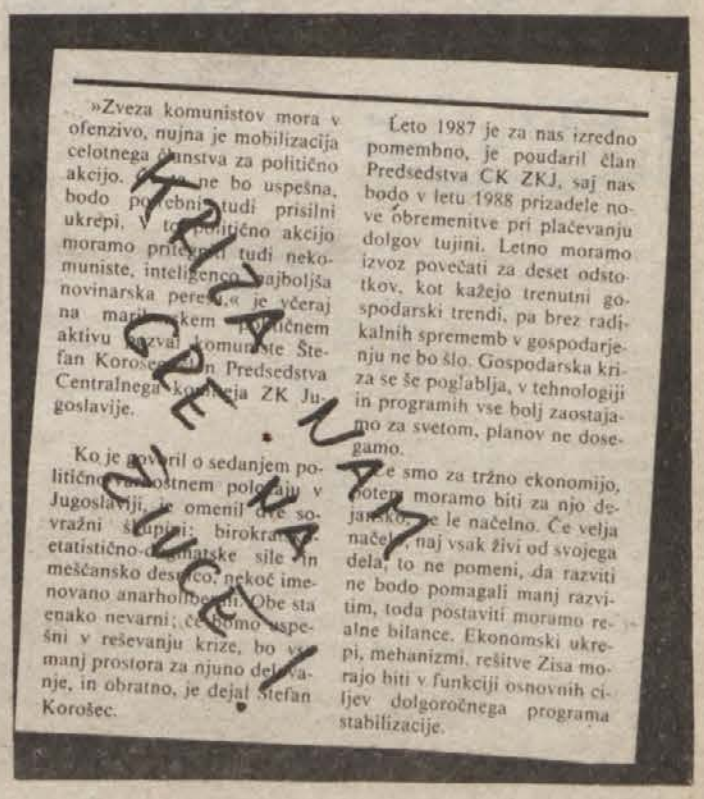

»Zveza komunistov mora v ofenzivo, nujna je mobilizacija celotnega članstva za politično akcijo. Da ne bo uspešna, bodo potrebni tudi prisilni ukrepi. V to politično akcijo moramo pritegniti tudi nekomuniste, inteligenco, najboljša novinarska perut,« je včeraj na mariborskem političnem aktivu razval komunist Štefan Korošec, član Predsedstva Centralnega komitija ZK Jugoslavije.

Ko je govoril o sedanjem političnoekonomskem položaju v Jugoslaviji, je omenil dve sovražni skupini: birokratsko etatistično-dogmatske sile in meščansko desnico, nekoč imenovano anarholiberalni. Obe sta enako nevarni; če bomo uspešni v reševanju krize, bo vse manj prostora za njuno delovanje, in obratno, je dejal Štefan Korošec.

Leto 1987 je za nas izredno pomembno, je poudaril član Predsedstva CK ZKJ, saj nas bodo v letu 1988 prizadele nove obremenitve pri plačevanju dolgov tujini. Letno moramo izvoz povečati za deset odstotkov, kot kažejo trenutni gospodarski trendi, pa brez radikalnih sprememb v gospodarjenju ne bo šlo. Gospodarska kriza se še poglablja, v tehnologiji in programih vse bolj zaostajamo za svetom, planov ne dosegamo.

Če smo za tržno ekonomijo, potem moramo biti za njo dejansko, ne le načelno. Če velja načelo, naj vsak živi od svojega dela, to ne pomeni, da razviti ne bodo pomagali manj razvitim, toda postaviti moramo realne bilance. Ekonomski ukrepi, mehanizmi, rešitve Zisa morajo biti v funkciji osnovnih ciljev dolgoročnega programa stabilizacije.

KRIVA GRE NAM ŽUČ!

KO DIALOG NI MOŽEN

UREDNIŠTVO KATEDRE ŠE VEDNO NIMA NASLOVA

O Katedri se še kar naprej sestankuje, razpravlja, ne da bi bilo uredništvu časopisa omogočeno, da bi se *seans* političnih organov tudi samo udeleževalo. Katedra že dva meseca nima naslova, nima telefonske številke in ne poštnega nabiralnika. Za sestanke, na katerih se sprejemajo takšne ali drugačne politične ocene o časopisu, zvemo po ovinkih. Če včasih še prevlada razum in se nepovabljenim gostom izreče dobrodošlica, pa drugič ti isti gostje letijo kot **odgovorni ljudje** pri časopisu in kot **novinarji** s sestankov. Ne gre za seje, odprte ali zaprte za javnost, gre za seje aktivov, ki ne delajo javno in delovnih teles, ki delajo ilegalno, pa čeprav so to delovno telo **(?)** Zveze komunistov.

O naravi dela nekaterih forumov Zveze komunistov v Mariboru pač ni mogoče reči drugega, kot da gre za dejavnost v ilegali. Če te namreč po nagovoru, v katerega neodgovorno vpletajo diplomatske predstavnike v Jugoslaviji in v katerem zveš, **da so danes časi takšni, da se komunisti lahko pogovarjajo samo s komunisti** — *vržejo s seje*, potem ni mogoče govoriti o javnosti dela. Mogoče je govoriti samo o metodah dela ZK, za katere slišiš, kakšne da so, od predsednika komisije za informiranje in propagandno dejavnost, pri Predsedstvu MK ZKS Maribor, tov. Erika Kosa.

Prav o seji te komisije, ki se je sestala 25. nov., pišemo tokrat. Po prvi točki dnevnega reda, ki se je glasila »Razgovor o predosnutku tez za razpravo o vlogi in nalogah virov informiranja po novem zakonu«, naj bi tam prisotni razpravljali tudi o Katedri *(»informacija in razgovor o vsebinskih izhodiščih študentskega lista Katedra«, druga točka dnevnega reda).* Če bi bilo mogoče prvi del obrazložitve, zaradi katere je moral v. d. glavnega in odgovornega urednika Katedre sejo zapustiti *(navedli smo jo zgoraj)* na ravni dialoga (sic!) med članoma dveh političnih organizacij še sprejeti, pa je ni več mogoče sprejeti na ravni dialoga med državljani, oz. med političnimi delavci in novinarji. Več kot absurdno je namreč, da se tik pred razpravo o odgovornosti virov informiranja od razpravi prisostvujočega novinarja zahteva, **da spravi beležko v torbo,** se odmakne od mize in — po predahu — da zapusti sejo. Toda celo prvi pogojnik je napačen. Kadar možnost za vzpostavitev dialoga določa članstvo ali nečlanstvo v neki politični organizaciji, potem o tej politični organizaciji ne moremo reči niti, da dela javno, niti, da dela legalno (politična diskriminacija v, predpostavlja se, demokratični družbeni ureditvi) niti, da dela kot boljševiška partija v izrednih razmerah. Toda, bilo nam je pojasnjeno od istega človeka že v drugo: **»To so metode dela Zveze komunistov!«** Ali res?

Miran Lesjak

Pod oblastjo, ki kogarkoli po krivici zapira, je pravo mesto za poštenega človeka tudi v zaporu . . . v tem ločenem, a bolj svobodnem in častnem kraku, kamor država postavi tiste, ki niso **z** *njo temveč* **proti** *njej — v edini hiši v suženjski državi kjer lahko svoboden mož s častjo prebiva.*
(v zbirki Anarhisti je v prvem stavku napaka — vsakogar)
Thoreau: Državljanska nepokorščina

Modri so vedno živeli preprostejše in skromnejše življenje od revnih. Davni filozofi — Kitajci, Hindujci, Perzijci, Grki — so bili razred, ki ni bil nihče revnejši od njih v zunanjih bogastvih, nihče bogatejši znotraj. Ne vemo dosti o njih. Presenetljivo je, da vemo o njih toliko kot sploh vemo. (. .) Danes imamo profesorje filozofije, pa ne filozofov. A je le čudovito predavati, kar je bilo nekoč čudovito živeti. Biti filozof ne pomeni zgolj misliti subtilne misli, niti osnovati šolo, temveč tako ljubiti modrost, da živiš po njenih besedah, preprosto, neodvisno, velikodušno in z upanjem. Pomeni, da rešiš nekatere od problemov življenja, pa ne zgolj teoretično. Uspeh velikih učenjakov in mislecev je običajno dvorjanski uspeh, ni prost, kraljevski, ni moški.

Henry David Thoreau
Walden

YOUGOSLAVIE

Un journaliste qui fait du bruit

BELGRADE
de notre correspondant

Une première à Belgrade. Dans une galerie de peintures du vieux quartier de la capitale, Milovan Brkic, membre de ...sociation des journalistes, ...ant du statut de ... et, en consé- ... perma- ... et à l'interdiction d'écrire pendant trois ans. Son cas a fait grand bruit parmi ses confrères, et son exposition des textes incriminés a attiré de nombreux dissidents et intellectuels de renom ainsi que des représentants de la presse étrangère.

L'exposition fut inaugurée par son défenseur, Me Rajko Danilovic, et deux écrivains, Radoje Smiljanic et Zoran Jovanovic, qui ont rendu hommage à son courage.

... brève intervention, ... violent réquisi- ... du tri-

••• Le Monde • Vendredi 26 septembre 1986 5

GLEJ Tr. 6/7

Mladinci in študentje, dober dan! Oglašam se vam s terena z namenom, da odprem novo rubriko, ki bo dičila zgornji naslov. Gre za odkrito napoved dvoboja z vami, ki bo temeljil na kulturnem dialogu — vera vanj je pri nas že preveč ujeta sama vase. Obstaja sicer v določenih krogih t. i. politični dialog, ki pa nas ne sme zavesti na prehitro izgubo vsega upanja. Današnja avantgarda vse pogosteje posega po nekih skrivnih igricah, po podlem, neodkritem, zahrbtnem, potuhnjenem in celo spletkarskem načinu »dialoga«, ki mu lahko pravimo politični le zaradi tega, ker se odvija v specifičnih krogih, ki že zaradi zgodovinske danosti nosijo ime politični. Te stvari so nam sicer tako ali tako znane iz viteških filmov. Gotovo ste se že kdaj ujeli v mrežo najmanj najnižjega birokratka, ki ves ta stolp hierarhije zatemeljuje. Od zdaj naprej, ker se s takimi ljudmi očitno ne da pogovarjati, ker nam sami zaradi njihovega položaja tega ne dopustijo in lahko le najebemo zaradi dolgega jezika, nam pišite in vzpostavljajmo kulturni dialog pa če gre za mamo, očeta, vratarja ali predsednika.

Lahko začnem? Verjetno se spomnite, če ste ga seveda prebrali, članka »Zagovor volkov pred ovcami«, avtorice Dragice Korade, kjer lepo podrobno opisuje poskuse rezanja Katedrine veje s strani mariborskih družbeno-političnih stricev. Po že kar nekaj poskusih iskanja dlake v jajcu (npr. da uredništvo sestavljajo pretežno ljubljanski študenti . . .) so začeli tudi pri meni, avtorju tega dopisa: zanimali so se, če kot edini mariborski študent v uredništvu sploh imam status študenta! Ne vem, kako se je zrnje sejalo, ampak prišli so do predvidevanja ali celo do sklepa (ne vem, zaradi kulture dialoga), da statusa nimam. Tovariši avantgardisti: sem absolvent druge stopnje Tehniške fakultete v Mariboru s tako lepim statusom, kot ga nima nobeden politični mladinski funkcionar in s poprečno oceno iz vseh štirih letnikov okoli devet (sekretar za računanje lahko prinese kalkulator). Te vaše domneve nisem pojedel kot žalitev, čeprav mislim, da je to bila (sam si ne upam pomisliti o izobrazbi nekaterih). Če bi dialog bil kulturen, ne bi bilo lažjega, kot me poklicati na uredništvo (tel.: 22004) in me vprašati, ne pa na sestankih za katere sem mislil, da so resni, širiti čaršijskih govoric po sistemu »baba čula, baba rekla«! Mislim, da imam boljši status kot večina mladinskih funkcionarjev, ki so v najboljšem primeru falirani študentje, kar pa vas sploh ne sili v preverjanje. Ne vem, kaj je narobe z nami na Katedri, ki smo samo mali kmetje v celi igri.

ZA DOMOVINO IN KULTURNI DIALOG NAPREJ!

pec

SLUŽBA DRUŽBENEGA KNJIGOVODSTVA — SPLOŠNA POLOŽNICA

SPOROČILO O VPLAČILU — 65220 (Št. pošte) — 7309

Vplačal je: Svetičič Bogdan, Tolminskih ... 36, Tolmin (ime in naslov vplačnika)

Namen nakazila: NAROČNINA KATEDRE 1986/87
PROSIMO PLAČAJTE DO 31. OKTOBRA !

Prejemnik: KATEDRA, TYRSEVA 23, 62000 MARIBOR (ime in sedež prejemnika)

(žig in podpis)

Znak kontrole — v Tolminu, dne 10. 11. 1986

TISK AERO CELJE - 82-475-2-85-0 — Obr. št. 10 SDKJ

Način izvrš. — Št. invest. objekta — Šifra 60 — 10

DIN ***1200.-

Številka računa: 51800-678-81846

Sklic na št. (odobr.)

27.— (plačana pristojbina)

(številka dnevnika) — 2

Kako naročiti KATEDRO

(IME IN NASLOV RAJE NATISKAJTE, VSEH PISAV NE ZNAMO BRATI)

PROGLAS:

Vsi janičarji in tudi tisti, ki to še niste in ste seveda kot vsi pred vami prepričani, da to ne boste nikoli postali, lahko vztrajate čimdlje le, če boste naredili nekatere najosnovnejše stvari za vaš obstojček v vašem verjetno trenutno najbolj osovraženem mestu severno od Save, zahodno od Kolpe in seveda južno od Gosposvetskega polja (naše stajice in babice): ***Vsako sredo*** **pojdite v Rožno dolino, malo dalje od študentskega naselja, v trdnjavo štajerstva, ki se kliče** ***Klub mariborskih študentov,*** **na pravo kulturno obarvano čago ali, če vam je bolj všeč, žur (meni je), kjer boste preživeli svoje najlepše in najkoristnejše trenutke v vašem preljubem mestu (pohitite!). Poleg vseh dobrot, ki vas tam vržejo v objem svojih najbližjih, srečanj z izgubljenimi v vesolju, koncertov, kino predstav, lahko tam kupite tudi košček vašega domačega neba, popkovino rodnega kraja, glasilo mariborskih študentov, KATEDRO, ki bo vedno z vami, blizu vas, nikakor pa ne za vami, ki vas čas zmerom prehiti. Ob prvi ginjenosti z davno izgubljeno dušo, se ne dajte zavesti in stopite do šanka ter si jo naročite za celo sezono. Zahtevajte vse informacije, nato pa vas bo že KATEDRA popolnoma informirala, da ne boste potrebovali nikogar in ničesar drugega (seveda, če vam ne bo kdo za petami); KATEDRA bo vaša mati, punca, oče, brat, sestra, pes, mačka, krava in tudi kvaliteten ovojni ali toaletni papir (če nimate še zmerom preobčutljive riti). (Po nepredvidenem žuru na tujem terenu pa služi tudi kot izredno kvalitetna odeja; preizkušeno in zajamčeno.) Poleg tega pa jo lahko tudi berete. Torej, nikamor brez KATEDRE, mi vas opazujemo!**

PEC

P. S.: Če je bilo komu nerazumljivo, stvar se dogaja v ***Ljubljani.***

SAVEZNI ODBOR ZA PROSLAVU DANA MLADOSTI
raspisuje konkurs za SCENARIO ZAVRŠNE SVEČANOSTI PROSLAVE DANA MLADOSTI ZA 1987. GODINU

Cilj konkursa je da omogući što većem broju kulturnih stvaralaca iz cele zemlje da daju svoj stvaralački doprinos obeležavanju Dana mladosti sa novim koncepcijama i novim idejama u 1987. godini.

Propozicije konkursa:

Pravo učešća na konkursu imaju autorske grupe i pojedinci iz cele SFRJ.

Scenario treba da predoči celovit umetnički čin i da odražava:

- kulturno-umetnička dostignuća u svim oblastima stvaralaštva mlade generacije, kao i rad stvaralačke aktivnosti mladih,
- kulturno stvaralaštvo naših naroda i narodnosti uključujući i savremene izraze i kulturno nasleđe,
- jačanje odbrambene sposobnosti SFRJ kroz nastup pripadnika JNA,
- trajnu opredeljenost mlade generacije da neguje i razvija tekovine socijalističke revolucije i misli i delo druga Tita,
- jasnu socijalističku samoupravnu i nesvrstanu opredeljenost naše zemlje.

U sadržaju scenarija treba na odgovarajući način izraziti obeležavanje značajnih jubileja: 50 godina od dolaska druga Tita na čelo KPJ; 40 godina izgradnje omladinske pruge Šamac - Sarajevo i 200 godina rođenja Vuka Karadžića.

Grupa za realizaciju će na osnovu usvojenog scenarija pripremiti program koji se realizuje 25. maja uveče na Stadionu JNA u Beogradu.

Savezni odbor će usvojeni scenario nagraditi sa 150.000 dinara što predstavlja nagradu za izabrani rad i otkup autorskih prava.

15-2654 — Beograd, 11.12.1986.

Poštovani druže uredniče,

Savezni odbor za proslavu Dana mladosti usvojio je nedavno koncepciju za obeležavanje i proslavljanje Dana mladosti u 1987. godini. Koncepcijom je obuhvaćen niz raznih i manifestativnih aktivnosti kojim će mladi i čitavo društvo obeležiti ovaj izuzetno značajan praznik koji simbolizuje jugoslovensku mladost, rođendan druga Tita, te Štafetu kao jedan od najvrednijih simbola bratstva i jedinstva koja je i danas ostala imune na mnoge naše podele.

Jedna od najznačajnijih akcija u okviru čitavog programa proslave je Centralna svečanost Dana mladosti 25. maja na Stadionu JNA u Beogradu, koja ujedno predstavlja i završetak puta Štafete mladosti.

Usvajajući koncepciju Savezni odbor je usvojio i konkurs za scenario završne svečanosti. Namera je da se njegovim objavljivanjem u sredstvima javnog informisanja pruži prilika što većem broju mladih i svih onih koji mogu dati doprinos, da novim idejama i savremenim pristupom, značajnije unaprede ovu nesumnjivo najveću jugoslovensku manifestaciju ove vrste.

Molimo vas da objavljivanjem konkursa u vašem listu date svoj doprinos našim zajedničkim naporima za što bolju, kvalitetniju i savremeniju završnu priredbu.

Obzirom da je naša želja da se konkurs objavi u što više glasila u svim republikama i pokrajinama, jer će to garantovati uspeh akcije, a i naša obaveza, budući da se radi o saveznoj manifestaciji, to zahteva i velika finansijska sredstva s kojima je Odbor, na žalost ograničen.

Stoga vas molimo da nam izađete u susret i objavite konkurs bez naknade.

Primite drugarske pozdrave,

SAVEZNI ODBOR ZA PROSLAVU DANA MLADOSTI
..., predsednik

katedra

Študentski časopis KATEDRA, Tyrševa 23, Maribor, tel. (062) 22004. Številka žiro računa: 51800-678-81846. Ustanovitelj in izdajatelj: Univerzitetna konferenca ZSMS v Mariboru.
Uredništvo: (v. d. do zasedanja študentske skupščine) Miran Lesjak (gl. in odg. urednik, univerza), Peter T. Dobrila (glasba), Matija Grah (družba), Igor Mekina (poliKRItika), Dejan Pušenjak (kultura), Samo Resnik (pomočnik gl. in odg. urednika, znanost)
Tehnični urednik: Marjan Hanl
Programer: Dušan Vezjak
Lektorja: Samo Resnik, Boris Svetel
Časopisni svet: Borko DeCorti, France Forstnerič, dr. Ljerka Godicl, Branko Greganovič, Miran Kalin, Dragica Korade (predsednica), Milan Kuhta, dr. Vlado Sruk.
KATEDRA izhaja ob podpori družbenega dogovora o financiranju mladinske periodike v Sloveniji.
Tisk: ČGP Večer, Tržaška cesta 14, 62000 Maribor, 6000 izvodov.
Letna naročnina: 1.200 din, 50 SCH, 4 US$.
Oproščeno temeljnega prometnega davka po sklepu št. 421-1/70, z dne 11/1/73.
Pisma bralcev nelektorirana.
Uradne ure: vsak petek od dveh do šestih popoldne.

PROSLAVA LE ZA NEKATERE

...razkrinkajmo jih!

Kranjska proslava dneva mladosti je še daleč za nami, vendar pa je vseeno zapustila nekaj vtisov, ki nanje mečejo svetlejšo ali temnejšo luč. S strani organizatorjev je bila nareč dobro pripravljena, bolj pa moti udeležba in kraj dogajanja. Tokrat smo namreč proslavljali na prostoru pred zimskim kopališčem, ki je precej oddaljen od centra mesta, zato marsikdo tudi ni prišel. Vendar ...

MARKO JENŠTERLE

1978/6

odkrivamo stare grehe

sanci. Kakšen tragičen konec!

naša akcija
MAVČIČE — KOT BI ŠLO ZARES

Mobilizacija in poziv, hitri kurirji vsevprek.
Izbranci prihajajo, trumoma, njihove oči se srepo upirajo v okna Krajevnega urada, vsi brez besed ugašajo cigarete in odhajajo k svojim skupinam.
Pravkar sem postavil anteno za našo radioamatersko mrežo; premagujem spanec, ko se strop nenadoma zgrozno strese.
"Ljudje, povejte, je to pravi potres", zaprepadeno vzkliknem.
"Ne", hladno odgovori režiser, sicer borec NOV: "gasilci butajo, saj veš, za dvig resnosti, sa..." - njegov zamolkli glas preglasi neusmiljeno tuljenje sirene.
"Zabava se začenja", ugotavljajo mladi, v pričakovani zasedbi skrani pod rdečim križem.
To je naša akcija, postite papirje, to je vaš, urošena, živina v hlevih, modri vodnjaki, slamnate strehe v ognju...
...

Franci Zavrl

1979/8-10

FAKSIMILE ŠTEVILKE

(Ko prebereš, daj) NAPREJ
mladinsko glasilo, ok zsms kranj, 4/86

IGOR MEKINA

PRIPOROČILO VLADARJU

Vladarji so zmeraj potrebovali svetovalce in tudi dandanes je tako. Pri nas je na oblasti delavski razred in njegovi svetovalci so najboljši, najbolj prekaljeni in zavestni deli tega razreda samega. Nekateri sicer trdijo, da pretirana zavestnost teh avantgardnih sil povzroča ne-zavestnost delavskega razreda, vendar se na takšna natolcevanja nikakor ne gre zanašati. Svetovalci so se že pred novembrskimi prazniki obširno ukvarjali z misterijem stavk ter ob tem sprejeli tudi nekatera priporočila, naslovljena njegovemu veličanstvu delavskemu razredu. Centralni organ Zveze komunistov Slovenije je legalizacijo stavk zavrnil z ugovorom, da je to metoda, ki pristoji delavskim množicam v izkoriščevalskih buržoaznih deželah, ki še ne poznajo blagodati samoupravnega socializma, nikakor pa ni primerna suverenemu delavskemu razredu.

Bilo je to hvalevredno opozorilo, pravzaprav priporočilo kraljevemu Veličanstvu, naj se drži kraljevskega bontona, in res! Ali se spodobi, da delavski razred kot vladar te dežele razgraja, nerga ter se nasploh vede kraju in času povsem neprimerno, kakor da bi bil dete kapitalizma in ne vrhovni poglavar socialistične dežele? Seveda se ne spodobi. Vladarji se morajo vesti umirjeno in spodobno. In tako so razpravljalci ob zadnjem sejanju v Centralnem komiteju ZKS suverenu te dežele priporočili predvsem že uhojene samoupravne poti, stezice in transverzale za izražanje svojih upoštevanih interesov, odsvetovali pa rokovnjaške bližnjice ter skakanje preko samoupravno zakoličenih plotov. In če delavski razred že zarobanti ter odkrito pokaže svoje nezadovoljstvo s stavko, potem je po besedah svetovalcev to razumeti predvsem kot problem na nivoju posamezne »delovne organizacije«, nikoli pa vse številnejši štrajki ne morejo pomeniti kritike celotnega sistema. Svetovalci so se zavzeli tudi za toleriranje štrajkov, vendar samo pod pogojem, da so delavci pred tem stopili po samoupravnih poteh. Kje točno bodo meje upravičenih ali neupravičenih štrajkov pa seveda nikoli ne bomo izvedeli, kakor tudi tega ne, kje bodo utrujeni samoupravljalci lahko krenili po stavkovni bližnjici. Ker legalizacije štrajkov še dolgo ne bo, bo to malenkost sproti in od primera do primera urejal suverenov svetovalec — njegova avantgarda . . .

Prepričanje o suverenosti delavskega razreda pa postane nekoliko problematično v trenutku, ko se zamislimo nad določenimi empiričnimi dejstvi. Vse očitneje postaja, da se med pripadniki suverenega razreda vedno bolj razraščajo občutki odtujenosti, zapuščenosti in nemoči. Samoupravni organi so očitno neučinkoviti, razkorak med delavci in močjo poslovodnih struktur čedalje večji. Delo je nekreativno, sindikati pa obstajajo zgolj na papirju. Če kar 90% nekvalificiranih delavcev (ti naj bi bili paradni konj avantgarde) izjavlja, da niso člani sindikata, potem se lahko resnično vprašamo, v čigavem imenu govorijo predstavniki sindikatov. Člani samoupravnih organov v 75% izražajo svojo politično nemoč, člani ZK v delovnih organizacijah v 87%. O kriterijih za delitev osebnih dohodkov v delovni organizaciji odloča samo 2% delavcev, o dolgoročnem planu delovne organizacije pa odloča 5% delavcev. Že samo ti podatki kažejo na zastrašujočo razliko med idealom in samoupravno stvarnostjo. Trditi, da za takšne rezultate po več kot 35-letni tradiciji uvajanja samoupravljanja ni kriv obstoječi normativni sistem, je najpreprostejša laž. Seveda pa se ob tem zastavlja vprašanje o bistvu samoupravljanja. Ali je to morda nepresežena ideja? Očitno ima lahko ta beseda tudi drugačne pomene. In dejansko lahko pomeni zgolj eno — to pa je akcija delavcev samih. Tako razumevanje pa seveda nima ničesar skupnega z institucionalno in odtujeno idejo samoupravljanja. Vsak štrajk je globalna kritika sistema, ki je bil uveden od zgoraj kot partijski projekt in ne kot avtonomna akcija delavskega razreda samega. Lahko bi celo dejali, da pomeni samoupravljanje pravzaprav sanjski konstrukt Partije, ki je poskusila rešiti na prvi pogled nepremostljivo dilemo — uresničiti egalitarizem in svobodo, ne da bi se ob tem izpostavila možnosti izgube oblasti. To pa nam ne kaže samo na absurden položaj Partije, ampak nam hkrati dokazuje tudi to, da **samoupravljanje te oblasti v ničemer ne ogroža.**

Prav gotovo pa takšen koncept oblastništva ogrožajo neodvisni sindikati in zahteve za legalizacijo strank. Vendar pa te zahteve vedno znova naletijo na gluha ušesa — in po svoje je to tudi razumljivo. Sistem, ki ne temelji na političnem pluralizmu, ampak priznava zgolj pluralizem enako mislečih, ne more dopustiti legalizacije stavk, ne da bi s tem zamajal temeljni kamen lastne zgradbe. Vendar tako razumevanje stavk pravzaprav samo podaljšuje agonijo in v ničemer ne prispeva k razrešitvi nakopičenih protislovij. Vprašanje, ki ga je na seji centralnega komiteja izrekel Uroš Dular, je tako pravzaprav tipično, in kaže neke vrste sprevrženo logiko. Zakaj ustavno legalizirati nekaj, kar je defekt sistema? Zato, ker z zavrnitvijo legalizacije ostanemo znotraj defektnega sistema, bi bil morda pravi odgovor. Namesto produktivnega konflikta ostajamo na točki prikrivanja dejstev. Če delavski razred ob vseh normativnih pravicah še vedno ostaja brez vpliva in brez besede, če mu je namesto preprostega orodja v roke dana **draga, brezupno komplicirana in lahko pokvarljiva igrača samoupravnega odločanja,** potem bi bila prava pot nemara **zmanjšanje** za lase privlečenih kompetenc ter uveljavitev pravic in takšnih organizacij, ki bi bile sposobne zastopati interese delavcev. Razbiti in atomizirani delavci v TOZD-ovskem rastlinjaku niso sposobni učinkovite borbe za svoje pravice in to je tudi vzrok mizerno nizkih mezd ter samopašnosti birokracije. Politična nemoč delavcev je najbolj dosledna kritika abstraktnega političnega sistema. In če je že Marx ugotovil, da politična emancipacija sama nikakor ni dovolj, potem nam podatki najnovejših raziskav lahko kažejo samo to, da so politični problemi ostali nerešeni in v samoupravnem sistemu celo pod nivojem političnih institucij. Padec na nivo političnega pluralizma ter samostojnih delavskih organizacij bi dejansko pomenil velikanski skok naprej, skok, ki bi nekako ustrezal troskoku od samoupravnega fevdalizma do pluralistične in odprte družbe. Vsaj za sedaj pa nam svetovalci seveda ponujajo vse drugačne poti. Ponujajo nam samoupravne poti in planinske transverzale, ki so jih načrtovali sami in ki že več kot 35 let očitno ne vodijo do oblasti delavskega razreda, zato pa še kako omogočajo vlado svetovalcev v senci.

Vendar pa moramo čisto na koncu priznati vsaj nekaj. Če so že formalne poti, ki jih ponujajo delavstvu njegovi avantgardni svetovalci, neprehodne in je sistem neuporaben, potem moramo priznati vsaj to, da je lep. To je misel, ki je vredna Kanta. Tako bi delavstvu ob koncu tudi mi priporočili, da političnega sistema ne motri več z uporabne plati, ampak naj raje uporabi estetske kriterije. Namesto pragmatičnim ciljem naj se delavstvo raje prepusti pogledu na prečudovite splete samoupravnih potk in transverzal, ki bistrijo oko in razveseljujejo duha ter v tihi nasladi občuduje neizmerno domišljijo arhitektov . . .

JANEZ ŠUŠTERŠIČ

HLADNA DRŽAVLJANSKA VOJNA

(ob ljubljanskem in napovedujočih se nam samoprispevkih)

Običajna socialistična propaganda je dolgočasna. Vanjo ni niti mogoče niti dovoljeno dvomiti. To je čudna propaganda, ki ne prepričuje, zapeljuje in snubi, to je propaganda, ki uči, opominja in zapoveduje. Vnaprej poznaš njeno sporočilo in vnaprej veš, da ima propagandist prav, saj zastopa božjo idejo. Zato ljudje navadno nanjo sploh ne reagirajo, sprejmejo jo tako stoično kot vse druge norosti, s katerimi jih zalaga socialistična država. Ta jih ne zanima, zanima jih, kako živeti čim dlje od nje in, če je treba, njej navkljub. Plakat za četrti samoprispevek v Ljubljani pa je spravil človeka v bes. Iz dveh razlogov: ker je bil dobro narejen, in ker je bil nesramna provokacija.

Če lahko za trenutek pozabimo, kako smo na plakat besni (in to lahko, ker ni dosegel svojega namena), mu moramo priznati, da je bil dobro narejen — vsaj v okvirih, ki jih zarisuje siceršnji nivo plakatov in reklamnih oglasov. Bil je vsaj približno estetski, njegova osnova je bila fotografija, ki pritegne pozornost. Njegovo jedro je bilo geslo *(»Da bo tudi jutri življenje«)*, ki v kombinaciji s sliko lahko precej uspešno igra na čustva občanov, njegovo sporočilo je jasno *(»Glasujte za!«)*. Plakat je bil del široko zasnovane reklamne akcije, katere spoznavna znaka sta bila človeška figurica na dlani *(»Za ljudi nam gre!*, ali — *imamo vas v pesteh)* in že omenjeno geslo *(»Denar ali življenje!«)*. Akcijo so »pokrili« tudi prizadevni novinarji, ki so napravili nekaj intervjujev s predstavnikom firme, ki je naročila vso to propagando *(tov. Nušo Kerševan)* in naštancali par junaških epov o samoprispevku.

V tem pravzaprav ni nič slabega. Še ob nobenem samoprispevku doslej ni bilo toliko prostora za nasprotna stališča, za argumente tistih, ki so glasovali »proti«. Mladina je prenesla napotke za izpolnjevanje glasovnic in postavljanje transparentov proti samoprispevku, člani ekološke skupine so po ulicah delili letake, na katerih so jasno razložili, zakaj so »proti«. Vsakdo je torej lahko nemoteno propagiral svoj »program«, **podjetje »skupščina mesta Ljubljane«** je sicer res imelo na razpolago veliko več denarja in medijev, njegovi konkurenti pa so si pomagali z izvirnimi metodami. Izkazalo se je, da meščani Ljubljane pač bolj verjamejo ekološkemu gibanju in Mladini kot pa gospe županji in »njenim« občilom.

Vendar je bila ta propagandna bitka dveh podjetij že vnaprej neenakopravna, ker »skupščina mesta Ljubljane« pač ni navadno podjetje. Ta ponavadi ne razpolagajo z določenim številom policijskih in posebnih vojaških enot, s pravim aparatom, temnicami, zapori, ideološkim aparatom in bolj ali manj privatno mrežo *osrednjih* javnih glasil. To podjetje ni podjetje, to podjetje je država. Ta pa v naslovljencih svoje propagande ne vidi »potrošnikov«, potencialnih kupcev, temveč v njih vidi »podanike«, torej potencialne teroriste in državne sovražnike. Država se lahko obnaša kot enakopraven partner družbi in se z njo igra igrice demokracije le dokler ji niti ne začno uhajati iz rok. Tedaj iz rokava potegne močnega aduta: svoj represivni aparat, ki jo bo (njo, ne družbo) potegnil iz krize. *Na zunaj* se tako res lahko zdi, da se naša republiška država modernizira, da namesto represije in indoktrinacije začenja uporabljati metode, ki so značilne v družbah in državah, utemeljenih v *ekonomiji*, ne v utopiji. Na zunaj — za svoje podanike in za ostale jugoslovanske države in njihove podanike — slovenska država kaže pripravljenost na »demokracijo« in »ekonomizacijo«. ***Na znotraj***, pod tem videzom, pa pač še vedno deluje *logika totalne socialistične države.*

Eden njenih aksiomov pravi, da zna vladati le v vojni. To nekako ustreza davnim teorijam, ki so učile, da je ljudstvo samo po sebi vedno v stanju vojne, in da zato nujno potrebuje nad seboj državo, ki bo naredila mir. Teorija se je razvila naprej in prišla do povsem drugačnega pojmovanja odnosa civilne družbe in države, boljševiška revolucija pa je vrnila razvoj na zgodovinsko stopnjo, ki nekako ustreza temu prvemu nazoru. In če vojne ni kar same od sebe, jo je pač treba zanetiti; če državo razdelite na osem nacionalnih držav, potem lahko namesto permanentne revolucije dokaj zanesljivo **pričakujete permenentno (hladno) državljansko vojno.** Socialistična država se mora neprestano proti nekomu bojevati, da bi upravičila svoj obstoj (kajti ko ne bo več vojne, bo morala odmreti).

Država, kadar razmišlja z logiko ideološkega aparata (svoje partije), udriha vsepovprek; besedni napadi na idejne nasprotnike so splošni in smešni. Sovražnika države, ki zna vladati le v vojni, ni težko določiti: to so vsi tisti, ki bi radi družbena nasprotja reševali po mirni poti — prek demokratičnih institucij, z varstvom pravne države, z zdravo ekonomsko demokracijo, za narodno spravo in premirjem. Kadar pa država razmišlja z logiko represivnega aparata, se z udrihanjem vsevprek ne more zadovoljiti. Ljudi na pamet zapirati je malo težje kot samo z besedami strašiti in begati. Posebna težava pa se skriva v zahtevi, da se morajo tudi najhujše čistke in pokoli vedno zgoditi v imenu socializma *(še celo državni udar na socialistično državo se je zgodil v imenu obrambe taistega in še slabšega socializma).*

Represivni aparat se torej znajde pred dvema nalogama, ki ju mora uspešno izvršiti, da bi opravičil svoj obstoj: locirati mora jasne strateške cilje v nerazločni masi v glavnem izmišljenih sovražnikov in v očeh ljudstva te cilje prikazati kot socializmu sovražne sebe pa kot njegovega zaščitnika. Zato država, kadar ravna z logiko svojega represivnega aparata, svoje nasprotnike provocira: včasih koga zapre, pretepe, zaslišuje, legitimira, diskvalificira, eliminira, in se ves čas spreneveda — vse to z enim samim namenom: da bi razvila in organizirala lastno opozicijo do takšne stopnje, da bi določeni ljudje jasno in javno nastopili kot njeni protagonisti, njihova stališča pa bi bila tako radikalna, da bi jih lahko brez posebnih težav razglasili za *protisocialistična.* Tedaj je razglašena vojna, boljševiška oblast pa je v vojni doma. Sledi kratka, učinkovita in *legitimna* represivna akcija, in za državo so stvari rešene. Poskus takšne provokacije je bil torej plakat za četrti ljubljanski samoprispevek, eden njegovih prvih rezultatov pa je bil članek v sobotni številki Dela, dan pred referendumom, ki poroča o seji predsedstva MK SZDL. Tam je **Bojan Kienovšek** predsednik MK SZDL Lj in pomladi poraženi kandidat za predsednika slovenske mladine, ostri odpor iz bojkota zraslega P UK ZSMS ljubljanske univerze proti njegovi izvolitvi je tedaj dvignil nekaj političnih obrvi. (op. ur.) ugotovil, da ekologi odklanjajo dialog na normalni, človeški ravni, in da bi to moralo vzbuditi skrb političnih organizacij v Ljubljani. Te pa znajo ravnati tako ali drugače, bolj ali manj človeško.

DRAGICA KORADE

PROTI REFORMI ŠOLSTVA! PROTI POLICIJSKEMU NASILJU!

V noči s petega na šesti december 1986 so specialni oddelki francoske policije za boj proti demonstrantom v Parizu ubili študenta Malika Oussekinea. To noč je pariška policija na reko demonstrantov metala tudi bombe s solzilcem. Ena od njih je zadela v glavo študenta, ki je pripotoval na manifestacijo iz Bretagne. Ostal je brez očesa. Drugi je ostal brez roke, ker mu je bomba, ki jo je hotel vreči nazaj na policijski kordon, eksplodirala v dlani. Navzlic preliti krvi Robert Poudraud, francoski varnostni minister, ni hotel niti dva dni kasneje v ponedeljek, razpustiti **specialnih policijskih motocikličnih oddelkov (sestavljenih iz prostovoljcev) za preganjanje demonstrantov.**

Zvečer istega dne je francoska vlada skupaj z njegovim avtorjem umaknila novi zakon o reformi šolstva. Tako so francoske oblasti odgovorile pariškemu kardinalu Lustigerju, ki je v soboto zjutraj, ob Malikovi smrti, vprašal: **»Ali bomo žrtvovali to generacijo ali pa pustili, da ta generacija žrtvuje sama sebe in na ta način povzročili Franciji neizmerno škodo?**

V zadnjih letih se je redko tolikokrat omenjalo leto 1968 kot prav v prvih decembrskih dneh leta 1986. Po prvih informacijah naj bi se v Parizu zgodovina ponovila: vse naj bi bilo silno podobno tistemu, kar je leta 1968 že bilo. Na dan Malikove smrti pa so poročevalci pričeli pozorneje prebirati študentske parole in raziskovati oblike zdajšnje najprej samo študentske akcije in ugotovili, da se danes razlikuje v marsičem od nekoč; še huje, **da se je Pariz 1986 dvignil tudi proti famoznemu Parizu 1968.**

Resnici na ljubo je seveda treba priznati, da se je zgodovina hotela ponoviti. To njeno hotenje je poosebljal nihče drug kot legendarni »rdeči Danny« (Daniel Cohn-Bendit), ki je pohitel z obiskom stavkajočih študentov na »tedaj znamenitem središču upora« Nanterreu, vendar so ga le-ti v vsej njegovi farsoidni pojavnosti izžvižgali. Medtem, ko je državni aparat nezadovoljnim francoskim množicam znal odgovoriti le na preizkušen, star, krvav oblastniški način, govorijo današnji uporniki zoper vladajoče oblike nasilja — kamor sodi tudi šola — v drugačnem jeziku. Čeprav se prekleto zavedajo dejstva, da je njihova akcija eminentno politično dejanje, so se od samega začetka upirali sleherniemu, ki jim je skušal pritakniti kakršnokoli politično etiketo. Tako so že na prvi stavkovni dan 22. novembra na pariški fakulteti Villetanneuse z govorniškega odra dobesedno odstranili vsakogar, ki je tokratno gibanje skušal pripisati tej ali oni politični organizaciji. Revolt 1986 nima voditeljev. So le množične skupščine, kjer celo tisti, ki akcijo koordinirajo, javno preizprašujejo to svojo pozicijo v smislu ali sploh imajo mandat za to, da počnejo, kar počnejo. Gre torej za drugačen slog mišljenja, ki ga ne zanimata niti politična levica niti desnica. **O nobeni se ne splača zgubljati besed,** ker je vsaka s svojimi političnimi ekspertizami veliko bolj zapackala, kot pa polepšala ta svet. Alternativa se odpira onkraj levega in desnega.

Tako kot vsaka dobra oblast je pač tudi francoska preprosto vseskozi računala na danes toliko poudarjano pasivnost mladine ki je razen pijače, seksa in denarja ne zanima čisto nič drugega na svetu. Še najmanj pa zakon o šolski reformi, ki v šolstvu reafirmira princip socialne neenakosti, segregacije in hoče — kako značilno! — producirati kadre v skladu s potrebami industrije. Če bi mladina slučajno postala aktivna, če bi se slučajno zamislila nad svojim položajem, če bi slučajno rekla NE vsem, ki hočejo z njo manipulirati, so pri roki izurjeni pomočniki oblasti: specialne enote, specialni provokatorji, **specialne delegacije protistavkovno opredeljenih študentov** in specialna sredstva za vzpostavitev reda v demokratični republiki Franciji.

Seveda je vlada imela za šolsko reformo ravno pravšnje argumente. Z njo naj bi se, če že ne odstranilo, pa vsaj ublažilo zlo nezaposlenosti — v Franciji pa je vsak tretji diplomant nezaposlen, pri čemer največji delež med nezaposlenimi predstavljajo ravno diplomanti družboslovnih fakultet. Vendar se tokratni stavkajoči študentje in srednješolci niso pustili zavesti tovrstnim bedastim efemeridam političnega uma — ena od študentskih parol se je glasila takole: **»Če so nam že zaprta vrata na trg delovnih mest, naj nam bodo odprta vsaj na fakultete!«** S ponovno izpisanimi gesli francoske revolucije, ki so govorila o tu in zdaj obstoječem militantnem svetu mračnjaštva, nasilja in neznosnega gospostva, so demonstrirali proti svoji nemoči pri odločanju o svojem lastnem življenju in svoji prihodnosti.

Krvavo res je — kaže, da so vse resnice bolj ali manj krvave — da je francoska vlada novi zakon o visokem šolstvu umaknila. Da je Devaquet odstopil. Da je Malik mrtev. Neki prasec mi je na dan njegovega pogreba rekel, da so si demonstranti čisto sami krivi za to, kar so z njimi počenjali specialni policijski oddelki.

- 30 -

VLADNA IZOBRAŽEVALNA POLITIKA V ZVEZNI REPUBLIKI NEMČIJI

Septembra 1985 je zvezna vlada v 26 strani dolgem poročilu parlamentu orisala svojo izobraževalno politiko. Iz poročila izhaja, da je bilo konec leta 1984 vpisanih 1,3 milijona študentov (okoli 20 % od celotne populacije te starosti), čeprav so znašale kapacitete univerz in kolidžev - na papirju - vsega skupaj 760.000 mest. Vladni načrti so predvidevali povečanje kapacitet na največ 850.000 mest; leta 1989 pa naj bi število študentov doseglo svoj vrh z 1,48 milijona študentov, nakar naj bi se zmanjšalo.

Dejstvo, da so univerze in kolidži prenatrpani, pomeni, da so dani slabi pogoji za poučevanje, učenje in raziskovanje na mnogih področjih. Povprečen študent študira 5,5 let, kar je veliko preveč. Možnosti za zaposlovanje diplomantov so slabše, kot kadarkoli prej. Ekspanzija v visokem šolstvu ni vedno sledila strukturalnim spremembam ter vzgojno-izobraževalnim reformam. Vedno novi zakoni so posledica birokratizacije, ki se čuti vedno bolj pri vpisni politiki in v procesih odločanja na univerzah. Visokošolske ustanove imajo malo vpliva na delitev budžeta, prav tako pa je že vnaprej določen nagnen sredstev, s katerimi naj bi razpolagale visokošolske ustanove.

Z ozirom na takšno situacijo je vlada takole difinirala cilje izobraževalne politike:

Dostop v visoko šolstvo

Vpisne restrikcije (numerus clausus) bi morale biti minimalne. Stavbe in oprema bi se morali izrabljati čimbolj učinkovito z ozirom na neizogibno rast števila študentov do leta 1989. Univerze in kolidži bi morali igrati pomembnejšo vlogo v procesu odločanja, na primer, smeli bi izbrati do 15 % študentov z intervjuji na tistih študijskih smereh, ki imajo omejen vpis, hkrati pa bi morali nuditi določen tip tečajev (na primer zelo nadarjenim študentom) študentom, ki jih izberejo profesorji sami. Svetovalno službo in službo poklicnega usmerjanja je treba izboljšati. Študente bi morali opozoriti o slabih možnostih za zaposlovanje na določenih področjih.

Mreža visokih šol

Za kritje potreb visokošolskega izobraževanja so potrebni različni tipi univerz in kolidžov. Te ustanove bi morale sodelovati med seboj. Predlog, da bi se združevale v univerze glede na področje, ki ga pokrivajo, pa je bil zavrnjen. Različne ustanove bi se morale vsaka zase odločiti, čemu bodo dajale prednost pri poučevanju in raziskovanju; razviti bi morale mnogo različnih podiplomskih programov kot tudi programe za odrasle. Okrepiti bi tudi morale sodelovanje z raziskovalnimi centri zunaj univerz.

Večja avtonomija

Univerze in kolidži bi morali imeti možnost večje finančne fleksibilnosti (fondi naj ne bi bili namenjeni za ozko definirane naloge); za dodatne napore bi morali biti na voljo dodatni fondi.

- 31 -

Več tekmovanja

Visokošolske ustanove bi morale tekmovati med seboj za pridobitev učiteljev, študentov in denarja. Njihove aktivnosti bi morale postati bolj javne. Javnost bi morala biti seznanjena s tem, kdo kaj dela, da bi lahko primerjala trud in rezultate. Privatne univerze - ki bodo ostale izjema - bi bile lahko fleksibilnejše od državnih univerz, ustanavljanje le-teh pa naj ne bi nihče oviral.

Tesnejše vezi med univerzami in družbo

Univerze in kolidži bi morali vzpostaviti tesnejše vezi z administracijo industrijo (delodajalci in sindikati) v svojem okolju, sodelovati bi morali pri regionalnem razvoju, nuditi usluge industriji ter pospeševati tehnološki tranafer. Olajšati bi bilo treba mobilnost osebja iz administracije ter industrije v visoko šolstvo in obratno. Spodbujati bi bilo treba sodelovanje z eksperti zunaj univerze.

Več mednarodnih stikov ter mobilnosti

Razviti je treba nove vzorce sodelovanja s tujimi ustanovami. Z zakonskimi in finančnimi sredstvi je treba organizirati izmenjavo učiteljev in študentov (še posebno podiplomskih študentov) s tujimi ustanovami. Ob rekrutaciji, promociji, redni nastavitvi učiteljev etc. je treba upoštevati čas, ki ga je nekdo preživel v tujini.

Reforma curriculum-a in razvoj

Univerze se morajo pripraviti za več poklicnih področij kot pred dvajsetimi leti; urediti morajo tako množično visokošolsko izobraževanje kot tudi elitno usposabljanje. Izobraževalne programe moramo skrajšati na 4 leta, po dveh letih pa morajo študenti opraviti izbirne izpite. Široki splošni izobrazbi moramo dodati obdobje praktičnega usposabljanja, če je mogoče že na začetku študijskega procesa.

Osebje

Mladim talentiranim raziskovalcem je treba nuditi več možnosti, da dosežejo uspeh v svojem delu. Z asistenti, ki so se z doktorsko tezo kvalificirali za akademski poklic, vendar si še niso pridobili mesta profesorja, je treba skleniti začasne pogodbe ter jim zagotoviti ustrezna sredstva zato, da ostanejo na univerzi.

Raziskovanje na univerzi

Treba je nadaljevati s kombinacijo poučevanja in raziskovanja, vendar pa ni treba, da se vse osebje (staff) enako posveti obema področjema. Univerze bi morale biti svobodnejše pri sprejemanju raziskovalnih projektov in uporabi privatnih fondov, do katerih pridejo po tej poti (n.pr. zaposlitev pogodbenih raziskovalcev).

Enake možnosti za ženske

Med raziskovalnim osebjem ženske niso enakovredno zastopane. Zato bi v pravilnikih morali posvetiti posebno pozornost porodniškemu dopustu in podaljšanemu dopustu zaradi nege otrok.

- 32 -

Kmalu po vladnem poročilu je Bundestag sprejel amandma k Visokošolskemu zakonu (Hochschulrahmengesetz), s katerim je uveljavil nekatere izmed zgoraj omenjenih idej.

Pri pomembnejših odločitvah, kot je nastavitev profesorjev, izvolitev rektorja ali predsednika in pri statutarnih odločitvah, imajo profesorji pomembnejšo vlogo kot študenti, asistenti in vmesno osebje. Pomembnejše odločitve ne morejo več biti sprejete brez podpore večine profesorjev.

Nova kadrovska ureditev za srednje učitelje (od asistentov do izredni profesorjev) naj bi jim olajšala iskanje zaposlitve pri pouku in raziskovanju v času, ko čakajo na realno profesuro.

Univerze in kolidži so z zakonom zavezani, da zagotovijo enake možnosti za oba spola.

Visokošolskim ustanovam je dano več avtonomnosti v zadevah izobraževalnih programov. N.pr. uvedejo lahko program za visoko nadarjene študente (ki jih sami izberejo), ali pa jim ponudijo posebne tečaje. Ukinjene bodo komisije za reformo izobraževalnih programov na regionalni in nadregionalni ravni. Lokalne komisije bodo še naprej vključevale predstavnike iz industrije (delodajalci in sindikati). Normalna dolžina dodiplomskega študija je 4 leta.

Zakon olajšuje sprejemanje privatnih fondov za naročene raziskave in uporabo le-teh brez omejitev.

Socialno demokratska opozicija, kot tudi študenti in sindikati so nasprotovali predlaganemu amandmaju Češ, da je neo-konservativen in reakcionaren, da favorizira profesorje na račun drugih skupin, ter da služi interesom industrije v zvezi z naročenimi raziskavami. Prevladal je občutek, da bi industrija lahko preveč vplivala na poučevanje in raziskovanje. Posebne možnosti za visoko nadarjene študente bi lahko pomenile nižje standarde za druge; ideja o enakih možnostih bi bila ogrožena - kakršna koli oblika tekmovanja med univerzami je nesprejemljiva. Izražena je bila tudi ta bojazen, da bi izbira študentov z intervjujem zmanjšala nadaljnje možnosti ženskega spola, ker so univerzitetni profesorji večinoma moški.

News - Letter: Faits Nouveaux, 1985, št. 3

Prevedel

Vili Ilogan

klub mariborskih študentov, ljubljana
program dejavnosti v kmš
17. 12. pavle kozjek predavanje z diapozitivi cerro torre patagonija
24. 12. koncert skupine miladojka
7. 1. 1987 koncert slovenskega kantavtorja marka brecija
14. 1. predavanje mastnak vzhodna evropa. počitnice
21. 2. predstavitev risanega filma slovenskih avtorjev čoha in erča, risani filmi zagrebške šole

VPRAŠANJE: KAJ MANJKA FRANCOSKIM ŠTUDENTOM?

ODGOVOR: PROJEKT DOLGOROČNEGA RAZVOJA

Zgodilo se je, da sem pred palačo Izvršnega sveta SRS srečal nekoga, ki mi je po pozdravih pomolil pred nos knjigo in rekel: »To jim bo pokadilo,« in pri tem pomignil navzgor. Na naslovnici knjige je pisalo: »Dolgoročni razvoj visokega šolstva v Sloveniji« in »PROJEKT DOLGOROČNEGA RAZVOJA«. Ob vprašanju, kakšne asociacije mi vzbuja naslovnica, sem odgovoril, da mislim na križišče, na razpotje. Bojda sem uganil.

Zgolj po naključju je toliko napovedovani »Projekt dolgoročnega razvoja« prišel na svetlo v času, ko so v Franciji študentje besneli zaradi predloga zakona o reformi visokega šolstva in ko so uredniki naših časopisov zaradi njihovega besa razmišljali, kaj, kako in koliko naj poročajo o demonstracijah stotisočev, da ne bi izzvali povratne reakcije na domačem terenu. Z enako pravico kot francoski bi lahko namreč besneli slovenski študentje. Le-ti so/smo še na slabšem kot so njihovi francoski kolegi. Reforma, ki je ni *(glej 1. številko Katedre)*, in ki je tako sumljivo podobna načrtom francoske vlade, jih/nas je že zgrabila za vrat.

Vprašanje je, ali bo »Projekt«, ki je bil pripravljen na osnovi sklepov posvetovanja »Univerza v združenem delu« iz leta 84, lahko zaustavil »papirnatega tigra«. Temeljno vprašanje, ki ga, zdaj prikrito, zdaj odkrito — izpostavlja tudi 270 strani debela knjiga, je namreč prav vprašanje, ki je skrčilo program dela na projektu v letošnjem letu. **Vprašanje samostojnosti univerze namreč ni vprašanje avtorjev »Projekta«, ki to vprašanje artikulirajo in ki jih to vprašanje davi že v fazi njihove artikulacije (Raziskovalka, Izobraževalka in Gospodarska zbornica Slovenije po »Projekt« vključile v svoje letne plane, vendar pa vseh obljubljenih sredstev za izvajanje projekta niso zagotovile), ampak je vprašanje dobre volje politične oblasti.** Verjetno moramo prav tu iskati vzroke za to, da v zgodovinskem pregledu razvoja univerze, avtorji pregleda toliko poudarjajo njeno splošno družbeno funkcijo.

»Osnova resnične avtonomije univerz je bila v njihovi znanstveni vlogi, v svobodi mišljenja, kritičnosti in težonju po novem. Ni potrebno posebej poudarjati, da je bilo tudi to odvisno od usmerjenosti univerze in da je imela ta »svoboda« na različnih univerzah različno vlogo, različen smisel in razsežnosti. Svoboda se je izražala v večji ali manjši pravici (odvisno od tipov univerz in vpliva cerkve) znanstvenikov na univerzi do sprejemanja novega in izključevanja starega iz sistema spoznanj, v rekonceptualizaciji znanstvenih spoznanj, v novi delitvi in organizaciji znastvenih disciplin, v uvajanju novih vsebin v programe in v spoznanju novih programov, v svobodi poučevanja itd. S tem je bila pogojena tudi svoboda upravljanja z univerzo, organizacija znanstvenega in študijskega dela, pa tudi organizacija življenja na univerzi. Svoboda univerz je najpogosteje vključevala tudi svobodo študentov v izražanju misli, pri izbiri študija, profesorjev in vodstev itd. Samouprava profesorjev in študentov pri organizaciji in vodenju univerze, fakultet in drugih enot se je postopoma konstituirala kot ena od prvin univerzitetne avtonomije.«

Sklep, da je prišla univerza v krizo zaradi podrejanja znanstveno-raziskovalnega, vzgojno-izobraževalnega in kulturnega dela potrebam pragmatistične dnevne politike in čestega voluntarizma (samovolje) politične oblasti, je naizbežen. Avtorji projekta ga izvedejo po široki analizi razvoja univerz v svetu in z iz nje izvedenimi zaključki pripomnijo, *»da je naša univerza preživljala vsa niha-nja povojnega razvoja univerze v svetu.«* Rokohitrski sestop, pri katerem ne opaziš, da so te že spustili v domače vode, dokler ne zadeneš ob prve empirične podatke, pa je vendarle serviran na osnovi nekaterih podmen. Za kapital in državo so vedno sprejemljivejši dosežki naravoslovja in tehnike, ker jih vsakokratne strukture oblasti lažje podrejajo svojim interesom in izkoriščajo za utrjevanje obstoječega družbenega reda. Fundamentalna družboslovna in humanistična raziskovanja pa so po svojem bistvu nosilec kritične misli obstoječega. **»Kapital in država potrebujeta ustvarjalno univerzo, hkrati pa si hočeta univerzo s pomočjo neposrednih državno-normativnih ali pa posrednih pritiskov(financiranje ter zagotavljanje drugih pogojev za delo itd.) še bolj podrediti. S tem se kriza še naprej poglablja.«**

Do eksplozije višjih in visokih šol, povezanih z gospodrstvom in usmerjenih predvsem na vzgojno-izobraževalno delo in na aplikativne raziskave je prišlo v razmeroma kratkem času desetih do petnajstih let. »Potrebe prakse« so tako Jugoslavijo po podatkih za študijsko leto **1979/80 napolnile s kar 351. višjimi ali visokimi šolami in z 18.** univerzami, za ketere še ni jasno, ali se je na njih lažje vpisati ali pa jih težje zapustiti. Kljub temu gozdu univerz pa je delež raziskav na univerzi majhen. To ne pomeni, da bi bilo potrebno zmanjšati raziskovalno funkcijo inštitutov in drugih raziskovalnih organizacij (raziskovalnega dela imamo tako ali tako premalo), pač pa ta ugotovitev priča o tem, **da so relativno številni kadri na univerzi slabo izrabljeni.** Da se je univerza vpela v potrebe prakse, vendar sebi v škodo, dokazujejo podatki, da so visokošolske organizacije v letih 1982 in 1983 izvedle precej več uporabnih kot osnovnih raziskav. Kar dve tretjini njihovega raziskovalnega dela je bilo usmerjenega na uporabne in razvojne raziskave.

Podatki, številke, analize, primerjave se v »Projektu« vrstijo s strani na stran. Dokument kot videc svetle bodočnosti socialistične samourpavne univerze nalaga v imenu te bodočnosti tako univerzi kot družbi, ki si jo prisvaja, določene naloge, ki so v projektu, ki se je namenil obdelati kompleksno polje vzgoje in izboraževanja ter »znanstveno-raziskovalnega dela v visokem šolstvu, razdeljene po točkah tukaj in tam, za tem ali onim poglavjem in ki čakajo na to, da jih bo nékdo tudi izvajal. »Projekt razvoja« ponuja precej zanesljiv, upoštevanja vreden vpogled v tisto, kar nam je od visokega šolstva ostalo. Nekatere od njih so preširoke, abstraktno zastavljene, druge so konkretne, neodložljive. Prevrednotiti je **treba** vrednote, konstituirati je **treba** univerzo kot dejansko koherentno skupnost visokošolskih organizacijih in subjektov, vpeti je **treba** univerzo v tokove družbe in družbo v progresivne tokove na univerzi. . . . Glede na to, da »Projekt dolgoročnega razvoja« ponuja vsem zdajšnjim in bodočim refomatorjem ter avanturistom precej zanesljiv, upoštevanja vreden vpogled v tisto, kar nam je še ostalo od visokega šolstva, bi ga lahko imenovali »Prolegommena za vsako tisto prihodnjo družbeno politiko do univerze, ki bi hotela biti progresivna in stimulativna.«

Negvomno je tudi več kot razveseljivo, da jih je od skoraj 270 strani v knjigi **kar dobrih šest posvečenih »študentskemu vprašanju«.** Obseg seveda nikakor ne govori česarkoli o kvaliteti zapisanega, kljub temu pa bi lahko pripomnili, da se o študentih da danes povedati še kaj več od ugotovitve, da ima naša študentska populacija od vstopa, življenja in dela na univerzi celo paleto problemov. Kolikor se da razbrati s tistih šestih, očitno v hitrici napisanih strani, se študentski populaciji v prihodnje obeta, da jo bodo proučevali, raziskovali, razvijali in ugotavljali po dolgem in počez in še to — če smo pravilno obveščeni — **ob norganju visoke politike, češ, da so se z ljubljanskim bojkotom vse stvari uredile in da kakšne temeljitejše študije o položaju in vlogi študentov niso potrebne.**

Res je sicer, da odgovora na za študente najpomembnejša vprašanja, to je vprašanja njihovega socialno-ekonomskega položaja, še ni. Že pred več kot letom in pol so bojkotirajoči študentje zahtevali, da se naredi analiza socialno-ekonomskega položaja vseh študentov v Sloveniji. Ker je položaj ob koncu lanskega leta postal nevzdržen in ker se je študentsko nezadovoljstvo preselilo tudi v prostore slovenske vlade, je bila v naglici pripravljena analiza socialno-ekonomskega položaja ljubljanskih študentov, katere kvaliteta in strokovnost pa sta vprašljivi. Prav v teh dneh pa je Center za razvoj univerze odposlal na naslove približno dvatisočih študentov obeh slovenskih univerz *»Vprašalnik o socialno-ekonomskem položaju študentov v SR Sloveniji.* 47 vprašanj zahteva od anketirancev odgovore o socialnem okolju, iz katerega prihajajo, o njihovem študijskemuspehu, štipendijah in o njihovem standardu. Ne glede na to, da je prišel vprašalnik na svetlo z veliko zamudo, najbrž ni potrebno posebej poudarjati njegove pomembnosti in nujnosti, *da se izpolnjen vprašalnik odpošlje tudi na naslov, s katerega je prispel.* Da se bo vedelo kako in kaj, ko se bo bojkotiralo v drugo!

Miran Lesjak

NAŠ VSAKDANJI SAMOUPRAVNI CIRKUS

Podnaslov: O tem, kakšno naše samoupravljanje je, in ne, kakšno naj bi bilo, sta konec novembra mariborski javnosti spregovorila ob prestavitvi svoje najnovejše knjige Moč in nemoč samoupravljanja, doktorja Veljko Rus in Frane Adam. Gre za knjigo, ki bi po besedah eminentnega industrijskega sociologa Veljka Rusa lahko nosila tudi naslov Naš samoupravni vsakdan. Gre tudi za knjigo, kjer se ob Adamovem opisu vsakdanjega samoupravnega gledališča človeku sama po sebi utrne misel na dobrega vojaka Švejka, ki se je v ruskem ujetništvu takole spraševal: »Zelo me zanima, kakšno neki bo to novo obdobje. Kaj neki bo to novo obdobje delalo z nami?« Zares, kaj neki bo delalo z nami obdobje, ko se bodo ravno prav razvili samoupravni odnosi? Kakšni neki so ravno prav razviti samoupravni odnosi?

Veljko Rus: Samoupravljanje ima alternativo — alternativno samoupravljanje

Rezultati mednarodne raziskave kažejo na to, da bomo morali v prihodnosti s takim ali drugačnim samoupravljanjem računati. Če je Smole v časopisu dejal, da alternative samoupravljanju ni, jaz mislim, da alternativa je. Alternativa samoupravljanju je alternativno samoupravljanje.

Da bi ugotovili razlike glede industrijske demokracije, smo v mednarodno raziskavo vključili poleg desetih evropskih dežel še Jugoslavijo in Izrael. Našli smo nekaj, kar sem jaz poimenoval **perpetum mobile industrijske demokracije: čim več ljudje sodelujejo v procesu odločanja, tem večja je njihova želja po sodelovanju pri odločanju.** V primerjavi z drugimi državami Jugoslavija na tem področju izstopa. Ljudje pri nas bistveno več sodelujejo pri sprejemanju dolgoročnih odločitev in imajo v primerjavi z drugimi večje aspiracije po sodelovanju pri odločanju. Seveda pa to sodelovanje še zdaleč ni tolikšno, kot bi moralo biti po Ustavi in Zakonu o združenem delu. Ko se torej primerjamo z drugimi — in po mojem mnenju je to realna primerjava — je slika zdajšnjega dogajanja pri nas bolj optimistična. Najslabše stanje je v Izraelu, kjer imajo vsa podjetja v rokah sindikati. **Tam, kjer ni dobrega upravljanja, ni osnovnih pogojev za samoupravljanje.** Skratka, tudi če so izkušnje samo slabe, ljudje niso nikoli pripravljeni nesodelovati, ker so prepričani, da je vsako sodelovanje boljše kot pasivnost.

Raziskava je tudi jasno pokazala, da je vsako sodelovanje ljudi povezano z večjo učinkovitostjo organizacije. Če raste celotna količina vpliva v organizaciji, je organizacija zelo učinkovita. Zato bi bilo popolnoma zmotno razmišljati o ukinitvi samoupravljanja tudi z ekonomskega vidika.

Industrijska demokracija je, kot bi rekel Sartre, nesmiselni napor

V Jugoslaviji je več konfliktov kot v drugih deželah — približno toliko jih ima še Norveška. Obstaja zveza med večjo količino sodelovanja in konflikti. Sistemi, ki so demokratični, odpirajo možnosti za izražanje konfliktov, ki imajo produktiven pomen za samo organizacijo. **Zato je tudi sedanja večja količina štrajkov pri nas znak revitalizacije družbe v institucionalnem sistemu, ki kaže znake dezorganizacije. Kdor bi pričakoval z več samoupravljanja manj konfliktov, ta idealizira družbene odnose, ta govori o družbi, ki je na našem planetu ni.**

Kljub temu, da je klinična slika jugoslovanskih podjetij v primerjavi z drugimi deželami relativno dobra, pa je v primerjavi s tistim, kar bi moralo biti, stopnja sodelovanja ljudi pri odločanju nizka. *V tem poglavju smo ostali takorekoč na začetku, ko smo uvedli samoupravljanje.* Vzrok za to pa ni samo v partiji, kot trdijo mnogi, ampak v samem tipu industrijske organizacije, ki je hierarhična in kot taka ne more krepiti samoupravljanja. To velja za vse socializme, ne samo za našega. Industrijska demokracija je tisto, kar je Sartre imenoval »nesmiselni napor«. **Industrijska organizacija dela in samo podjetje kot pojem, je nekaj, kjer bo demokracija zmeraj nastopala le kot tujek.** Industrijska organizacija dela takorekoč izloča demokracijo iz same sebe. Industrijska demokracija je contradictio in adiecto.

Druga raziskava: Naše delovne organizacije so prave male države

Druga raziskava, v katero smo vključili tri dežele, je pokazala, da imamo v našem podjetju značilno polarizacijo med vodstvom podjetja in vsemi ostalimi skupinami. Vodstvo, ki igra igro »samoupravljanje proti vsem«, vstopa z majhnimi skupinami v koalicije. Ko gre za samoupravna vprašanja se povezuje s samoupravnimi organi. **Naše delovne organizacije še zdaleč niso samo proizvodne enote, ampak so prave male države, prave politične enote.** Povsod gre za igro moči, ki je temeljna realiteta v delovni organizaciji. Tudi ta raziskava je pokazala, da imamo v Jugoslaviji največ konfliktov. Naši konflikti so srednje intenzivni in se bolj nanašajo na to, **kako stvari reševati, ne pa deliti. Konflikte je treba upravljati, ne pa presegati in odpravljati.**

Tretja raziskava: Vsakdanja igra moči ali čevelj z isto številko ne paše na vsako nogo

Moč smo merili na dva načina: 1) vpliv, ki ga imam skozi svoje sodelovanje pri odločanju (pozitivna moč); 2) vpliv, ki ga imam, ko nočem sodelovati pri odločanju (negativna moč). Slednja, ki jí pravimo tudi rezistenca ali odpor, je najbolj pogosta in nevarna oblika, ker je latentna, nevidna. Po mojem prepričanju imajo vsi ljudje moč. Vprašanje pa je, kako z njo upravljajo: na pozitiven ali negativen način ali jo celo združujejo ali pa nastopajo kot posamezniki. Taki nastopi so z moralnega vidika danes sicer veliko vredni, so pa samomori. Moj dodatni motiv za raziskovanje moči je predstavljalo tudi zelo nevarno stališče Slovencev — njihova volja po nemoči.

Na osnovi razmejitve pozitivne in negativne moči je mogoče razmišljati o drugačnem samoupravljanju. Poznamo štiri tipe industrijske demokracije:

1) **Korporativistični tip:** delavci imajo velik vpliv na odločanje in velike možnosti, da odločitve tudi zavrnejo.

2) **Anarhični tip:** delavci nimajo nobenega vpliva na sprejemanje niti zavračanje odločitev. Izrinjeni so na margino.

3) **Populistična varianta totalitarne države:** delavci veliko sodelujejo pri odločanju, ker se temu ne morejo upirati, **ker je njihovo sodelovanje obvezno, prisilno.** Gre za sistem, zgrajen na aktivni poslušnosti.

4) **Sindikalistični tip:** delavci nočejo sodelovati pri odločanju, hočejo pa pozitivno moč, hočejo kontrolirati učinkovitost vodstva.

Pričakujem, da bo prišlo do samoupravljanja, *ki bo imelo različne, mnogotere oblike.* To se mi zdi pomembno. Navedel bom neko banalno primerjavo: ista številka čevlja ne paše na vsako nogo. Saj to najbrž vsi vemo?

Frane Adam: PRI NAS OBSTAJA močan neformalni, podzemni sistem

Izhajal sem iz danes toliko poudarjenega razkoraka med stvarnim in normativnim; iz tega, da so »cilji že v redu, samo uresničiti jih je treba v praksi;« iz tega, da so za vse zdajšnje težave krivi še ne »dovolj razviti samoupravni odnosi.« Gre za stanje, ki ga je Merton označil za družbeno anomijo. Po Mertonu je v takem stanju življenje nevzdržno, zato se morajo ljudje nanj na različne načine adaptirati. Do tovrstne adaptacije je prišlo tudi pri nas.

Pri nas imamo močan, podzemni, neformalni sistem pravil in vlog, ki uravnava življenje organizacije. Pod lupino formalne organizacije, ki je normativno določena z Zakonom o združenem delu, se pojavlja latentna struktura, ki v bistvu uravnava celotno življenje organizacije. Ta struktura pa potrebuje formalno le za svoje obličje zato, da bi se izognila sankcijam. **V organizacijah se delajo kot da spoštujejo neka pravila, igrajo se samoupravno igro, do izraza prihaja ritualna in ceremonialna aktivnost in v tem početju se samoupravljanje tudi izčrpava.** Raziskave namreč kažejo, da se hierarhična struktura moči od leta 1965 v organizaciji ni niti malo premaknila, da ni prešla niti malo na stran delavcev. V Jugoslovanski delovni organizaciji ima vodstvo še zmeraj največ moči. *To pomeni, da so vsi normativni cilji še zmeraj neuresničeni, kajti do egalizacije moči ni prišlo.* Direktor seveda ima moč, vendar ta njegova moč ni prepoznana, ni legalizirana, zato se mora skrivati v neformalne centre moči. To skrivanje pa prinaša nova pravila, drugačen način obnašanja. Ljudje morajo nenehno nihati med Scilo in Karibdo normativnega in stvarnega. Skratka, vse odločitve se sprejemajo nekje zadaj, **za kulisami, kamor pa nimamo vpogleda.** To je tako kakor v gledališču: na odru vidimo le igralce, ne vemo pa, kaj se dogaja za kulisami.

Samoupravna organizacija je tudi z vidika ekonomske uspešnosti neučinkovita. Tako je. *Samoupravljanje je to, kar je, je to, kar pač imamo.* Ni nobenega drugega samoupravnega modela. To je samoupravljanje. Če bo prišlo do legalizacije stavk, o samoupravljanju ne bo več mogoče govoriti, ker bo samoupravni sistem v tem primeru razpadel na vodenje in upravljanje.

Samoupravna in civilna družba nista isto. Samoupravljanje temelji na ideji o preseganju dualizma med državo in družbo, civilna družba pa vztraja prav na tem dualizmu. **Po mojem mnenju lahko dosežemo višjo stopnjo demokracije le ob vpeljavi razlike med državo in družbo, politiko in ekonomijo.**

pripravila: Dragica Korade

Kar je na tehtnici ob izidu glasovanja za ljubljanski samoprispevek, je očitno veliko več od uspeha ali neuspeha določenega samoprispevka v določenem mestu, pa naj skušajo reakcije organizatorjev še tako znižati ton in stvari odvzeti dramatičnost.

Kadar smo bili doslej kot občani in državljani pozvani na volitve in referendume, so nas obenem klicali na plebiscit. Vsa volilna propaganda je različno tekla v tej smeri: ne gre le za posamezno odločitev za tega ali onega kandidata v krajevni skupnosti ali pa za ali proti določenemu samoprispevku, temveč za generalno, transcedentalno odločitev za samoupravljanje in socializem. Na volitvah je bila plebiscitarna narava podana v najbolj preprosti obliki: že sama udeležba na volitvah je pomenila podporo samoupravljanju nasploh in vsakokratni oblastni garnituri posebej. Dovolj je, da si na volitve sploh prišel, pa si svojo plebiscitarno nalogo že opravil — kako si glasoval, je bilo sekundarno in tako ali tako ni zadevalo bistvenih odločitev, ki se pač dogajajo drugje kot na volilščih. Pri referendumih je bila stvar toliko bolj zapletena, ker je bilo poleg udeležbe potrebno zagotoviti še zadostno število glasov »za«. Volilni rezultat torej ni mogel biti indiferenten, zato je bilo treba odločitev »za« prikazati kot podporo samoupravljanju in privrženost skupnosti, odločitev »proti« pa vnaprej razglasiti za razdiralno, nesocialistično, proti skupnosti naperjeno, del sovražne dejavnosti etc. Trik je bil seveda spet isti: nismo se odločali med posameznimi alternativami, ampak so nam namesto partikularnega odločanja podtaknili generalno izbiro za samoupravljanje kot »edino alternativo«. Vsako posebno vsebino so nam prodajali subsumirano pod to splošno kapo in nobenega prostora ni bilo, kjer bi se kdo lahko odločil sicer »za« samoupravljanje, toda proti temu posebnemu samoprispevku in tej posebni oblastni garnituri, ki se s svojimi postopki ni prida izkazala. Osnovni sofizem tega početja je bil v tem: »Vsi politično zreli, zavedni in napredni občani se bodo odločili ‚za', samo nepridipravi bodo glasovali ‚proti'. Zdaj pa, dragi volilci, se povsem svobodno, avtonomno in brez vsake prisile odločite, kaj ste.«

Pred petnajstimi leti, v času odločanja za prvi ljubljanski samoprispevek (in to ob tedaj še veliko agresivnejši reaisocialistični propagandi in ob povsem neženiranem in zelo neokusnem apeliranju na ganjenost nad otroki) je študentski list Tribuna dvignil skorajda edini glas proti samoprispevku. Argumentacija je bila dovolj preprosta: šole, vrtci in bolnišnice, ki jih je ponujal samoprispevek, spadajo k minimalnim eksistenčnim pogojem prebivalstva, in država, ki teh eksistenčnih pogojev ne more zadovoljiti po normalni poti, ampak rabi za to samoprispevke, ne more v isti sapi trditi, da je socialistična. Nič proti samoprispevkom za luksuzne reči — recimo za zimske bazene ali kabelsko televizijo (ali pa za množečo se administracijo — tudi ta je luksuz, ki si ga v tolikšnem obsegu ne morejo privoščiti še veliko bogatejše države, in kdor si tega luksuza želi, naj se zanj svobodno odloča s samoprispevkom). Toda razpisovati samoprispevek za tisto najnujnejše je pač navzkriž s samim pojmom socializma. Seveda se na to argumentacijo nihče ni trudil odgovarjati, toliko močneje pa so lopnili po njenih nosilcih (pred pogromom nas je tedaj obvarovala veliko večja avtonomija Univerze in njenih političnih institucij, samostojna Skupnost študentov etc., kjer je vladala večja demokratična razsodnost kot drugje). Protiargumenti, ki so se vendarle pojavili (in to ponavadi bolj ali manj »off the record«), pa so bili v kričečem protislovju z izhodiščno enačbo »za samoprispevek = za samoupravljanje in socializem«. Zelo pragmatično in neolepšano so povedali, da denarja ni (seveda ga je bilo zmeraj na pretek za kolosalne investicije z znano usodo) in da brez samoprispevnjh sredstev bodisi ne bo šol, vrtcev in bolnišnic ali pa bo potrebno ta denar zagotoviti po fiskalni poti brez glorije prostovoljnosti. Najbrž je ta profana plat argumentacije tudi prevagala: če so v treh dosedanjih samoprispevkih ljudje trumoma volili »za«, tega bržčas večinoma niso storili zavoljo svoje visoko razvite socialistične zavesti, temveč prav nasprotno, na podlagi pragmatičnega premisleka, v katerem so napravili križ čez socialistične institucije in so raje iz svojega žepa poskrbeli za svoje eksistenčne pogoje, kot da bi čakali, da te institucije opravijo tiste naloge, za katere jih plačujemo, ali pa čakali, da jim te iste institucije poberejo denarje, ne da bi jih kaj vprašale. In brez dvoma sta ta pragmatizem in med vrsticami navzoči »dajte zlepa, če ne, vam vzamemo zgrda«, odigrala veliko učinkovitejšo vlogo kot plebiscitarno vzhičenje nad samoupravnim socializmom.

Rezultati sedanjega, četrtega samoprispevka postavljajo plebiscitarno ideologijo na glavo. Od tod tudi splošno nelagodje oblasti, poskusi minimaliziranja ali agresivnega iskanja kakšnega obrobnega grešnega kozla, in mimo nekaj med zobmi iztisnjenih fraz pomanjkanje pravih analiz. Če bi namreč oblast hotela aplicirati svoj dosedanji teorem in potegniti sklep iz svojih lastnih premis, bi morala priznati, da gre za radikalno nezaupnico določeni oblastni strukturi — in to ne le mestni — in da tudi socializem in samoupravljanje, ki ju je doslej lahkomiselno metala na volilno in referendumsko tehtnico, nista doživela kakšne aklamativne potrditve. Oblast, ki nam je doslej vselej zagotavljala, kako da je vsaka partikularna odločitev pravzaprav generalna in da gre vsakič za veliko več kot za tisto, za kar na prvi pogled gre, je postavljena pred nerešljivo nalogo, da bi nas čez noč prepričala, kako da je tokrat šlo »zgolj« za način urejanja komunalnih zadev in to »zgolj« v Ljubljani. Šlo naj bi za pomanjkljivosti v delovanju komunalnih služb, krajevne skupnosti pa naj bi imele premalo stika z ljudmi! Stvar je še toliko bolj neprijetna, ker rezultata ne gre pripisovati volilni mlačnosti ali abstinenci, saj je bila proti prepričljiva večina oddanih glasov.

Iz zadrege se ponujajo različni izhodi: prvi je ta, da bi bilo treba odstaviti ljudstvo ali vsaj njegovi dobršni dve tretjini (to je pač v prozo prevedena vsebina jamranja o pomanjkljivi informiranosti, nezadostni zrelosti etc.). Druga je, nasprotno, ta, da bi bilo pač treba odstaviti ljudi, ki jim je ta drastična nezaupnica veljala (a katere? do katerega nivoja? ali plačuje sedanje vodstvo predvsem ceno za napake prejšnjih in višjih od njega?). Nadaljnja je ta, da se stori tisto, s čimer se je doslej vselej grozilo, da se namreč iste ukrepe sprejme po drugi poti, se pravi kot oblastne odločitve, ki bi se pa morale izkazati kot take, brez žegna splošne ljudske volje. Naposled ostane še zelo mučni izhod, da se oblastni postopki korenito spremenijo, tako glede dejanske demokratizacije volitev in referendumov kot glede temeljitosti spoprijema z ekološko problematiko.

Ob četrtem samoprispevku se je prvič zgodilo, da si je argumentacija »proti« izborila določeno legitimno mesto in ni bila več porinjena na rob političnega kriminala ali verbalnih deliktov. Glasovi »proti« so se lahko javno oglasili v Mladini, RŠ, Tribuni itd. in celo Delo jih ni moglo ignorirati. Pojavili so se celo v obliki ciklostiranega propagandnega lističa, zataknjenega v nabiralnik, njegov podpisnik pa je bila ekološka skupina, ki tvori sestavni del določene družbeno-politične organizacije. Važnejša od vsebine lističa je tu sama forma delovanja: akcija je bila povsem legalna (prijavljena pri tožilcu in policiji) in znotraj t. im. sistemsko predvidenih poti. Smešno je bilo gledati, kako so politične organizacije, ki imajo v rokah monopol nad propagando in javnimi občili in razpolagajo z vsemi finančnimi in političnimi sredstvi in vzvodi, začele v strahu rohneti nad peščico volunterskih zanesenjakov in njihovim ciklostiranim lističem, pa naj si o njem mislimo karkoli. Vrhunec cinizma je bil argument, izrečen par dni pred glasovanjem, da ta ekoskupina ne predstavlja mnenja večine ljubljanske mladine in tako zlorablja demokracijo. Nasprotno se je izkazalo, da je vsa bučna propaganda »za« predstavljala le eklatantno manjšino in da so njeni v vseh pogledih privilegirani nosilci vnazaj izgubili legitimiteto, ki so jo terjali od drugih. Degradirani so bili v manjšinsko družbeno gibanje, ki se mora za svojo uveljavitev kosati z drugimi. A tu jim je vsekakor treba priznati pravico do manjšinskega mnenja, četudi so jo oni sami doslej drugim odrekali. Politični nauk je v tem, da imajo nosilci različnih in tudi nasprotujočih si stališč enako pravico do participiranja v političnih institucijah, brez vnaprejšnjih predpravic. Nič bolj samoupravno ni biti »za« kot pa »proti«.

Kdor pa jadikuje nad nizkim nivojem politične kulture in nad pomanjkljivo argumentacijo pri nasprotnikih samoprispevka, ima v posameznem lahko prav, a ne moremo tako zlahka pozabiti nivoja politične kulture ob prejšnjih samoprispevkih. Ganljive scene pionirčkov z ruticami in zastavicami, ki so nam na voliščih množično ponujali volilne lističe in kazali, kje piše »za«, so zamenjale manj prisrčne scene, ko so izpred volišč preganjali sicer maloštevilne zanesene agitatorje za »proti«. Nižino političnih standardov, ki jih je ob prejšnjih samoprispevkih postavila oblast, bodo alternativci zelo težko potolkli.

Poglavitno je, da se poslej volitve in referendumi ne morejo več tako preprosto organizirati pod geslom, da je »samoupravljanje edina alternativa našega razvoja«, volilcev ne bo več tako enostavno potiskati pred plebiscitarni zid. Šele kolikor bo samoupravljanje dojeto kot prostor izbire med alternativami, medij njihove artikulacije in soočanja, bo mogoče govoriti o koraku k demokratizaciji. Tu pa se zmeraj najdejo branilci »politične enotnosti«, ki začnejo slikati črnega hudiča, ki se mu pravi »politični pluralizem« ali kar »večpartijski sistem«, da bi nas tako znova postavili pred zid, ohranili svoje privilegije in onemogočili kritiko svoje nesposobnosti in odgovornosti za obstoječi položaj.

In ker je treba časopisno pisanje skleniti z jasno poanto, naj za tokrat zadostuje naslednja: dovolj je plebiscitov, hočemo pa volitve in referendume z demokratično izbiro med alternativami. Kajti režimi, ki so svojo legitimnost gradili na plebiscitih, se niso proslavili.

Mladen Dolar

MILOVAN BRKIĆ, SVOBODNI NOVINAR

PA ČE ME OBSO

Ko je samostojni novinar Milovan Brkić, član Združenja novinarjev Srbije, 5. marca letos slišal obsodbo, ni mogel vzklikniti: *»Ja NE PRIZNAJEM ovaj Prvi opštinski sud!« Ni mogel, saj mu ni bilo dovoljeno, da si izbira sodišče, niti ni smel izločiti pristranskih sodnikov . . . A obsodba, ki jo je poslušal, ker je bojda oklevetal nekega direktorja, je bila več kot stroga:* 6 mesecev zapora, pogojno na tri leta, plus varnostni ukrep. Varnostni ukrep, primeren državnemu sovražniku: prepoved javnega nastopanja v tisku, na radiu, televiziji ter na javnih zborih za dobo TREH LET! V zgodovini nove Jugoslavije so si tako »milino« sodišča prislužili le padli politik Milovan Đilas, rehabilitirani pesnik Dragoljub Ignjatović ter general Franjo Tuđman. V tretje gre rado in šele letos se jim je pridružil četrti — novinar.

»Samostojni novinar« Brkić je v desetih letih poslov s sedmo silo v kakšnih petdesetih časopisih prek Jugoslavije objavil 1600 tekstov. Med svojim novinarskim iskanjem se je doslej pogovarjal z vsaj 25 000 ljudmi, od nepismenih kmetov do akademikov. Ker pa je poklic novinarja Brkića politični in gospodarski kriminal, prevladujejo na tem dolgem spisku sogovornikov direktorji, politiki, razni mogočniki . . . Zaradi hrabrih kritik pojavov in posameznikov se je v 150 kazenskih postopkih kakšnih šeststokrat znašel pred sodiščem. A v vseh teh premnogih procesih ni bil NIKOLI obsojen. Pravzaprav: nikoli ni bil obsojen na ZADNJI instanci. Vse do letošnjega marca.

Med čakanjem na besedo drugostopenjskega sodišča se je v »primer Brkić« vmešal še tisk. Kajti obsodba Milovanu Brkiću ni udarila le njega. Obsodila je kritiko, tisk, javne besede nasploh . . . Številne redakcije so dvignile glas v pomoč kolegu in dolgoletnemu sodelavcu. A pot do resnice in pravice je dolga. Včasih predolga.

Toda novinar Brkić je potrpežljiv mož. Trideset let ima. Davno je že ugotovil, da mu bo življenje delilo klofute.

USMERJENO IZOBRAŽEVANJE

Rodil se je ob Drini, v novemberski megli leta 1956. Kakršno vreme, takšen čas. Samo da v vasi Crnči, blizu Ljubovije, niso nikoli dobili takšne megle, da človek skoznjo ne bi videl nesreč in tegob v družbi. Tam je bila samo revščina. Trda, predvojna, dninarska revščina . . . In šola do osmega razreda. Potem njiva in spet revščina. A osnovno šolo je končal z odliko, in znašel se je v Beogradu, s stotinjo svojih vrstnikov, na dvorišču gradbene šole za kvalificirane delavce. V sedemdesetih letih je gradbeništvu leteh primanjkovalo. Zato so v raznih krajih (predvsem siromašnih) nabrali otroke in jih z avtobusi zvozili v Beograd. In tam — govor ravnatelja šole, v smislu da so vrline dobrega učenca in bodočega KV delavca red, delo in discipliniran hrbet. Potem so jih postrojili in jim določili usodo. **»Ti boš zidar . . . ti betonar . . . tesar . . .«**

Brkić je »zadel« tesarja.

BRKIĆ: Nisam znao šta je tesar! Izašao sam iz stroja i zamolio učiteljicu koja je delila zanimanja, ako bih ipak mogao da budem — zidar. Nije joj se dopalo pitanje. Počela je da me udara. Pao sam, a ona je nastavila da me šutira. Bila je u suknji, nije mogla dobro da zamahne nogom, pa su batine za moje »buntovništvo« dovršile njene kolege . . .

Za njih smo svi mi predstavljali samo gomilu mesa. Jer, Škola je dobijala pare od građevinskih preduzeća za svakog dovedenog đaka. Bio sam stipendista građevinskog preduzeća »Napred«, a smestili su me u tadašnji dom učenika (kasnije je srušen) »Aleksa Dejović«. Tu su bili nepodnošljivi uslovi — stanovalo nas je po 22 u sobi, koje su, inače, posle rata služile kao konjušnice. Ali, s obzirom da su konji živa bića, nekome se taj prostor učinio nepodobnim za konje, ali, valjda pošto smo mi seljaci izdržljivi od životinja, tu su smestili nas . . .

U Domu je zbilja bilo izuzetno loše stanje i to po svim pitanjima. Smeštaj — očajan, obedovalo se u jednoj trpezariji sa 18 stolova, za kojima je tokom JEDNOG sata trebalo da ruča oko 400 đaka . . .

BRKIĆ: Nije teško izračunati kojom brzinom je tu trebalo da se obeduje . . . A hrana je bila očajna, svi smo patili od stomačnih bolesti. Vaspitači su otuđivali sredstva štedeći na nama. Posmatrao sam svoje drugove i generaciju Beograđana koja nas je okruživala. Zvali su nas: šljakeri, seoski smrad . . . Bili smo građani drugog reda. U to vreme *(začetek '70. let — op. aut.)* odnos građana prema nama bio je — STRAVA! Nije bilo bolje ni u domu. Vaspitači su se trudili da nas održe otuđenima i prezrenima. Nije nam bila dozvoljena bilo kakva organizacija, pa ni omladinska . . . **Kako bi nas pokorili i sačuvali konce u rukama, vaspitači su nas podvajali i tako izazivali svađe na nacionalnim, verskim osnovama, jer nas je tu bilo iz svih krajeva . . .**

Međutim, ubrzo sam uspeo da smirim vodje pojedinih grupa, vaspitači su izgubili uporište u svom gangsterskom delovanju, a mi smo uspostavili viši stepen drugarstva i borbe . . .

● **KATEDRA:** ***»In tako ste ustanovili Svet komisarjev?!***

BRKIĆ: Pošto omladinska organizacija, kao legalan oblik borbe, nije bila dozvoljena, nuždom prilika osnovali smo Veće komesara, koje je u odnosu na režim škole (i vaspitače) delovalo ilegalno, ali nam je mnogo značilo. Veće se samofinansiralo iz zajedničkog fonda, za koji smo svi izdvajali novac, kako bismo kasnije rešavali osnovne probleme — kupovinu odeće i obuće . . . Naravno, sprovedena je i konsfiskacija, kojoj niko nije pružao otpor, budući da je to bio vid samopomoći. Bili smo izolovani od sredine u kojoj smo se obreli i bačeni u vojničku organizaciju života Doma za buduće KV građevinske radnike . . .

● **KATEDRA:** ***I onda ste se odlučili na očajnički korak, koji predstavlja još jedan plus tvom dosijeu buntovnika?***

BRKIĆ: **Napisali smo pismo Ujedinjenim nacijama, moleći ih da zaštite naša prava. Videli smo spas u Ujedinjenim nacijama . . .** Posle mesec dana dobili smo odgovor: *UN nemaju pravo da se mešaju u unutrašnje stvari zemalja svojih članica* . . . Ipak, u dopisu naslovljenom na Predsednika SFRJ, zamolili su da se preduzmu mere zaštite naših prava u okviru postojećih zakonskih propisa . . . U Školi su odmah usledile represivne mere prema meni, jer su vlasti došle do zaključka da sam bio VODJA. **MORAO** sam da budem izbačen, kako ne bi čitav Dom stradao. I tako su me milicioneri sproveli u hitnoj pomoći u duševnu bolnicu »Laza K. Lazarević«, uz obrazloženje da sam **lud**. Tamo me je pregledao dežurni neuropsihijatar, koji je posle višečasovnog pregleda postavio dijagnozu da nema znakova oboljenja. Proglašen sam zdravim! Naravno, vraćen sam u Dom učenika u privredi »Aleksa Dejović«.

Pošto je daj postupak bio šokantan, obreo sam se i u novinama. Sve (beogradske) novine pružile su mi podršku: POLITIKA, BORBA, MLADOST, NIN . . . Oko svega toga se podigla velika, velika uzbuna, *jer je i svetska štampa prenela vest da su jugoslovenske komunističke vlasti pokušale da smeste 15-godišnjeg đaka u ludnicu, samo zato što je želeo osnovna ljudska prava* . . . Bio je to moj prvi susret sa novinarima i novinarstvom . . .

Daljih neprilika spasao me je završetak školske godine. Primili su me u građevinsko preduzeće »RAD«, pošto moji stipenditori, **GP »Napred«** nisu želeli »osvedočenog« buntovnika u svojoj sredini . . . Međutim, posle četiri meseca izbačen sam iz »Rada«, jer sam kao predsednik samoupravne radničke kontrole bio suviše radoznao i neprijatan . . . Naročito onda kada sam tadašnjeg direktora »Rada« uhvatio u kancelariji u bludnoj radnji sa devojkom koja je želela posao . . . Odmah sam, po skraćenom postupku, poslat u vojsku . . .«

Po vrnitvi iz vojske se je Brkić zaposlil v gradbenem podjetju »7. julij«. A tudi v tem podjetju sredi 70. let niso cvetele rožice . . . Delavci so napisali odprto pismo o groznih delovnih pogojih, pa tudi o poneverbah, s katerimi se je ukvarjala vodeča struktura. Pismo je bilo objavljeno v listu »Student«, Brkić pa je izgubil službo. Kmalu pa je dobil obe pravdi (sodišče je razveljavilo odpovedi, ki so mu jih dali v »Radu« in »7. juliju«). Z denarno odškodnino v žepu je Milovan Brkić končno zapustil gradbeništvo in postal študent Višje pedagoške šole. Ob študiju je začel pomalem še pisati. Za časopise seveda. Najprej za »Studenta«, potem za »Mladost« . . .

BRKIC: Tako sam se otisnuo u tzv. angažovano novinarstvo, prevashodno pišući o političkom i privrednom kriminalu, koje sam do tad i sâm dobro iskusio . . . **Jer, u školi sam učio kako je ovo najbolje društvo na svetu, da je ovde sve fino i neponovljivo,** . . . najbogatiji u rudama, prvi u šljivama, . . . kod nas cveta med i mleko, najduže reke, najlepša jezera, . . . more, planine, . . . pa naša SLOBODA I DEMOKRATIJA, . . . sve NAJ, NAJ. Logično, kod mene se stvorio procep između deklarativnog i stvarnog . . . Jer, zaista sam znao šta oseća seljak, ali i kako živi radnik . . .

● **KATEDRA:** ***Kakšna je tvoja predstava o novinarstvu?***

BRKIĆ: Nisam hteo da se bavim teorijom i teoretisanjem. Ničim što nije životno. Pošto su meni novine pomogle kada sam bio u nevolji, smatrao sam svojom moralnom obavezom da i sâm pomažem ljudima u nevolji. Smatram to najvećim uspehom novinarstva, dok svako deklarisanje, puko interpretiranje raznih stavova i zaključaka — izgleda mi nesvrsishodno, deplasirano . . . Bacio sam se na konkretne i praktične stvari. Svaki moj tekst je jedan čovek, jedna sudbina, jedan slučaj. A svaki slučaj pokazuje stepen razvijenosti naših društvenih odnosa.

Pa čak i onda kada ništa nisu menjali, moji tekstovi su proglašavani za nepodobne i opasne . . .

● **KATEDRA:** ***In potem so se začela sojenja . . .?***

BRKIĆ: Još ne . . .

● **KATEDRA:** ***Potem tedaj tvoje pero še ni bilo tako zobato?***

BRKIĆ: Naprotiv — jeste, samo što tada tekstovi nisu proizvodili baš nikakvo dejstvo. Istina, pokretali su pitanja, ali se tada poštovao sud partije, a reči suda kao pravnog arbitra nisu značile ništa.

Tek od '80-te godine počinju da se nižu pojedini od ovih 150 krivičnih postupaka (tužbi) . . .

● **KATEDRA:** ***In medtem?***

BRKIĆ: Zaposlio sam se 1978. godine u redakciji lista »Poljoindustrija«, koji je bio nedeljni list privrednog giganta »PKB«-a (Poljoprivredni kombinat Beograd). Zahvaljujući meni, list je ubrzo dobio na popularnosti među radnicima. Ali ne i među rukovodstvom, jer se bavio za njih neprijatnim temama. Uložili su mnogo muke da me izbace. I ne bi uspeli, da im nije pomogla tadašnja predsednica Suda udruženog rada, beskrupulozna Mikaina Savić . . .

Tako je Milovan Brkić postal svoboden strelec. Intenzivno je začel sodelovati z mnogimi časopisi. Primeri so se vrstili . . . Začela so se prva sojenja . . . Ni bil usmiljen z osebnostmi, tudi z velikimi imeni ne . . .

BRKIĆ: Objavio sam tekst u »Dugi«: »Zašto je sud u Vinkovcima protiv Mike Špiljka?«. Pisao sam o žalbi petorice radnika tadašnje tvornice »Cebalija« iz Vinkovaca, koji su se žalili na svoje rukovodstvo i na političko stanje u Vinkovcima, napisavši pismo tadašnjem predsedniku Sindikata Jugoslavije, **Miki Špiljku.** Jednostavno — *napisao sam tekst u kome sam predstavio sudbinu radnika, koji se žale svom predsedniku Sindikata SFRJ, a on ih — ocinkario.* Naime, pismo upućeno Špiljku bilo je dostavljeno direktoru RO iz Vinkovaca, sa molbom da se pomogne dotičnim radnicima. A radnici su se i žalili — baš na direktora! Tako je ispalo po onoj narodnoj: »Žali se ocu što ti je jeb'o mater, pa te napravio«. Naravno, dotični direktor nije bio lenj — uzeo je pismo i tužio radnike sudu. Oni su osuđeni zbog »uvrede i klevete« na visoke novčane kazne. **Sudila im je — direktorova kuma!**

Pisao sam i za ovog hohštaplera, Radišu Gačića, koji je sada na funkciji sekretara CK SKJ, o tome kako je izgradio vikendicu u školskom dvorištu u Bajinoj Bašti . . .

KATEDRA: Radiša Gačić je po tej »aferi« napredoval. Potem to le ni bila prava afera?!

BRKIĆ: Gačić je jedina ličnost koja je napredovala uvek, pa i posle mojih tekstova. Istina, uzdrmao sam ga i verujem da će on, kad jednom bude pao, moći samo ponovo da se vrati za učitelja u Bajinu Baštu! *A istina je, samo je napredovao.* Kad sam ga okrpio prvi put, on je otišao sa dužnosti predsednika međuopštinske konferencije SK u Titovom Užicu na dužnost sekretara CK SKJ Srbije . . .

KATEDRA: Si imel kaj problemov zaradi pisanja, recimo o problematičnem vikendu tovariša Gačića?

BRKIĆ: Kako da ne. U Bajinoj Bašti sam bio uhapšen i priveden u Stanicu milicije, **uz pretnju da će me ubiti ako se još budem pojavljivao na njihovoj teritoriji.** To je bilo 1982. godine. Pretnju sam primio k' znanju ali sam, posle razmatranja, istu — odbacio! I nastavio da pišem, pominjući i dalje Radišu Gačića i njegov primer. Tako sam ga prošle godine napao u »8«-ci zbog upletenosti u čuvenu užičku aferu . . . To ga je baš uzdrmalo.

● **KATEDRA:** ***Pravzaprav si manj pisal o aferah, povezanih s političnimi dogajanji, pa več o konkretnih malverizacijah v konkretnih podjetjih . . .***

BRKIĆ: Politički kriminal se i vrši preko privrednog. Jer, jedan direktor je, zajedno sa svojom kradljivačkom bulumentom, vezan kako horizontalnim tako i vertikalnim vezama sa — političarima. Naravno, i svaki političar ima SVOG direktora, koji ga snabdeva . . .

● **KATEDRA:** ***Imaš kak primer?***

BRKIĆ: **Imam, ali bih posle morao da utrošim pola života dokazujući . . . na sudu, naravno, da je sve to upravo tako.**

A uzmite recimo, kako nastaju razni Obrovci, Feniji, Medijapani . . . Na primer, Metalurški kombinat »Smederevo« izgrađen je zahvaljujući **Draži Markoviću . . .**

Dakle, politički kriminal vezan je sa privednim *i svaki političar ima svog direktora koji ga obezbeđuje finansijama, krkanlucima, ženskinjem* . . .omogućuje mu sve privilegije, koje funkcija sama po sebi ne obezbeđuje. To je dvosmeran odnos — direktor dobija POKROVITELJA, a političar, tj. pokrovitelj dobija maksimalno povoljne uslove za izgradnju vikendice, kupovinu automobila, zapošljavanje rodbine . . . Po tom osnovu obično i počne politički kriminal. Zato, kad pišem o jednom direktoru i »njegovom« kolektivu, to je samo naizgled lako i bez posledica. A u stvarj, kad pišeš o nekom direktoru-kriminalcu to je kao stavite ruku u osinje gnezdo, jer svaki »napadnuti« direktor automatski aktivira odbranbeni mehanizam, ceo aparat *i odmah uslede kontra-udarci od njegovih ljudi u politici, policiji, raznim institucijama i forumima* . . .

Tokom svog izuzetno bogatog novinarskog iskustva specijalizovao sam se da vodim taj neprimetni rat, što je razmljivo budući da stalno pišem o konkretnim otimačinama i pljačkama društva, imenujući i konkretne ljude . . .

● **KATEDRA:** ***Kako uredniki reagirajo na tvoje tekste ter na pritiske »odozgoraj«, ki slede takoj po objavi?***

BRKIĆ: Čudno — plašili su se, ali su savladivali strah . . . Moji tekstovi su im doprinosili ugledu lista, ali su uz to trenirali i sopstvenu hrabrost. Uostalom, iza svih mojih tekstova stojale su činjenice.

Najzad, temu za mnoge tekstove i dobijam u redakcijama . . . Njima se ljudi obraćaju, mole, žale se . . . Ljudi su tu — samo ih treba pozvati i saslušati. Poleg toga — i ja imam svoje ljude u policiji, politici, svuda . . . Svaki podatak (koji mi zatreba) mogu da dobijem, čak i iz milicije, iako sam na svim njenim crnim spiskovima. Visoki policijski funkcioneri mi pružaju podatke. Pozovu, me kažu: »Je'l vidite vi ovo, druže Brkiću?!« . . .

● **KATEDRA:** ***Kakšen motiv pa imajo za to?***

BRKIĆ: **Ima i u policiji poštenih ljudi, kojima smeta birokratija, javašluk, nerad . . .**

Brkić je leta pisal o patologiji gospodarskega in političnega kriminala . . . Prenašal je premnoga sojenja in obsodbe, dokler ni končno, poltretje leto tega, »naletel« na malverizacije direktorja »Balkanije« Mirka Smolovića. V tistem času je napisal tudi niz tekstov (za »TV Novosti«) o »dogajanjih« na Prvem občinskem sodišču v Beogradu.

BRKIĆ: Potkačio sam predsednika Prvog opštinskog suda, **Vukašina Ristića,** kao i **sudiju Jolovića.** Predsednik suda je uzeo avans od izdavačkog preduzeća

DIJO NA 200 LET

»Svetozar Marković« za knjigu-komentar jednog zakona koji nikad nije i usvojen. Onda su naišli inspektori SUP-a, ustanovili tu malverzaciju i podneli krivičnu prijavu protiv njega, koju Javno tužilaštvo nije do dana današnjeg rešilo! O sudiji Joloviću sam pisao o povodu njegovog švercovanja putnih naloga i — sličnog. Inače, obojica ni u zemlji Pitera Bote ne bi mogli biti sudije, a kod nas su, eto i dalje. I tako, osvete radi, sudija Jolović je spojio (!? — op. avt.) dve **odvojene** tužbe, i uprkos suprotnim dokazima — razrezao mi je, zbog navodne uvrede direktora »Balkanije« — meru bezbednosti i kaznu zatvora! *U jednoj pravnoj državi to se ne bi moglo dogoditi, ali — kod nas jeste.* Inače, tražio sam izuzeće ovih sudija, jer je bilo očito da njihova pristrasnost ne može biti odvojena od pomenutog procesa.

A sodnik Jolović ni zamudil priložnosti, da kuha sodne »specialitete.« Med drugim je odredil, naj se novinarja nevropsihiatrično pregleda, zaradi »suma, da je bil obtoženi novinar v času pisanja spornih tekstov nepreračunljiv«. Sodnik Jolović je potem novinarja Brkića poslal v pripor, od koder ga je rešilo okrožno sodišče v Beogradu, pa je sodnik Jolović »fijokiral« njihovo razsodbo in Milovan Brkić je odšel sedet. Njegov advokat, dr. Rajko Danilović je se tedaj odpovedal obrambi in zapustil sojenje z opravičilom, da je tokrat prvič v dolgoletni praksi, da se ne more dostojanstveno ukvarjati s svojim delom, saj je sodnikovo početje klasična zloraba psihiatrije. Takšen pregled je po 12. čl. KZ SFRJ dovoljen le v KORIST obtoženemu, da bi se morda zmanjšala ali izničila njegova kazenska odgovornost . . . Tukaj pa so strokovnjaki razsojali o zdravi pameti človeka, ki se ukvarja z javnim novinarskim delom, čigar tekste pred objavo ocenjujejo uredniki in redakcijski kolegiji, po objavi pa za njih odgovarja odg. urednik časopisa (v danem primeru »Studenta«) . . .

BRKIĆ: Tako sam morao da odgovaram na pitanja dvojice lekara (veštaka) koje je SUD pozvao da utvrde da li sam ja pre DVE godine, u trenutku pisanja spornih tekstova — bio uračunljiva ličnost?! Bilo je to jedno od najtežih poniženja koje sam doživeo.

Svašta su me pitali — čak i šta osećam kad gledam majku, sestru . . . Kao i — da li sam ja NORMALAN kad uopšte pišem takve tekstove . . . Očito je bilo da su smerali nešto nečasno — protiv mene. Al' ja se nisam dao.

U svakom slučaju, u zvanični zapisnik je ušlo da sam potpuno uračunljiva i zdrava osoba . . .

● **KATEDRA:** ***Javnost je burno reagirala na potek tega sojenja, a sodišče — Prvo občinsko, ni odstopilo niti za milimeter . . .***

BRKIĆ: Da, to suđenje bilo je shvaćeno kao suđenje javnoj reči i štampi.

● **KATEDRA:** ***Jasno — ti si se na to obsodbo pritožil?***

BRKIĆ: Pre neki dan je drugostepeni sud **ukinuo** meru bezbednosti, a kazna zatvora od 6 meseci (uslovno na tri godine) — **ostala je!** I sad, ako bilo ko potegne tužbu zbog nekog teksta . . . A moji su tekstovi takvi — »problematični«, komentarski.

Sve ovo samo pokazuje nemoć društva da se odupre raznim maherima, počev od pravosudja pa do raznih državnih i političkih organa. Nema pravne sigurnosti građana — UGROŽENA JE PRAVNA SIGURNOST!

● **KATEDRA:** ***A tvoja pravna varnost?!***

BRKIĆ: Šta mi mogu?! I da me osude na 200 godina zatvora — po **njihovom** kriterijumu ja sam zaslužio i mnogo više, prema onome što sam im uradio. Jer, ja sam zaista naneo birokratiji veliko zlo. Pun je CZ (Centralni zatvor) raznih robijaša, koji su se tamo našli posle mojih tekstova.

U živom sećanju mi je slučaj iz »Potrošačkog informatora«. Direktor je bio Miloš Davidov, a pomenuta radna organizacija bavila se izdavaštvom (nekoliko novina) ali i — drugim »biznisom«. Bila je leglo hohštapleraja, bili su tu čak i mali kupleraji . . . Odem jednom kod direktora, M. D., kaže sekretarica: *»Zauzet je!«*. Ipak, udjem, pitam *»Šta radiš Miloše?«*, kaže — *Rešavam ukrštenicu«*.

»Fino«, rekoh.

»Oćeš da jebeš nešto«, pita. Zaprepastim se: *»Kako?!«*. Kaže: ***»Imam ja tu pički kol'ko 'oćeš«,*** ne verujem — *»Zezaš?!«* A on poče da nabraja . . . Bilo mi je neprijatno. Neke od njih mogu i majke da mi budu . . . Skrećem razgovor: *»Dobro, Mišo, šta sad radiš?«*.

»Idem na razgovor sa drugom Rožičem«. Pitam: ***»Nije valjda i on hohštaplor?!«***

»U«, kaže »ja šta je —

Izađem u hodnik, pitam službenike: *»Šta vam radi ovaj?!«* — *»Jebe nas pa nas rastura«*. Pomislim — umiriću ja tebe Mišo, i napišem tekst '83. godine u »Ježu«. Izađe tekst — rasturim ga do kraja, a pomenem i još neke mahinacije u vezi »Mis banja i jezera« koju so takođe oni organizovali. Uglavnom, posle niza tekstova o Milošu Davidovu, njega uhapse, nema kud.

Koje su posle intervencije i pritisci bili da se on pusti iz zatvora — to je grozota . . . Ipak, direktor je dobio 4 godine zatvora, a još njih 17 je uhapšeno tom prilikom i izvedeno na sud . . .

● **KATEDRA:** ***Koliko so jih obsodili zavoljo tvojih tekstov?***

BRKIĆ: Stotinak . . .

● **KATEDRA:** ***Te je kaj strah teh ljudi? Nekoč so vendar imeli oblast . . . Razmišljaš kaj, koliko sovražnikov se ti je nabralo?***

BRKIĆ: Oko 1300 . . .

● **KATEDRA:** ***Vodiš evidenco — mar veš, koliko ti jih lahko resno škodi?***

BRKIĆ: Znam da imam oko 115 opasnih neprijatelja . . .

● **KATEDRA:** ***Kako jih klasificiraš, te svoje sovražnike?***

BRKIĆ: Na OPASNE — aktuelne i potencijalne. I — one iz rezerve, koje sam doveo pred pozornicu da publika vidi njihove gagsteraje . . .

● **KATEDRA: Med vsemi temi, nevarnimi sovražniki, kdo je najhujši?**

BRKIĆ: Svakako **Mikaina Savić,** bivša predsednica suda Udruženog rada Beograda, a sada sudija Udruženog rada Srbije, koja je svojim sudovanjem nanela zlo hiljadama radnika . . .Naime, dok je bila predsednica Suda udruženog rada Beograda, o njenom radu napisano je preko 300 tekstova, postavljena su i dva delegatska pitanja u Skupštini Grada. Svejedno, gradska skupština nije prihvatila zahtev za njeno smenjivanje mada je reč bila o njenoj odgovornosti prilikom zapošljavanja radnika mimo konkursa kao i davanja otkaza bez zakonskih osnova, kao i zato što je priličan broj presuda (oko 100) kao sudija Suda udruženog rada, bio donet mimo Zakona. Činjenica je da je ponašanje Mikaine Savić u Sudu bilo neshvatljivo i suprotno i pravu i načelima socijalističkog morala ali i — zdravom razuma!

Da skratim — Mikaina Savić unesrečila je radničku klasu Beograda, a prelaskom na novu dužnost predsednika suda udruženog rada Srbije — i radničku klasu Srbije! Zbog nje su radnici izgubili na stotine raznih sporova, ostali brez posla, ugrožena je egzistencija njihovih porodica, neki so završili u ludnicama, psihijatrijskim bolnicama . . .

● **KATEDRA:** ***Kolikšna je tvoja moč? Misliš da si dovolj krepak, da lahko razne oblastodržce (od tovarniškega nivoja navzgor) mečeš iz njihovih foteljev?***

BRKIĆ: U poslednje vreme — da! Izuzetno. I to zato što u svakom trenutku mogu da izvedem na »bojište« oko 250 vojnika u liku: advokata, sudija, policajaca, prijatelja, tužioca, pravnika, književnika, robijaša, giliptera, probisveta . . .

● **KATEDRA:** ***Torej imaš trdno zaledje?***

BRKIĆ: Može se reći da sam moćan u smislu da imam dosta prijatelja . . . na raznim mestima. Oni, kao moji prijatelji spremni su da stanu iza mene, prevashodno iz uverenja da sam častan čovek i da to što radim ne radim iz nekakvih niskih obuda ili radi koristoljubja, nego iz viših društvenih interesa . . .

KATEDRA: Pa vendar, kljub temu »zaledju« se ti je zgodilo, da so te leta '83 strpali v blaznico, potem ko so te takorekoč pobrali na ulici?!

BRKIĆ: Desilo se je, to može svakom da se desi, ako se nađe u sličnoj situaciji . . . Ja nisam pod staklenim zvonom. Poznat sam kao trkač — čovek koji dnevno obiđe po 10 redakcija, kontaktiram sa mnogim ljudima, i, eto — jednostavno policija me sačekala kada sam došao u Udruženje novinara Srbije i — odvela u ludnicu, iz koje sam se jedva živ izvukao . . .

● **KATEDRA:** ***Hudiča — kako pa si se izvlekel?***

BRKIĆ: Tamo su me nakljukali sedativima, injekcijama . . . A izvukla me je majka. Prijatelji i majka. Ona me je izvela — na revers!

● **KATEDRA:** ***Ni, da bi človek dvomil — angažirano novinarstvo je lahko nevarna stvar. Koliko hrabrosti je potrebno za tvoj način novinarskega dela?***

BRKIĆ: Ne znam — ja sam plašljiv čovek, ali uvek savladam strah.

● **KATEDRA:** ***Ti ne bi bilo lažje, če bi namesto vsakodnevnega obvladovanja strahu pustil novinarstvo in se oprijel poklica učitelja fizike in komije?***

BRKIĆ: »Zaraslim stazama ne može se natrag!« Novinarstvo je čudna profesija — ponese te, uzletiš i — padneš, pa, ako si jak — ponovo ustaneš i opet padneš . . . I sve do dana kada shvatiš da više ne možeš da ustaneš . . .

A što se tiče moje **moći** — ne mislim da sam moćan. To jest — i jesam, i nisam. Moćan sam u smislu da mogu da izdržim udare moćnika, ali nisam — u smislu da se i sâm bavim nečasnim radnjama . . . A moćan jesam jer baveći se ovim poslom pomažem nemoćnima. A to je dovoljno zadovoljstvo.

● **KATEDRA:** ***V novinarskem delu si imel torej kar nekaj težav. Ti je združenje novinarjev pomagalo v kritičnih situacijah?***

BRKIĆ: Meni je veoma žao što sam član Udruženja novinara Srbije. Nemam **NIKAKVU** zaštitu od Udruženja, izuzev što mi članstvo omogućuje da rešim penzijsko i socijalno osiguranje kod odgovarajućih zajednica . . .

● **KATEDRA:** ***Nikakršne zaščite? Lahko zaradi teh besed od Združenja pretrpiš kakšne sankcije?***

BRKIĆ: To je jedno mračno udruženje, sastavljeno od hohštaplera i prevaranata — ljudi prazne nadobudnosti, čija su novinarska pera toliko zatupljena da ih ne mogu naoštriti ni najoštrije mašinice za oštrenje.

A ne znam može li njihova ljutnja za istinu proizvesti neke sankcije?! Jer, to je sejam baraba. Ne mogu oni mene da izbace . . . **Bavim se istinom — i to je MOĆ.**

● **KATEDRA:** ***Tvoje delo je torej enako delu kakšne komisije za prošnje i pritožbe?***

BRKIĆ: Ljudi često pišu redakcijama. »Druže, . . . Gospodine — imam molbu: **silovao mi ćerku, . . . oteo stan, . . . šef me isprebijao, . . .** direktor me zajebava, . . . maltretiraju me u opštini, komitetu . . . Bio sam efikasniji od svake komisije za molbe i žalbe, od pet skupštinskih komisija, koje imaju krajnje birokratski odnos prema ljudima. Jer, čitava korespondencija između molioca i dotične komisije najčešće se svodi na TRI rečenice: »Mi vas obaveštavamo da smo vašu predstavku ustupili tom i tom . . .«. I tu se završava komunikacija između onog koji piše »Molim Vas . . .« i onog koji bi trebalo da tu molbu reši. Ukoliko uopšte išta i odgovori. A ja sam na licu mesta rešavao masu problema tim ljudima.

● **KATEDRA:** ***S članki o njih in njihovih tegobah?***

BRKIĆ: Ne samo pišući. Na primer, žali se čistačica iz Smedereva da joj je direktor »preraspodelio« stan. Oduzeo — bolje rečeno. Ja onda nazovem direktora i pitam: »Ako objavimo to u javnosti, to može imati posledice i za vas i za vaš kolektiv . . . Možete li vi taj problem mirnim putem da rešite?!« Čujemo se sutra — direktor je u međuvremenu razmislio da pisanje o tome može da mu naškodi pa da i drugi njegovi marifetluci budu iznjeti pred sud javnosti — i nekako »sredi« stvar. Ja o tome ne pišem, ne dobijem ni honorar . . .

● **KATEDRA:** ***Stalno se srečuješ z raznimi družbenimi deviacijami. Kakšen je tvoj odnos do družbe, tvoje mnenje o njej?***

BRKIĆ: Imam osećaj hladnog gađenja prema njemu, prema vladajućem sistemu vrednosti i odnosa. Ja se zalažem za društvo — humano društvo u kome ne bi bilo tlačenja niti kriminalnih radnji, ni svega ovoga što se ljudima kod nas danas događa . . . Gadim se ove korupcije, jer danas za pare se može kupiti i sudija i političar, privrednik, direktor . . .

Ovo društvo, ovakvo kakvo je sad je za — MUZEJ STARINA . . .

● **KATEDRA:** ***Pa smeš to glasno reči? Da te jutri kje spet ne odvedejo do blaznice na »krajše« opazovanje?***

BRKIĆ: Rizik — i to je sastavni deo života. Prihvatio sam rizik svog izbora. Zato sam, nedavno i napravio u privatnoj beogradskoj galeriji, »Atlantida«, izložbu svojih OBJAVLJENIH novinarskih tekstova. Otvaranju izložbe prisustvovali su mnogi dopisnici svetskih agencija, što može biti utoliko indikativnije jer je u isto vreme u Domu sindikata bilo otvaranje manifestacije »Dani Moskve u Beogradu«. Dakle, u toj konkurenciji, strani dopisnici su se opredelili za — mene. Znaju da je jednog novinara samo golema NUŽDA mogla da natera da napravi jednu takvu za ovo podneblje i ove prilike — **neobičnu** izložbu.«

Lastnico galerije »Atlantida« je zaradi prireditve takšnega happeninga kasneje doletela denarna kazen. Mimogrede, na omenjeno razstavo je prišlo točno **12** dopisnikov. Poleg številnih intelektualcev in radovednežev, ki so se tistega večera zbrali na otvoritvi, in poleg omenjenega ducata tujih dopisnikov, so v družčini opazili tudi prisotnost 13 *(z besedo: trinajstih)* miličnikov (v civilu). Na vsakega dopisnika po eden. Milovan Brkić pravi, da je trinajsti prišel, da popazi na njega.

Kakor koli že, v minulem mesecu so o primeru obtoženega novinarja M. B. pisal »La Libre Belgique«, »Le Monde«, »The Observer« . . . . Točno evidenco teh člankov imajo gotovo na ustreznih državnih službah. Pa saj to ni važno. Važno je, da NOVINAR Milovan Brkić ni več prepovedan. Toda, če parafraziram beograjski »Student«: tudi pravici ni bilo zadoščeno.

SVETLANA VASOVIĆ
fotografije: Radovan Vujnović
p.: S. R.

Na poti po ameriških vesoljskih centrih sem 1979 slišal glasno povedane strahove, da shuttle morda ne bo *nikoli* letel, da se lahko ves vesoljski program sesuje ali pa da ga utegne država vrniti vojakom. Poslušal sem sprte reakcije na predlog, da bi konzorcij aerovesoljskih firm prevzel shuttlove operacije, globoki razkol mišljenja, **zakaj** naj shuttle in NASA sploh obstajata, vsepovsod si čutil nezadovoljstvo nad vlado in še posebej predsednikovo pisarno, ki ni bila zmožna učinkovitega vodstva. Domov sem se vrnil prepričan da ameriški vesoljski program obupno potrebuje novo iniciativo.

Bili so slabi časi, posebno za znanstvene projekte (v Evropi in SZ, ki bojda porabi za vesolje trikrat več kot ZDA, so bile stvari drugačne). 1977 so Nasi izključili znanstvene postaje ALSEP na Luni v skoraj nepojemljivem dejanju oblastniškega vandalizma. K Jupitru namenjeno sondo Galileo so morali preoblikovati za kasnejšo izstrelitev, in njeni politični nasprotniki so videli v odlogu novo priložnost za rušenje projekta. (..) Zdelo se je, da do devetdesetih let ne bo več nikakršnjih ameriških planetarnih raziskav in da bodo specializirane skupine v JPL in raziskovalnem centru Ames razpuščene. (..)

Tehnične težave s shuttlom je profesor T. R. Nonweiler napovedal že na predavanjih ASTRA v 60. letih. Za 70. leta smo pričakovali tudi politične probleme, razen če bi se pojavila post-Apollo inciativa, primerljiva s Kennedyjevo podporo Apollu. Takšne podpore ni bilo videti nikjer, in NASA je bila prisiljena v odpoved vseh lunarnih in planetarnih načrtov s posadko, pa tudi velikih neživih projektov, kakršna je bila **Grand Tour** (sončnega sistema), da je rešila vsaj oskubljeno verzijo shuttla. Kompromisi te verzije pa so vodili naravnost v težave, ki jih je Nonweiler predvidel pred začetkom.

V ZDA gredo državni projekti vsako leto čez rešeto kongresa in senata. Lunarni in planetarni znanstveniki so si tukaj še prav posebno otežili prehod, saj so svoje programe izredno močno identificirali s čistimi raziskavami. (Tako se je zgodilo, da se da velike odprave po sončnem sistemu, projekte kot Voyager in Galileo, sedaj zagovarjati le zaradi znanstvene koristi. Politična teža čiste znanosti pa je pri širokih zahtevah po »produktivnih« raziskavah nestalna in vse prešibka. Veliki stroški in oddaljeni, nerabni videz globokega vesolja stvar še pslabšajo. Pozni poskusi, da bi prikazali povezavo med raziskavami Marsa, Venere in Jupitra ter študijem zemljinega okolja niso posebno prepričali javnost.) (S. R.)

Že leta 1969 je Krafft Ehricke zagovarjal čisto drugačno pot. Klical je po »strateškem« pristopu k medplanetarnim poletom, kjer bi bil bazični, neznanstveni namen pridobitrev sončnega sistema za človeštvo. Načrtovanje bi sledilo možnostim in ne zahtevam misije, kot v programu Apollo: nežive odprave bi si ogledale številne svetove, preden bi enega od njih prečesali živi raziskovalci. Žive odprave bi bile upravičene s človeškimi prednostmi — razumom, presojo, improvizacijo — toda s cilji, ki bi presegali znanstveno radovednost, kajti opazovale bi za potencialno uporabnostjo drugih svetov. (..) Dolgoročna želja bi bila, narediti iz Zemlje vrt sončnega sistema, preskrbovan od ostalih delov. (...)

Morda ne bo dolgo trajalo, preden bo naša prenaseljena, umazana in z delom preobtežena na planet vezana civilizacija potrebovala ne le zunajzemeljske vire energije in surovin, teveč bo prisiljena izvoziti svoje industrije, da ohranimo znosno okolje tu spodaj. Še več: strateški pristop morda ne bo bistven le za naše udobje in blagostanje, morda je nujen za naš nadaljni obstoj.

V svojih prejšnjih knjigah sem omenjal Politiko preživetja, program, ki naj bi v tristo letih zajamčil preživetje človeške vrste, da bi lahko tedaj počela, kar bi se ji zdelo prav. (...)

Ko sem Politiko preživetja prvič formuliral, je bil njen pomen v tem, da je pokazala, da prihodnost je, da človeški vrsti ni treba izginiti v zgodovinsko ali vsaj evolucijsko krátki dobi; da obstaja razred odločitev, ki nas morejo v 300 letih privesti do zagotovljenega preživetja. *(Mimogrede rečeno — 300 let — to mejo sem potegnil iz eseja sira Freda Hoyla — je tudi življenska doba, ki nam utegne biti dosegljiva do konca tega stoletja).* Ideja je bila takoj napadena kot diktatorska, kot da bi bilo bolje, če človeštvo izumre, ter celo **nemoralna,** kot da bi Zemljo in njene manj priviligirane prebivalce zavrgli, potem ko bi jih izkoristili kot izstrelišče za vesoljskega človeka. Če bi že prišlo do te izbire, bi bilo bolje, če bi preživel vsaj del človeške vrste, kot da bi vsi izginili — a resnica je, da širitev v vesolje more in mora prinesti koristi človeštvu v celoti ter lahko s krepko roko izboljša življenske pogoje večini. O'Neillov scenarij *(osnovni tekst je Katedra objavljala v prvih številkah leta 1985, op. ur.)* je morda preveč preprost, a njegovo srce je na pravem mestu.

Man and the Planets
Asbgrove Press, 1983

To je prva objava teksta. V angleščini bo objavljen februarja, v Journal of the international Science Policy Foundation, septembra pa je bil predstavljen na srečanju Environmental Sciences Society na univerzi v Stirlingu, Vel. Britanija.

Duncan Lunan je škotski znanstveni pisec in pisatelj znanstvene fantastike, med postranske uspehe pa si lahko šteje gradnjo prvega kroga megalitov v Britaniji po 4000 letih (ali kdaj so že postavljali Stonehege in podobne kraje). Je eden od stebrov škotske skupine za raziskave v astronavtiki (ASTRA), amaterjev, ki so po dobri tradiciji stare VFR (Nemčija, 1929—33 Hitler), ki je amatersko postavila temelje vesoljski tehnologiji (Willy Ley: Rockets, Missiles and Space Travel, NewYork, Viking Press 1951) v nekaterih stvareh v vrhu, pred velikimi državnimi organizacijami Vzhoda in Zahoda.

Tekst objavljamo, (kot končno vse ostale), ker se zdi, da bomo imeli toliko več upanja, kolikor več ljudi iz naše generacije bo znalo misliti. Če naj znaš misliti je skoraj potrebno razumeti, kje živiš. Mi živimo v sončnem sistemu . . .in to bo počasi bolj in bolj očitno in tisti, ki tega ne bodo mogli razumeti se bodo zato vedno večkrat motili. In končno ga tiskamo tudi zato, da politikom in sebi pokažemo, kakšna bi politika (ukvarjanje z državnimi zadevami po osnovnem pomenu gr. besede — in Jefferson je pred dvesto leti napisal, da imajo ljudje pravico do življenja in iskanja sreče in da so bile vlade izumljene, da bi jim to omogočile) lahko bila. Kakšna bi morala kdaj pa kdaj biti, da ne bi bila več pejorativna beseda.

S. R.

POLITIKA

DUNCAN

Namen »politike preživetja« je, pripraviti serijo praktičnih programov, katerih končni cilj, dosežen v — recimo — 300 letih, bi bil, zaščititi preživetje človeške vrste **pred katero koli zamisljivo katastrofo.** »Katero koli«: zaščita pred »skoraj vsako« ne zadostuje; cilj je, da **zagotovimo,** da bo kakšen življenja sposoben del človeške vrste preživel, v dovoljšnjem številu in z vsemi sadovi zgodovine v svoji posesti, tako da že doseženo ne bo izgubljeno, niti v primeru, da Zemlja ne bi več mogla varovati življenja.

Takšen program, ki bi v sebi zajemal skoraj vse človeške dejavnosti, bi v glavnem lahko napredoval le s prepričevanjem in komajda s prisilo. Njegov temeljni princip bi postal, da noben interes, naj bo oseben, nacionalen, ekonomski, politični, vojaški ali znanstven, ne sme širiti možnosti za uničenje človeštva. Takšna »politika preživetja« bi lahko postala mednarodna morala 21. in 22. stoletja, zgrajena iz odločitev o aplikacijah različnih tehnologij — tako kot mora naša doba doseči svoj sklep o rabi atomske energije, presajenih organov in genetskega inženirstva. Kakšne bodo sporne tehnologije naslednjih dveh stoletij ne vemo, torej ne moremo začrtati točne poti k zajamčenemu preživetju; ker pa se da pokazati, da bo ta pot **zagotovo** vsebovala vesoljsko tehnologijo, in ker v splošnem poznamo dosegljive nam zaloge, prežeče nevarnosti in tehnike, ki jih bomo lahko uporabili, lahko oblikujemo generaliziran krog strategij, ki Politiko postavljajo v časovne in prostorske okvire.

Poznamo osem kategorij dogodkov, od katerih bi en sam lahko izbrisal človeško vrsto, naravnost ali preko katastrofalne verige posledic. Ti dogodki imajo pri tem še žalostno moč, da se sinergistično seštevajo, tako da bi že manjši dogodek v eni od kategorij lahko prelil dotlej še obvladovan proces v drugi. Tako bi celo omejena atomska vojna v prenaseljenem svetu propadlega okolja ali tesne odvisnosti od zahtevne medicinske tehnologije lahko prinesla posledice, daleč hujše, kot bi jih lahko pričakovali iz gole matematike moči eksplozij in radioaktivnosti.

Osem kategorij: (1) orožja za masovno uničevanje, **(2)** preteški pristop k Sončnemu sistemu«, kot ga je imenoval dr. Krafft Ehricke — torej raziskavo in izkoriščanje naravnih bogastev sistema za praktično korist človeštva. Takšen sklep je tako daleč od večine javno predstavljenih »alternativnih« strategij, da očitno zahteva pozoren zagovor. Najprej se bom torej lotil točk (6), (7) in (8), po naraščajočem zaporedju verjetnosti.

Stik z drugo inteligenco je tveganje, ki ga morda sploh ni. Ne vemo, ali smo v galaksiji sami ali ne, in znanstveno mnenje je deljeno. »Konvencionalno« prepričanje je, da je mogoča le komunikacija po radiu, in nekatere avtoritete — kot sir Bernard Lovell in prof. Zdenek Kopal, verjamejo da bi se bilo še tej izkušnji bolje odreči. O verjetnosti tega dogodka sem sam pisal že drugje in čeprav je tehnološko ozadje tiste diskusije sedaj spremenjeno, splošni sklepi še veljajo. Ni nemogoče, da bi direktni stik z visoko razvito zvezdno kulturo lahko tako stresel našo lastno, pa čeprav po naključju, da ne bi bili več sposobni za samostojno preživetje. Še to ni nemogoče, da bi kakšna destruktivna skupina namenoma poskušala iztrebiti človeštvo. Pa vendar — naj bi bila **njihova** tehnologija še tako razvita, če bi se naša kultura dotlej razlila čez venec kometov, ki obdaja sončni sistem, naseljena v sebi zadostnih habitatih, bi bil lov nanje do iztrebljenja najbrž nemogoč. (O kulturnem pomenu takšnih »mestnih« kolonij, »polisov« v kometnem vencu, je pred dvajsetimi leti pisal Freeman Dyson Ko bomo enkrat tako daleč, bodo zvezde že blizu.) To je torej stopnja razvoja, na kateri je preživetje zajamčeno, pred to in vsemi ostalimi, bolj domačimi nevarnostmi.

Sprememba sonca ali bližnja supernova (7) zbere nevarnosti, ki smo se jih začeli zavedati ob napredovanju fizike zvezd. Ni še jasno, koliko nam v resnici grozijo variacije v našem lastnem soncu, a vse več je dokazov — drevesni kolobarji, klimatske študije, vizualna opazovanja od odkritja teleskopa sem — ki pričajo, da so se »mini ledene dobe« zadnjega tisočletja pokrivale z obdobji majhne aktivnosti sončnih peg, t. j. z daljšimi presledki v rednem enajstletnem ciklu peg.

Tako imamo danes trdne dokaze za nekoč smešeni »Maunderjev minimum« sončne aktivnosti med 1645 in 1715, in vemo tudi za druge minime v prejšnjih stoletjih, očitno povezane s klimatskimi spremembami na Zemlji. Splošno sprejeto je, da je poslato Sonce v zadnjih štirih milijardah let kakšnih 30 % svetlejše, o krajših variacijah pa se diskusija nadaljuje. Opazovanja zunanjih planetov nakazujejo fluktuacije v UV in rentgenskem sevanju. Po drugi strani pa je *Mariner 10* ovrgel misel, da pride občasno do izbruhov s stokratno normalno svetilnostjo. Če bi se to dogajalo, bi se Merkurjeva površina stalila, tako pa še vedno kaže kraterje iz začetkov svoje zgodovine.

Drugi razlog za skrbi so ponavljajoči se neuspehi raziskovalcev, ki skušajo ujeti teoretično predvideni tok nevtrinov iz sredice sonca. Zdi se, da utegnejo biti tamkajšnji pogoji drugačni od standardnega modela, čeprav še ne vemo, kako resna je ta razlika. Ena od hipotez sodi, da bi lahko fuzijske reakcije v sredici sonca gorele v presledkih ter povzročale »kolcanja« silovite sončne aktivnosti, katerih posledica bi lahko bile »megasmrti« iz Zemljine zgodovine, ko so hkrati izginile mnoge vrste. Nasprotna ideja je, da so se zunanje plasti sonca morda obogatile s prehodom skozi medzvezni oblak prahu, in da je naš model sredice zatorej napačen. Če je tako, bi bil absorbicijski učinek prahu med nami in Soncem lahko odgovoren za sedanji cikel ledene dobe, a to ni tako huda grožnja. Takšni dogodki so v zgodovini Sistema pogosti, in vemo, da človeštvo lahko preživi ledeno dobo. *Toda že 3% sprememba sončnega sevanja bi lahko, če bi se ohranila dlje časa, presegla vzdržljivost življenja na Zemlji.*

Filozofije »mej«' in »alternativ« rasti odsevajo rastoče zavedanje o nevarnostih rasti prebivalstva, nenadzorovane industrijske rasti ter nekritične rabe okolja, ki naj daje surovine in absorbira polucijo. Pojavile so se kot direkten ugovor predpostavkam *»večine odločevalcev na vseh nivojih . . . da se bodo minuli trendi rasti nadaljevali in da se lahko zanesemo, da rast zdravi vse«.*[1] Pri iskanju zanesljive poti k preživetju bo treba v takšne predpostavke dvomiti, četudi bi diskusija kazala, da so pravilne. Žal pa je začetnim ugovorom sledilo široko sprejemanje filozofij, ki se ne zdijo nič kaj bolj privlačne in komajda kaj manj nevarne. Povedali so nam, da je mogoče s pravo družbeno politiko in alternativnimi tehnologijami zgraditi stabilno kulturo, ki bo nadzorovala številčnost človeških množic ter živela v harmoniji z drugimi prebivalci Zemljinega ekosistema, in ne bo ne dodajala ne odvzemala razpoložljivemu zakladu naravnih zalog. V okvirih planeta bo takšen položaj očitno res potrebno doseči.

A kmalu se je začelo govoriti — in verjeti — **da bi bil tehnološki nivo takšne kulture nižji,** in prostor njenih raziskav, znanstvenih in tehnoloških aktivnosti, ožji od prostora, ki si ga je odprl sedanji »razviti svet«. Ta predvidevanja imajo dve veliki slabosti:

(1) Ker je človeška narava takšna, kot pač je, in ker so tudi naravni pojavi takšni, kakršni pač **so** bi sleherno stabilno kulturo — celo globalno — na koncu koncev družbene sile ali naravne spremembe dovolj stresle, da bi se ravnotežje podrlo. Odprti možnosti sta tedaj kontrakcija, ki lahko privede do zloma civilizacije, ali (verjetneje) nova faza ekspanzije, ki bi spet vodila v krizo.

(2) Odkritja znanosti Zemlje, vesoljske raziskave in sončna fizika avtoritativno podpirajo sklep, ki se je že dolgo zdel logično očiten, a se ga nikoli ni posebno slišalo, da se bo namreč sleherna zgolj na Zemljinih tleh stoječa civilizacija prej ali slej srečala z zunanjimi naravnimi silami, dovolj močnimi, da bodo povsem spremenile njen obraz, če je že ne bodo izbrisale s sveta.

naseljenost, **(3)** uničenje nenadomestljivih naravnih zalog, **(4)** polucija okolja, **(5)** dolgoročne genetske spremembe, **(6)** velik meteoroski udarec, **(7)** sprememba v soncu ali bližnja supernova, **(8)** stik z drugo inteligenco *(lahko tudi dobronamerno).* Prvih pet smo sami priklicali nase, ostale tri predstavljajo zunanje sile, ki bi se lahko drastično vmešale v človeške zadeve. Pogovori o človeškem preživetju jih ponavadi spregledajo, ali pa jih odpravijo kot »irelevantne« ali »statistično zanemarljive« v primerjavi z bolj »domačimi« nevarnostmi iz prvih petih točk. Toda, če jih lahko imamo za oddaljene in nepomembne, jih lahko vidimo tudi drugače. Drugače od polucije in prenaseljenosti, ki se nabirata čez desetletja *(tudi to ima svoje nevarnosti)* lahko te tri udarijo kadarkoli, lahko nas iztrebijo danes ali jutri. Na današnji stopnji naše tehnologije ne moremo proti njim storiti ničesar. Če bomo pazili le na bližnje grožnje, smo lahko prepričani, da bo ena od daljnih poskrbela za nas. Dva od teh menda neverjetnih dogodkov je izkusil že vsak svet v sončnem sistemu, in eden od njih se še redno dogaja; tudi Zemlja ga bo spet doživela, če tega kdo ne prepreči.

Še več: verjetnost za enega teh treh dogodkov je **jutri** prav takšna kot čez milijon let; na ta način so nam torej bližji od vseh ostalih.

Čez nekaj časa — morda kmalu, morda ne — bo zemljo zadel asteroid/bodo sončni sistem zadeli udarni valovi bližnje supernove — z dovolj uničevalne moči, da odstranijo višje oblike življenja, vključno z nami, če si dotlej ne bomo ustvarili orodja, da to preprečimo.

Vsak dolgoročni načrt za prihodnost človeške vrste mora torej poskrbeti za točke (6), (7) in (8) in njim ustrezno izbrati rešitve za (1) do (5). Preprosto rečeno, človeška vrsta si ne sme privoščiti izbire **»alternativ rasti«,** ki bi zanemarile ali izključevale »stra-

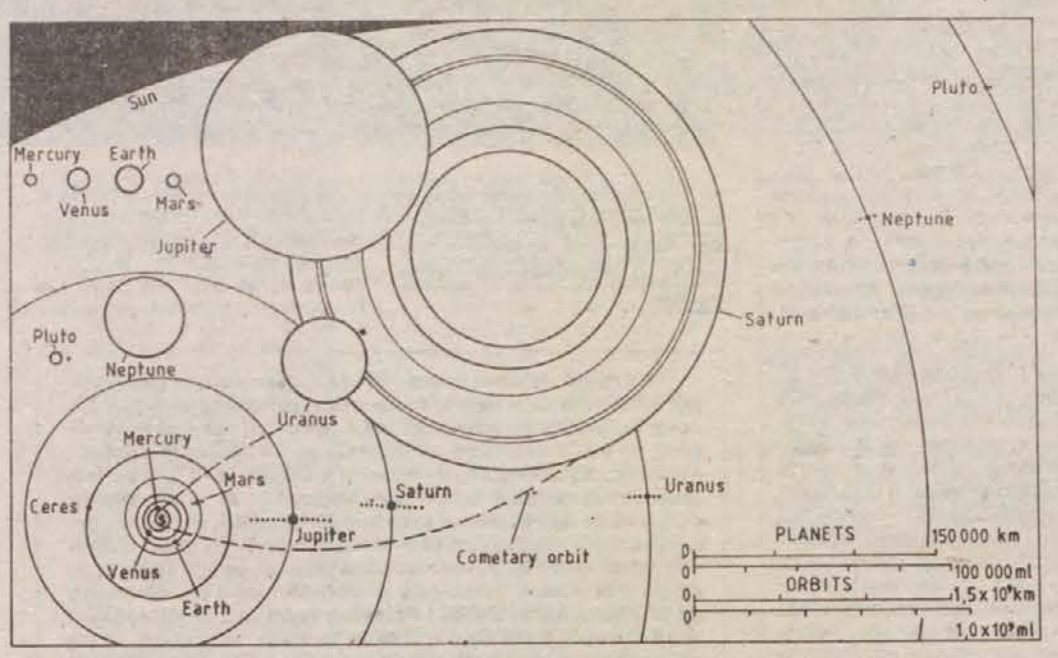

PREŽIVETJA

LUNAN

Ledeno dobo lahko sproži že 1 % spremembe.

Eksplozije supernov doživlja galaksija — kot kaže — v povprečju vsakih petdeset let. V zadnjih tisoč letih so bile vsaj tri dovolj svetle, da jih je lahko videlo golo oko. Na vrhu svoje moči lahko eksplodirajoča zvezda oddaja toliko energije kot vsa ostala galaksija skupaj. Planete sosednjih zvezd najprej doleti intenzivno žarčenje, potem pa še radioaktivni izpad iz udarnih valov, ki nosijo večino mase razteščene zvezde. Večkrat se je slišalo, da bi bil takšen dogodek lahko kriv za najslavnejšo »megasmrt«, izumrtje dinozavrov, in eden od scenarijev jo je pripisal redki in zelo nasilni supernovi »tipa III«, oddaljeni dobrih 3000 svetlobnih let. Čeprav se zaenkrat zdi, da je bilo izumrtje dinozavrov posledica udarca (točka 6), je prav mogoče, da so supernove zakrivile druge pomore. Zaenkrat sodimo, da bi nam pod točko 7 lahko škodil le eden od redkejših, bolj nasilnih dogodkov, saj v bližnji zvezdni okolici ni nobene verjetne supernove. Pa vendar, ne moremo reči, koliko svarila bomo imeli. Na daljšem koledarju milijonov let (in to je koledar človeškega bivanja na zemlji doslej) le statistična verjetnost določa, kdaj se bo ena obiačajnejših, manj spektakularnih supernov znašla dovolj blizu nas, da nam resno škodi.

Večja sprememba v soncu ali bližnja supernova bi nas prisilili, da zapustimo odprte površine Zemlje in drugih naseljenih svetov »dokler vihar ne mine«. Tehnologija, ki bi omogočila velikemu številu ljudi življenje pod zemljo ali na morskem dnu za leta ali desetletja bi bila zares zelo visoka, in na Zemlji bi bili spopadi okoli dosegljivih zaklonišč lahko dovolj divji, da ne bi nihče ostal živ. Sebi zadostna naselja v vesolju, na Luni, Marsu ali asteroidih pa bi tako ali tako morala biti zaščitena pred obstoječim primarnim kozmičnim žarčenjem in s tem tudi pred radiacijskim tokom supernove. Potrebna bi bila le dekontaminacija prihajajočega materiala in osebja med udarnim valom in po njem.

Nevarnost od Sonca je težko določljiva, dotik supernove pa je le vprašanje časa. Ena od prihodnjih družb jo bo doživela, in upanja nizkotehnološke kulture, da na odprti površini zemlje živi skoznjo, ne navdušujejo. Pa vendar, poznamo še slabšo verjetnost, ki nam lahko potrka na vrata še prej.

Udarec velikega meteorja (točka 6) je nevarnost, ki je postal očitna šele v zadnjih 25 letih. V zgodnjih 1960-ih se je še dalo govoriti, da so kraterji na Luni vulkanskega izvora, saj je Zemlja kazala le redke znake takšnih bombardiranj. Argument je ovenel, ko je prvi uspešni oblet (flyby) Marsa pokazal površino med našo in Lunino — s kraterji, katerih poteze je omehčalo vreme. Iz kasnejših Marsovih misij, pristankov na Luni in obletov Merkurja, pa potovanj Voyagerjev k Jupitru in Saturnu, sedaj vemo, da je sončni sistem v končnih fazah nastajanja doživel gosto bombardiranje in da so kasnejše dobe prinesle še mnoge posamične treske. Do sredine 70'ih so na zemljini površini določili dobrih dvesto nekdanjih kraterjev; potem so se pojavili dokazi za res velik udarec, verjetno del serije, ki je padel v času izginotja dinozavrov in mnogih drugih vrst. Rastoči dokazi o **valovih** udarcev kažejo, da bi bili za mnoge od »megasmrtnih« lahko odgovorni kometi, ne pa asteroidi. Katastrofa te vrste bi vsaj dala desetletja svarila, ko bi se nebo polnilo s spektakularnimi kometi; a samotnega kometa ali asteroida, ki bi se danes ali jutri približal Zemlji, *ne bi opazili vse do zadnjih minut pred treskom* — morda še tedaj ne.

Destruktivni efekti velikega udarca so proporcionalni energiji, ki jo mora absorbirati okolje. Na kopnem bi zadetek, enakovreden tistemu, ki je dvignil **Vredervortov prstan** v Afriki, steriliziral kontinent, na katerega bi padel, drugi deli sveta pa razen velikih potresov in vulkanskih izbruhov ne bi veliko trpeli. Razbeljeni krater, ki bi v začetku prodrl skozi Zemljino skorjo do magme, bi izseval velik del energije v vesolje. Pri zadetku v morje, ki je veliko večji cilj, pa bi bile posledice veliko hujše. Kilometer visoki valovi bi obkrožili planet in pometli večino obljudenih krajev. Preden bi morje ohladilo stene kraterja in dvigajočo se magmo bi se silne količine vode spremenile v super vročo paro. Viharji bi opustošili vsaj pol sveta, potresi in izbruhi pa bi na drugi polobli zmanjšali verjetnosti preživetja nad višino valov. Ta padec bi lahko dvignil v atmosfero dovolj materiala, da bi za leta zatemnil sonce in povzročil kratko ledeno dobo.

»Vredevortski dogodki« se morda primerijo le enkrat na dvesto milijonov let. Ocenili pa so, da padajo udarci, dovolj močni da obrnejo Zemljino magnetno polje, v povprečju na 170.000 let. Našli so se tudi podatki o megasmrtih na kopnem in v morju — v času teh udarcev. Manjši treski so še pogostejši: Sovjetsko zvezo je *v tem stoletju* zadelo dvakrat, z rezultati, ki bi bili v obljudenih krajih katastrofalni, *in 1972 je ogromen meteor letel skozi atmosfero nad ZDA, da je grmelo za njim, in po čudežu ni treščil v tla.* Gornje ocene njegove mase govore o kakšnih 4000 tonah, kar bi mu dalo dovolj energije, da bi opustošil celo državo (zvezno državo, ne celih ZDA, op. pr.). A celo manjši udarec, s sproščeno energijo, primerljivo atomski bombi, je sedaj lahko strupeno nevaren človeški vrsti, saj bi mogel privesti do vojne med velikima silama.

Nevarnosti se ne da odvrniti na preprosti način, ki so ga javnosti pokazali filmi, z izstrelitvijo raket, ki bi asteroid prestregle in uničile.

Udarce, ki povzročijo megasmrti in obrnejo magnetno polje lahko povzročijo že majhna telesa s po 300 metri premera, ki jih je s sedanjimi metodami praktično nemogoče odkriti, posebno če prihajajo naravnost proti Zemlji z več desetimi kilometri na sekundo. Celo če bi takšno telo radar ujel na — denimo — lunini oddaljenosti, ne bi bilo časa, da bi kdo preprogramiral in izstrelil raketo proti njemu. In tudi če bi jo: direkten zadetek bi pomembneje čutili le najmanjši asteroidi. Objavljeni predlogi govore o eksplozijah poleg asteroida, da bi telo izpuhteli material potisnil iz smeri, a vodenje bližnjih naletov je še zahtevnejše in v pičlem času pred udarcem še bolj neverjetno.

Celo razstrelitev asteroida bolj malo pomaga: če bi se milijarda ton telesa raztreščila na milijon kosov, bi bile posledice res malo manj hude, a milijon tisočtonskih udarcev bi še vedno raztolklo velik del Zemljine površine.

Edini način, da zaščitimo Zemljo pred velikimi udarci, je kontinuiran radarski nadzor nad vsem notranjim sončnim sistemom, da se nevarnosti odkrije in z njimi opravi že daleč od Zemlje. Opravi: razbitje velikega asteroida še vedno ni zadovoljiv odgovor, kajti tedaj bo strahovito naraslo število majhnih nevarnih teles, ki jim bo treba slediti — in že preusmerjanje enega samega bo veliko podjetje.

Bizarno se sliši, a najučinkovitejši postopek bi bil, poslati k asteroidu industrijsko delovno skupino, ga v celogi predelati, razposlati izdelke na kontroliranih trajektorijah proti različnim planetom in šele potem pustiti ostanke (če bi jih sploh kaj bilo) da se razpršijo kot neškodljiv prah.

Z drugimi besedami, da zajamčimo preživetje človeštva pred grožnjo meteorskih udarcev moramo dvigniti svojo tehnološko stopnjo vsaj do izkoriščanja asteroidnega pasu in t. i. Zemljo brisočih (»Earth—grazing«) asteroidov. Ker bi nam ta razvoj tudi omogočil, da preživimo spremembo v Soncu ali udarni val supernove, je ta stopnja industrijskega razvoja nujna zahteva Politike preživetja.

Poudariti je treba — in noben poudarek ni premočan — da bi bila alternativna družba, ki bi se omejila na Zemljo pred naravnimi silami, ki smo jih sedaj opisovali, povsem brez moči in bi zaradi njih prej ali slej poginila. *Trajne civilizacije ne moreš graditi na sreči s statistiko.* Verjetnost velikega meteorja je morda zanemarljivo majhna za katero koli dano leto, a v letu, ko bo treščilo, bo ta podatek prav borna tolažba.

Verjel bi, da je s tem dokazano, da bo moral sleherni življenja sposobni model prihodnje družbe vsebovati žilav vesoljski program.

A garancija, da bo neka sebi zadostna skupina ljudi preživela vse, kar si lahko predstavljamo, je zgolj **minimalna** zahteva Politike preživetja: še vrednejši cilj bi bil, uporabiti ta isti vesoljski razvoj v pomoč proti zemeljskim grožnjam preživetju, proti točkam 1—5.

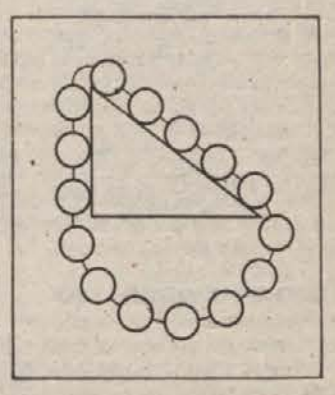

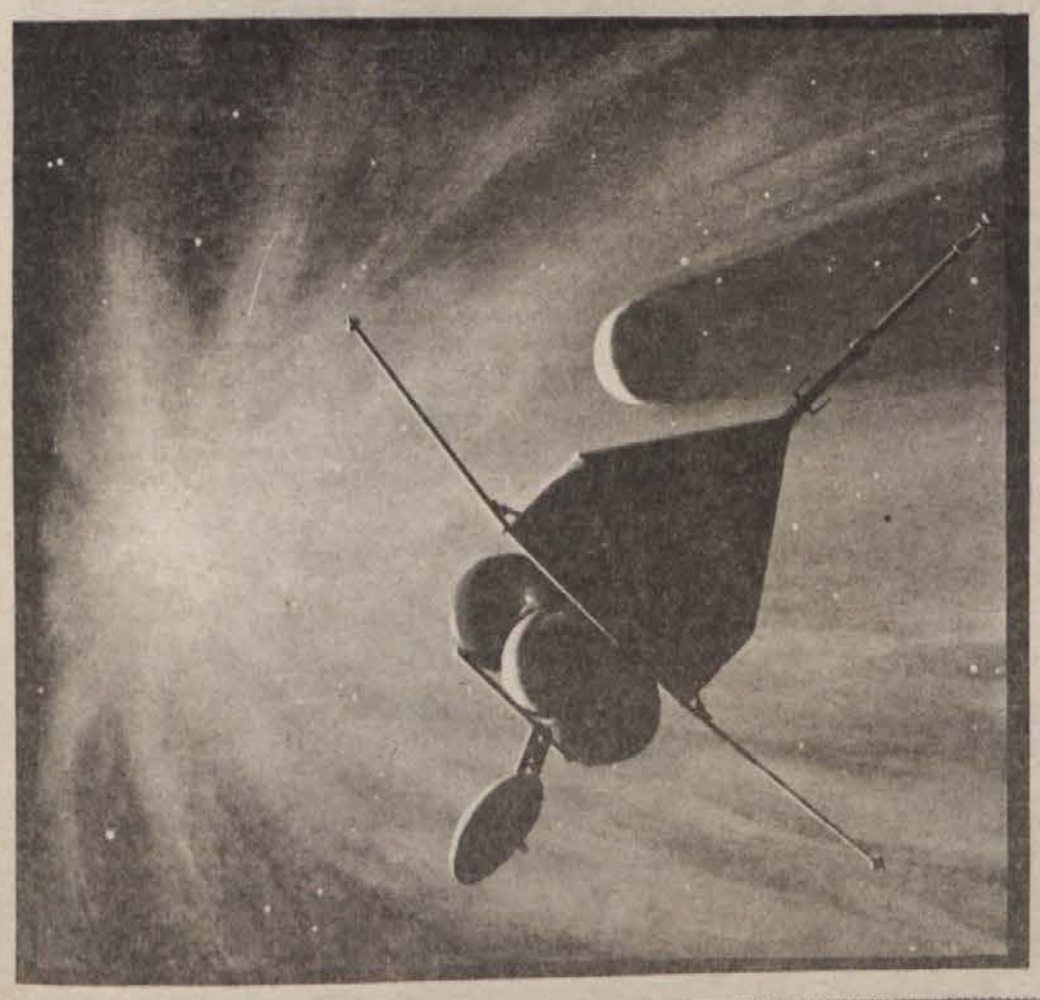

1. Orožja za masovno uničevanje

Za nevarnost, ki jo ustvarja človeška agresivnost, seveda ni čisto tehničnega zdravila — nobena obramba ni 100% učinkovita. Političnih, družbenih in ideoloških rešitev na tej stopnji ne moremo posebno natančno prerokovati; ker pa naj bi bil cilj programa dosežen po tristo letih, *moramo razumeti, da se bodo vprašanja, ki delijo moderni svet, spremenila, verjetno do nespoznavnosti, že dolgo pred tem.* Lahko upamo, da bo **z inteligentnim planiranjem že v sto letih** pozabljena ne le doktrina atomskega odvračanja, temveč celo vojna sama.

V tem času lahko pričakujemo — spodbudno za Politiko preživetja — naselja na Luni, v prostem vesolju, verjetno na prizemeljskih asteroidih, Marsovih lunah in Marsu samem.

Takšna naselja bi se naj skušala sama preživljati. Njihova simbolična vrednost bo veliko večja od raziskovalnih postaj na Antarktiki, s katerimi jih sedaj primerjajo. Že star argument je, da bodo takšne kolonije preprečile popolno uničenje človeštva zaradi vojne na Zemlji. A filozofsko še pomembnejše je, da bodo takšne kolonije morale delati skupaj, da jim bo sodelovanje moralo biti pomembnejše od tekmovanja, kajti po obstoječih sporazumih ZN so zaloge in področja nebesnih teles lastnina človeštva. Gotovo bo prihajalo do sporov, a vojskovanje med takšnimi naselji bi bilo ali nemogoče ali pa samomorilsko. Na Zemlji smo poznali družbe, ki jim je bilo vojskovanje neznano, a doslej jih je bilo vselej mogoče zasmehovati, da so primitivne ali iracionalne. Ko bodo visoko razviti poganjki naše lastne družbe živeli in delali na nebu v sožitju in brez stalne grožnje vojne, bodo morda le zgled za manj nasilja na zemlji.

2. Preseljenost: Tudi tukaj ni dokončnega tehnološkega zdravila, blažila pa bi situacijo le poslabšala, ker bi povečala *(kot so to uspevala doslej)* množice, ki jih je treba prepričevati, da si ne smejo privoščiti velikih družin. Družbena vprašanja, iz katerih problem poganja, so pogosto preveč kompleksna, da bi jih rešila že sama dostopnost sredstev za kontrolo rojstev. A celo tukaj lahko vesoljska tehnologija nekaj prispeva, z izobraževanjem o metodah kmetovanja, higieni, medicini in kontroli rojstev preko satelitske televizije.

Običaj je, da se idejo o medplanetarni emigraciji kot vsaj delni rešitvi zemeljskih problemov zavrne po hitrem postopku. Pa vendar je profesor Gerard O'Neill orisal rešitev, ki je vsaj v teoriji izvedljiva: izgradnjo vesoljskih habitatov **»Otok tri«,** velikih cilindrov, zgrajenih iz lunarnih materialov, vrtečih se, da je na njihovih notranjih površinah dosežen ekvivalent zemeljske težnosti, s podobo, ki bi bila dovolj podobna zemljini površini. Vsak Otok 3 bi lahko preživljal več milijonov ljudi in v teoriji bi jih lahko gradili dovolj hitro da bi obdržali korak s sedanjim naraščanjem človeštva. O'Neill ne pravi, da je to najboljši odgovor, vidi pa manj živčno situacijo, kjer bi v sto letih sistem Zemlja-Luna imel 8 milijard prebivalcev, polovica bi jih živelo v vesoljskih naselbinah. Zemlja bi bila manj naseljena kot je sedaj, s stabilno populacijo, večina energij in surovin zanjo bi prihajala od zunaj. (glej točki 3&4 v naslednji številki)

Težava je v vprašanju »in kako od tu do tja«: O'Neillov načrt je veliko večji od seštevka sedanjih aktivnosti vseh držav z vesoljskimi programi. A gotovo se da tudi temu prepadu najti kak most. Eden od kandidatov je moj koncept projekta Starseed (»Zvezdno seme«), ki bi se gradil preko prevoza radioaktivnih odpadkov v vesolje. Iz tankov za gorivo (podobni shuttlovim, op. pr.) vozil, s katerimi bi pošiljali odpadke v orbito (članek je bil napisan pred Challengerjevim kratkim letom, op. pr., vsi smo slutili, da bo eden od shuttlov prej ali slej strmoglavil, a sedaj je ta pot zaprta, lahko pa ji priznamo, da je bila elegantna in varčna rešitev) bi gradili starseede, gibljive tovarne v orbiti, le-ti pa bi z lunarnimi materiali gradili sončne elektrarne v orbiti. Računi kažejo, da bi teh v desetih letih lahko zgradili dovolj za energetske potrebe sveta v 21. stoletju. **Prodaja elektrike bi plačala prevoz radioaktivnih odpadkov, ki bi po desetih letih začel upadati in se čez naslednjih 10—20 let iztekel, ker bi atomske elektrarne vzeli iz rabe.**

Stranski produkt teh desetih. let, potrebnih, da bi zgradili dovolj starseedov, da bi zgradili dovolj elektrarn, da bi na svetu spodaj gorele luči, bi bilo dovolj materiala, da bi lahko zgradili 50 manjših »Otok ena« habitatov.

Zbrali bi tudi dovolj tekočin, da bi bilo šest od teh lahko že vseljivih.'[14] V knjigi **»Man and the Planets«: The Resources of the Solar System«** sem zagovarjal, da je Otok ena optimalna velikost, ker so ti habitati lahko gibljivi in se lahko razkrope če Sistem ter zagospodarijo z njim — in da bodo končno, ko dosežejo kometni venec, dovolj razkropljeni, da si bi še najbolj neverjetna plat točke 8 polomila zobe ob njih.

Življenje v vesoljskih naselbinah bi bilo bolj polno, bolj smiselno, potreba po strpnosti in sodelovanju bolj očitna kot v vsakdanjem življenju na Zemlji.

Sagan je predlagal, da bi takšna naselja lahko preizkušala nove družbene modele, ki bi pomagali razvozlati napetosti na Zemlji *(glej Katedro 4/85; Eksperimentalne družbe).* Na drugi strani družbene mavrice je Dyson trdil, da bi **polisi** v zunanjem sončnem sistemu lahko bili prst, kjer bi cveteli neodvisni, inovativni duhovi, ki bi tja pobegnili pred pritiski konformizma v visokotehnološki civilizaciji.'' Popularnost O'Neilovih idej kaže, da obstaja resnična potreba po takšnih zatočiščih, in psiholog A. F. Nimmo je preprosto povedal, da je za svet s popolno kontrolo prebivalstva razlika med imeti vesoljske habitate in jih ne imeti razlika med življenjem v škatli brez pokrova ali z njim.

P.: Samo Resnik

— konec v naslednji številki —

REFERENCE

1. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jörgen Randers, William W. Behrens III, »The Limits to Growth«, New American Library, 1972.
2. Mitchell Prize Contest Guidelines, Alternatives to Growth '77.
3. K. A. Ehricke, ‹A Strategic Approach to Interplanetary Flight›, v »Fourth International Symposium on Bioastronautics and the Exploration of Space«, ed. Roadman, Strughold and Mitchell, Aerospace Medical Division (AFSC), Brooks Air Force Base, Texas, 1968.
4. Duncan Lunan, »Man and the Stars«, Souvenir Press, London, 1974. (»Interstellar Contact« in USA, Henry Regnery Co., 1975).
5. Duncan Lunan, »Man and the Planets«, Ashgrove Press, Bath, 1983.
6. ‹Monitor›, **New Scientist** vol. 70 no. 996 p. 129 (15. 4. 76).
7. W. Fowler, **Nature** vol. 238, p. 24.
8. ‹Solar Neutrino Problem May Be a Remnant of the Ice Age›, **New Scientist** vol. 71 no. 1015 p. 436 (1976).
9. V. A. Hughes, D. Routledge, ‹An Expanding Ring of Interstellar Gas with Centre Close to the Sun›, **Astronomical Journal** vol. 77 p. 210 (1973).
10. ‹Another Giant Meteor Crater Identified›, **Sky & Telescope** vol. 50 no. 3 p. 156 (Sept. 1975).
11. ‹Earthquakes and the Earth's Magnetism›, **Journal of the British Interplanetary Society** (JBIS) vol 27 no. 2 p. 150 (Feb. 1974).
12. Carl Sagan, »The Cosmic Connection«, Doubleday, 1973.
13. L. G. Jacchia, ‹A Meteorite that Missed the Earth›, **Sky & Telescope** vol. 48 no. 1 pp. 4—9 (July 1974).
14. Shannon Brownlee, ‹Cycles of Extinction›, **Discover** vol. 5 no. 5 pp. 22—32 (May 1984).
15. G. K. O'Neill, »The High Frontier«, Jonathon Cape, 1977. 16. Duncan Lunan, ‹Project Starseed: an Integrated Programme for Muclear Waste Disposal and Space Solar Energy›, **JBIS** vol. 36 no. 9 pp. 426—432 (Sept. 1983).
17. F. J. Dyson, ‹Human Consequences of the Exploration of Space›, v »en in Space«, ed. Eugene Rabinowitch & Richard S. Lewis, Medical & Technical Publisching Co. Ltd., 1970; prva objava v Bulletin of tromic Scilntists, June 1969

FENOMENOLOGIJA KRIZE

POLITIČNI PERPETUUM MOBILE

Vladimir Goati je v prvi odstavek svoje knjige zapisal, da je vsaka razprava o ZKJ — zaradi njene dominantne vloge — nujno razprava o vsej naši družbi, z monografskega stališča seveda. Razpravljati danes o naši družbi pa pomeni razpravljati o krizi. Družbeni procesi so najlaže merljivi v ekonomiji, vendar bo jugoslovanska kriza vsakemu logično mislečemu ekonomistu ostala nepojasnjen misterij, saj se mora logika ekonomije neprestano prilagajati logiki političnega faktorja, ki je v socialističnih družbah dominanten. Goati pravi, da so ekonomski subjekti konec šestdesetih let imeli nekaj samostojnosti pri odločanju o svojem lastnem početju, do sredine sedemdesetih pa so postali povsem nesamostojni. Vzporedno s tem procesom pa je po volji republiških in pokrajinskih političnih vodstev zrasel cel sistem političnega gospodarstva. Njegova cena je bila visoka. V kampanji protitehnokraciji v začetku sedemdesetih let so morali tisoči strokovnjakov zapustiti vodilna mesta v gospodarstvu in jih prepustiti morda manj sposobnim, zato pa vsekakor bolj poslušnim ljudem — tistim, ki so ustrezali zahtevi po »moralno-politični primernosti«. *V letih 1974—1981* nam je naša politična ekonomija nagrabila v tujini dvaintrideset milijard dolarjev dolgov. *Leta 1978* so začeli padati realni osebni dohodki, *v osemdesetih letih* je začela naraščati stopnja inflacije, *konec leta 1984* smo imeli 14 % nezaposlenih, med zaposlenimi pa jih tega istega leta kar 69,5 % prejelo osebni dohodek, ki je bil manjši od najnujnejših potreb povprečne štiričlanske družine. In tako naprej, navzdol . . .

POLITIČNO GOSPODARSTVO

Nova ustava in zakon o združenem delu sta odprla neslutena nova delovna mesta. V samoupravnih interesnih skupnostih se je zaposlilo 43.000 ljudi, ne da bi se zmanjšalo število uradnikov v institucijah, ki so pred nastankom SIS opravljale isto delo. V sedemdesetih letih smo zaposlili tudi sto tisoč novih ljudi v družbenopolitičnih skupnostih in organizacijah. Vse te nove institucije so se lotevale nesmiselnih akcij in razprav, ki so zahtevale ogromna sredstva in energijo, z enim samim razlogom: da bi opravičile svoj obstoj. Gospodarstvo je razpadlo na 29.000 malih tozdičev, vsak med njimi pa je razvil svoj lastni upravni aparat. Jugoslovanske železnice so razpadle na 365 tozdov, brzi vlak pa je leta 1983 po voznem redu od Jesenic do Gevgelije potoval uro dlje kot pred desetimi leti. Učinkovitost železniškega transporta je seveda omejujoči faktor razvoja gospodarstva. Politična ekonomija je zatrla tudi ustvarjalnost — po številu prijavljenih izumov smo leta 1984 zaostajali celo za Bolgarijo, in to skoraj šestkrat! Bistveno pri vsem tem je, da smo imeli skozi vse obdobje oblikovanja in utrjevanja političnega gospodarstva *fiktivno ekonomsko rast*, zgrajeno na vedno večjem zadolževanju — zato se je njena neučinkovitost jasno pokazala šele v osemdesetih letih.

Družba je torej razpadla na nepregledno množico majhnih enot, direktne komunikacijske vezi med njimi pa so bolj ali manj prekinjene. Tako razpadla družba nujno potrebuje posrednika in arbitra, saj ni sposobna sama delovati. Tu se krog zapre. Prav politični dejavnik, ki je razbil gospodarstvo, se zdaj ponudi za permanentnega posrednika v sistemu dogovorne ekonomije, ki brez njega ne more obstajati. Na lanskem srečanju sociologov v Portorožu je Vladimir Goati ta mehanizem imenoval **politični perpetuum mobile.**

POLITIČNI NACIONALIZEM

Najpomembnejši učinek, ki ga je imel razvoj političnega gospodarstva, pa je bil njegovo zapiranje v republiške in pokrajinske meje. Leta 1980 je medrepubliška blagovna menjava predstavljala le petino celotne menjave v Jugoslaviji, delež tozdov izven matične republike ali pokrajine pa je padel pod dva odstotka. Goati meni, da lahko te avtarkične tendence sociološko opredelimo kot slabitev organske in krepitev mehanske solidarnosti znotraj nacionalnih skupnosti. Pogoji gospodarjenja so v posameznih teritorialnih enotah različni, saj jih samostojno določajo republiška oz. pokrajinska vodstva. Spopad različnih ekonomskih interesov se zato kaže kot politično nasprotje med republikami in pokrajinami, kar v zadnji instanci pomeni krepitev nacionalizma in mednacionalnih konfliktov. *Vzporedno s procesom gospodarskega zapiranja v teritorialne enote je tekel v sedemdesetih letih (in še teče) proces koncentracije etničnih skupin v tiste republike, v katerih živi največji del pripadnikov določene skupine.* Smer migracij v Jugoslaviji torej ni določena z ekonomskimi dejavniki, saj ne teče iz manj v bolj razvite dele države, temveč je določena z *nacionalnimi* razlogi. Goati se sklicuje na ugotovitev, da pri nas kljub težki krizi ni prišlo do socialnih konfliktov, ki bi jih lahko pričakovali, in trdi, da je nacionalizem **premeščeni konflikt.**

POLITIČNI SISTEM

Vsa ta slika jugoslovanske krize tako rekoč s prstom kaže na politični sistem kot enega svojih glavnih generatorjev, zato ni čudno, da mu je Goati posvetil precej prostora.

In pri političnem sistemu spet trčimo na Partijo. *Organiziranost KPJ je bila po drugi svetovni vojni model za oblikovanje političnega sistema, določenega v Ustavi iz leta 1946.* Vse naslednje spremembe ustave so bile v bistvu posledica odločitev partije, prav tako pa so partijski forumi odločali in inicirali vse važnejše družbene procese v povojnem obdobju, tudi razvoj samoupravljanja. Vendar so bile vedno nove in nove institucionalne »rešitve« sprejemane brez poprejšnje analize družbenega tkiva in interesnega reliefa družbe. Zakonodajalec se je tako lahko oprl predvsem na svojo intuicijo, domišljijo in navdih. Bogastvu njegove vizije odgovarja impresiven normativni sklop neštetih institucij, katerih pristojnosti so zapletene in prepletene v nepregleden splet.

Najpomembnejša naloga političnega sistema je, da omogoči artikulacijo vseh različnih interesov, ki obstajajo v družbi, da jih selekcionira, da različne in nasprotne interese regulira ter omogoči sprejemanje obvezujočih odločitev. Goati meni, da *obstoječa mreža institucij ne omogoča izražanja nekaterih ključnih interesov v naši družbi* — tako v skupščini ni zbora, ki bi zastopal »glas ljudstva«, »glas državljanov«, prav tako pa v zvezni skupščini tudi ni več zbora združenega dela, ki bi zastopal interese delavskega razreda. Politične organizacije, ki bi lahko zastopale interese določenih skupin (sindikat, zveza mladine, SZDL) so le transmisija politike in stališč Zveze komunistov, ki si je v njih zagotovila kadrovski monopol. Zaradi tega skušajo vsi interesi najti svoje mesto v Partiji, saj je to edina možna pot uveljavitve. Posledica tega pa je, da Zveza komunistov ni interesno enotna, da v njej najdemo enako široko paleto interesov kot v celotni družbi.

Politično gospodarstvo, ki ne zmore zagotoviti preživetja vsem prebivalcem, in politični sistem, ki ne omogoča izražanja interesov vsem družbenim skupinam, imata svoje nujne rezultate: razvoj vzporedne »sive« ekonomije in oblikovanje skupin pritiska, ki delujejo zunaj institucionalnih kanalov. Procesi odločanja niso vidni, dogajajo se v senci, za fasado institucij in forumov. Pravo ne ščiti državljanov, sodstvo je odvisno od vpliva političnih vrhov, nekateri posamezniki so pred zakonom »bolj enaki« od drugih. Vse to onemogoča participacijo državljanov v političnem odločanju. Volilni sistem, ki bi moral zagotoviti vpliv ljudi na politiko, je dejansko pretrgal vezi med družbo in političnim sistemom.

POLITIČNI OPTIMIZEM

Enega od vzrokov za tak politični sistem Goati vidi v tako imenovanem **antropološkem optimizmu,** ki je lasten teoriji, v imenu katere se je razvil socializem. Za marksistično antropologijo je namreč značilno, da ne priznava *volje do moči.* Zanjo je človek a priori dober, kvarijo ga le institucije. Tu je jedro socialističnih sanj o »novem človeku«, pa tudi vzrok, da teorija ni predvidela možnosti zlorabe oblasti. Zato v samo strukturo delavskih partij praviloma niso vgrajeni učinkoviti mehanizmi kontrole vodstva in zaščite pred zlorabo oblasti s strani včerajšnjih revolucionarjev. To je tudi posledica dejstva, da so se komunistične partije razvile z jasnim namenom prevzemanja oblasti in da so bile često ilegalne in strogo konspirativne organizacije.

Takšna partija zastopa zgodovinsko idejo in zgodovinski interes delavskega razreda, zato tudi naša politična teorija praviloma ne govori o reguliranju različnih interesov, temveč o reševanju nasprotij med njimi. Takšen splošni interes pa je nujno kompromis. Eden rezultatov takšnega pojmovanja je načelo konsenza tudi pri manj važnih vprašanjih, kar onemogoča hitro in učinkovito odločanje ter ZIS-u veže roke. Druga posledica stalnega iskanja splošne rešitve, ki bi zadovoljila vse interese, je **permanentni kompromis.** Cena soglasno sprejetih odločitev je visoka — takoj, ko bi bilo treba narediti prvi korak za njihovo uresničitev, naletijo na številne nepričakovane odpore. Goati meni, da partija ne bi smela več vztrajati na kompromisu in delovati kot sila statusa quo, temveč bi morala že v procesu sprejemanja splošnih odločitev definirati tudi način njihovega uresničevanja, pa čeprav za ceno soglasja. Z drugimi besedami, pravi Goati: *»Če izgleda, da bo prišlo do krize, mar ni potem bolje, da Zveza komunistov to krizo sama izzove vnaprej, preden pride do točke vrelišča — v trenutku najugodnejšega razmerja sil v družbi?«*

Zveza komunistov je torej dominantna sila v družbi in Goati meni, da bo to tudi ostala. Čeprav nima trenutno nikakršne strategije izhoda iz krize, je sploh edina sila v družbi, ki lahko mobilizira dovolj ljudi, energije in enotnosti, da nas lahko pripelje v lepše čase. Če je temu tako, potem jo je vredno postaviti v središče znanstvenih raziskav. O tem — namreč o Zvezi komunistov — pa govori intervju na vaši desni.

Začelo se je . . . Začelo se je z nedolžnim prebliskom. Sledil mu je konkreten telefonski klic. Kaj pa te stane, prositi človeka za intervju? In človek pristane. Obenem omeni, da je pravkar izšla njegova najnovejša knjiga. In tu se začne. Kje iskati pravkar izdano knjigo srbskega avtorja? V slovenskih knjigarnah prav gotovo ne. Tolaživa se: saj bova lahko na poti v Vrnjačko Banjo nekaj ur prebila tudi v Beogradu. In v Beogradu . . . se izkaže, da iščeva iglo v kupu sena. Romava od knjigarne do knjigarne . . . a knjige ni. Končno se ustaviva v mali, komaj opazni knjigarni Komunista, kjer nama prodajalka reče: »Zdi se mi, da jo imamo.« Potem se pojavi problem, kje jo najti med kupi knjig. Po daljšem iskanju jo končno ugledava: malo, drobno knjižico z naslovom »SKJ, kriza, demokratija«. Zveva tudi, zakaj je ni v ostalih beograjskih knjigarnah — izdal jo je namreč zagrebški CEKADE.

Sedaj pa na avtobus in v Vrnjačko Banjo na srečanje jugoslovanskih sociologov. Oh, kako romantičen kraj za intervju! Prva neprijetnost: ščurki v sobi. Druga neprijetnost: najinega Človeka ni nikjer na vidiku. Obupana in izmučena se zatečeva v zavetje najine sobice in izživiva frustracije iztekajočega se dne na nič krivih ščurkih. Vrnjačka Banja je namreč zdravilišče.

Naslednji dan sije sonce. In glej: tudi najin Človek je tu: dr. Vladimir Goati. Eminentni jugoslovanski sociolog, ki se ukvarja z fenomenologijo političnih partij. Napisal je kar nekaj knjig: »Politička sociologija«, »Ideologija i društvena stvarnost«, »Savremene političke partije« in seveda najnovejšo, z najine strani tako zelo iskano »SKJ, kriza, demokratija«.

INTERVJU

PATOLOGIJA ZVEZE KOMUNISTOV

Vladimir Goati, razprava na srečanju sociologov 8. 11. v Vrnjački Banji

Menim, da se nahajamo v krizi leadershipa, kot bi temu rekli na Zahodu, torej v krizi vodstva. To je vsekakor resna ugotovitev, ki pa jo lahko pojasnim — seveda pa bežim pred kakršnimi koli monokavzalnimi razlagami, saj takšne razlage ponavadi niso točne.

Verjamem, da omenjeno krizo povzroča sam volilni sistem, ki je popolnoma ločil družbo od političnega sistema in dosegel, da ima jugoslovanski državljan le **delno volilno pravico.** Ne moremo namreč govoriti o popolni volilni pravici, saj lahko jugoslovanski državljan voli samo lokalnega (krajevnega) predstavnika, le-ta pa potem voli predstavnike na nivoju pokrajine, republike, federacije. Ta postopek pa se povsod po svetu imenuje: **posredne volitve.**

Ob tej priložnosti bi prebral nekaj, kar je **že pred 199 leti** dejal spoštovani Roger Sherman v razpravi o federaciji ali konfederaciji v ZDA, ko je nasprotoval temu, da bi predstavniško telo neposredno volilo ljudstvo sámo (za kar se je že v prejšnjem stoletju zavzemalo delavsko gibanje v Evropi). Častiti Roger Sherman je to tudi zelo pošteno povedal — kar gre ceniti! Dejal je: *»Ljudstvo naj bi neposredno imelo kar se le da malo besede pri sestavi vlade. Ljudstvo nima dovolj informacij in ga je lahko zapeljati.«* S svojim prepričanjem je ostal sam.

V primerjavi s tem pa so **Ciril Ribičič, Najdan Pašić** — najbolje je navesti imena — in vsi tisti znanstveni delavci, ki so prejemali dnevnice ob pripravi Ustave 1974. leta, popolnoma pozabili osnovno dejstvo: v dvajsetem stoletju je nemogoče imeti demokracijo brez neposrednih volitev! Maurice Duverger, eden priznanih strokovnjakov tega področja, pravi — morda kar preveč ostro — da so »neposredne volitve . . . izvrstno sredstvo, s katerim se demokracija zavrže pod pretvezo, da se izvaja.« [1]

Sedaj bi poudaril neko drugo zadevo, ki je izredno pomembna za nas, ljudi s področja znanosti . . . Problem jugoslovanske znanosti, predvsem politologije in sociologije, o kateri nekaj več vem, pa tudi ekonomije, ni v tem, da ne obstajajo ljudje, ki kritično razmišljajo in ki bi lahko družbi ponudili cel spekter možnosti, temveč v tem, da obstajajo napačni mediatorji.[2] Vse več je političnih in družbenih kentavrov. To so — z drugačno prispodobo rečeno — pol ribe, pol žene, sirene, morske deklice. Te ljudi v politiki jemljejo kot znanstvenike, v znanosti pa jih jemljejo kot politike. Praviloma so to **slabi znanstveniki in povprečni politiki**. Njihov obstoj ne bi bil sam po sebi nič strašnega, če ne bi prav oni v politiki, kjer se sprejemajo strateške odločitve, sodili in presojali v imenu znanosti. Vsekakor je nujno, da politika absorbira tudi ljudi iz znanosti, vendar mora pri tem paziti, da ti ljudje niso mediokrite-te[3], saj se prav takšni kar »lepijo« na politične funkcije. Ko politika potrebuje znanstvene sodbe, bi se morala namesto na kentavre in morske deklice obrniti na tisto, kar se v civiliziranih družbah imenuje strokovna združenja (ekonomistov, sociologov, politologov itd.) in jih povprašati za mnenje. Od kentavrov in morskih deklic lahko politika dobi samo odmev lastnega glasu.

●●●

[1] *Maurice Duverger: Les partis politique, Armand Colin, Paris 1976, str. 167*

[2] *mediator: posrednik, sodnik, arbiter*

[3] *mediokriteta: človek povprečnih in omejenih umskih in duševnih sposobnosti (po Bratoljub Klaić: Riječnik stranih riječi, str. 861)*

— Tu, v Vrnjački banji na srečanju sociologov, je Svetozar Stojanović spregovoril o procesu stalinizacije naše partije.

— Zame je že sam termin »stalinizacija partije« vprašljiv. Če naj s tem razumemo vsemogočnost partijskega vrha v ZKJ na eni strani, na drugi strani pa, na periferiji dogajanj, nemoč partijskega članstva, menim, da je do tega v ZKJ prišlo v mnogo manjši meri kot pa na primer v vzhodnoevropskih partijah. Še celo obračun z drugače mislečimi — uporabil bi religijski izraz, ki se često uporablja — s heretiki, je bil pri nas bistveno blažji kot v vzhodnoevropskih komunističnih partijah. Pri tem bi morda izvzel Dachauske procese. Vsaj kolikor je meni znano, pri nas nismo imeli skonstruiranih procesov, takšnih, kot so bili recimo na Madžarskem, Poljskem . . . Zatorej je termin »stalinizacija partije«, ko se govori o ZKJ, po mojem mnenju sporen.

Po drugi strani pa smo že od šestdesetih let naprej priče fantastični decentralizaciji partije. Stalinizem pomeni partijo, organizirano kot monolitni blok, v katerem je centralni komite partije zamenjan s prezidijem, prezidij z vrhovnim šefom — tega pa v Jugoslaviji že od šestdesetih let praktično nismo imeli. Po 9. kongresu ZKJ — pisalo se je 1969. leto — še posebej pa po 10. in 11. kongresu je naša partija izredno decentralizirana, česar pa ne morem trditi za nobeno drugo komunistično partijo ne Zahodne ne Vzhodne Evrope.

Sintagma »demokratični centralizem« pooseblja komunistično gibanje. Tam nekje v začetku šestdesetih let se je pri nas razpravljalo tudi o tem, ali se v ZKJ uresničuje maksimum demokracije. v začetku osemdesetih let se zastavlja drugo vprašanje: ali v ZKJ obstaja tudi minimum centralizma? Nisem prepričan, da ta minimum centralizma na nivoju ZKJ — še posebej v osemdesetih letih, po odhodu določene zgodovinske osebnosti — dejansko obstaja. Na nivoju ZKJ se sprejemajo zelo splošni sklepi, ki pravzaprav nikogar ne obvezujejo, saj republiške in pokrajinske organizacije ZKJ nadaljujejo po starem. Partijske organizacije republik in pokrajin so suverene, vrh ZKJ pa je šibak in nevpliven. Sam izraz »vrh« ima često pejorativen pomen, jaz pa ga uporabljam kot »terminus techsaj določena partija, določen sistem ne more obstajati brez svojega centralnega organa. Posledica šibkosti vrha ZKJ se kaže tudi v tem, da se ne moremo na nivoju Jugoslavije konkretno dogovoriti o pomembnih družbenih vprašanjih, kar pa je izredno slabo za Jugoslavijo samo.

Še nekaj besed o problemu demokratskega centralizma v ZKJ. Potrebno je poudariti, da je v tem demokratskem centralizmu, o katerem govorimo, vloga baze izredno majhna. To je pokazala razprava o predlogu sklepov 13. seje CK ZKJ. Kritične besede, ki so letele tudi na račun vodstva, so naletele pravzaprav na gumijaste zidove. Po tem se v ZKJ ni zgodilo nič bistveno novega, nič pomembnega, nič odločnega. Iz vsega skupaj niso bili izpeljani nikakršni pomembni zaključki. Rekel bi, da je ZKJ danes komunistična partija »sui generis«. Še vedno pa ostaja pomembno vprašanje: *ali je Zveza komunistov danes sploh enoten sistem?* Jaz tega vprašanja ne bi kar tako umaknil z dnevnega reda.

Pri nas se je kritično govorilo o tako imenovanih tendencah federalizacije partije. Termin »federalizacija«, »federalizem« je prenešen iz teorije države in prava. Če bi uporabil to terminologijo iz teorije države in prava, bi govoril o konfederalnih tendencah v ZKJ, o centrifugalnih tendencah, ki negirajo enotnost ZKJ. Resnici na ljubo: **ne gre za negacijo na nivoju Programa ZKJ, ki je bil sprejet, kot veste, pred mnogimi leti, temveč za negacijo na nivoju konkretnih družbenih opredelitev.**

Od maja do decembra 1984 je v osnovnih organizacijah ZKJ potekala široka razprava o predlogu sklepov 13. seje centralnega komiteja ZKJ. Eno najvažnejših vprašanj, ki se je zastavilo na tej seji, je bil problem enotnosti Zveze komunistov. V razpravi v OO ZK je le 5 % diskutantov razpravljalo o tem vprašanju, kar 71 % teh diskusij pa se je nanašalo na problem konkretnih osnovnih organizacij. V razpravah je sodelovalo le 17 % vseh delavcev, ki so člani ZKJ, njihove diskusije so bile v povprečju dolge pet minut, siceršnja povprečna dolžina diskusije pa je bila dvakrat daljša. Polovico vseh razpravljalcev so predstavljali člani ZKJ z visoko in višjo izobrazbo. Polovica diskutantov je bila stara med 28 in 40 let, mlajših od 28 let pa je bilo le 4 %. Med diskutanti je bilo kar 89 % moških. Največ žensk je sodelovalo v razpravi v Sloveniji, najmanj pa na Kosovu. Razpravljalke so bile praviloma mlade in visoko izobražene.

Za primerjavo: v leta 1982 izvoljenem centralnem komiteju ZKJ je bilo le 8 % delavcev, manj kot dva procenta mlajših od 27 let in manj kot 10 % žensk. Zato pa je bila več kot polovica njegovih članov starejših od 56 let.

(povzeto po V. GOATI »SKJ, kriza, demokratija«)

Ob vrsti primerov, kot so na primer gledališka predstava »Golubnjača«, nadavna ocena Maričinka o odnosu srbskih komunistov do nacionalizma in podobno, se vedno znova zastavlja vprašanje, ali je tisto, kar je »resnica na eni strani Pirenejev, laž na drugi strani Pirenejev«. V sami ZKJ enostavno obstajajo pomembna vprašanja, ob katerih se razlikujejo, ob katerih se razhajajo deli ZKJ.

— V tekstu nekega poljskega avtorja sem zasledil tezo, da so komunistične partije socialističnih dežel začele v šestdesetih letih iskati svojo legitimnost v nacionalnem, da si skušajo zagotoviti svojo legitimnost na nacionalni osnovi, ker so izgubile svojo razredno legitimnost. Če pa se želi ZKJ v Jugoslaviji legitimirati kot nacionalna partija, bi morala potemtakem razpasti na 6 oziroma 8 partij.

— To je vprašanje, ki ga je po mojem mnenju zastavil E Kosik (navajam ga v svoji knjigi »SKJ, KRIZA, DEMOKRATIJA«): ali lahko organizacija, ki je svojo legitimnost razvila v univerzalnem, najde svojo legitimnost v nečem parcialnem? Očitno je namreč, da se je legitimnost ZKJ nahajala v tem herojskem času, v odločni borbi za enotnost delavskega razreda Jugoslavije, ne da bi se negirala nacionalna samobitnost delov njene populacije. Vendar pa se mi zdi, da se današnja pragmatična politika vse bolj odmika od univerzalnega in razredno determiniranega jugoslovanskega bratstva in enotnosti kot vodila narodnoosvobodilne borbe — ko so bili ljudje v enaki meri pripravljeni boriti se tako za posamezne dele Makedonije kot tudi za Trst — **In vedno bolj išče legitimnost v tem, da brani to ali ono nacijo pred neko drugo.** Temu bi rekel **erozija legitimnosti.** Dejstvo je, da si je svojo pravo legitimnost, svoj prestiž,

PARTIJA KOT METAFORA

vso družbeno podporo, ki si jo je ZKJ priborila v družbi, da si je vse to priborila kot partija enotnega delavskega razreda Jugoslavije.

— Ali je to še vedno partija na oblasti?

— Vsekakor je to partija na oblasti. S programskega vidika je to »Zveza komunistov«, vendar pa ni slučajno, da tudi partijski voditelji uradno govore o ZKJ kot o partiji. To ni »lapsus linguae« — spodrsljaj v govoru — to je diktat resničnosti, diktat dejstva, da partija deluje kot politična sila. Je dominantna, vladajoča partija, ne samo v skladu s Programom ZKJ in z Ustavo, temveč tudi v politični praksi.

Navedel bi nekaj podatkov, ki se morda zde trivialni, vendar pa so zelo pomembni, saj kažejo, da je ZKJ pravzaprav prisotna v vseh bistvenih tokovih, v vseh bistvenih družbenih odločitvah, na vseh družbenih nivojih.

Potemtakem ima partija brez dvoma absolutni kadrovski monopol. To pomeni, da je sicer z Ustavo normativno priznana kot vodilna sila, da pa tudi dejansko, s kadrovskim monopolom in z institucijo moralno-politične primernosti, na vsa ključna mesta postavlja svoje ljudi. Od tod izvira tudi moja teza, da v Jugoslaviji tehnokracija nikoli ni obstajala. *Nisem še slišal za direktorja podjetja, ki bi lahko ostal na svojem vodilnem mestu dlje kot petnajst dni, če je zoper njega vstalo politično vodstvo občine, da o višjih nivojih niti ne govorimo. Če bi*

slučajno zvedeli za takšnega direktorja, mi takoj sporočite, saj predstavlja izjemo, ki jo je potrebno navesti.

Zgodba o tehnokraciji je torej zgodba za otroke. **ZKJ ima absoluten kadrovski monopol, ki ji omogoča odločilen vpliv na vse pomembne odločitve v življenju Jugoslavije.** Resna analiza, ki bi obravnavala odgovornost za sedanje stanje, bo morala vsekakor upoštevati tudi delovanje zunanjih sovražnikov in disidentov, vsekakor pa ne bi smela in mogla zanemariti dejstva, da ključna mesta v veliki večini zasedajo člani ZKJ.

— Drznila bi si trditi, da so prav disidenti tisti, ki opozarjajo na storjene napake — bolj v pozitivnem kot v negativnem smislu, saj so zunaj sistema, saj na ta sistem pravzaprav nimajo nikakršnega vpliva.

— Zastavili ste pravzaprav zelo pomembno vprašanje o pravici do rehabilitacije v politiki. Sam sem izpeljal določeno pravilo, ki temelji na primeru Jove Šotre v Srbiji in Žanka na Hrvaškem. Pravilo se glasi: *možnost, da bo nekdo rehabilitiran, je toliko manjša, kolikor je večje število ljudi, ki so sodelovali v njegovi eliminaciji oziroma ekskomunikaciji in ki so še vedno na vodilnih položajih — ne glede na to, ali je imel prav ali ne.* Zatorej je dotlej, dokler ljudje, ki so sodelovali pri eliminaciji politika ali državljana XY, ostajajo na političnih pozicijah, politična rehabilitacija imanentno nemogoča. Seveda pa to ni posebnost samo jugoslovanskega političnega življenja.

— Mar sploh obstaja kdo, ki je bil politično rehabilitiran?

— Vsaj jaz za takšne rehabilitacije ne vem. Morda tega področja ne poznam dovolj, vendar ne vem, da je bil kdo pri nas javno politično rehabilitiran.

— Ali je kadrovski monopol partije vzrok za aroganco oblasti? Ne vem namreč, kako bi drugače označila dejstvo, da je bilo v uvodnem govoru na 13. kongresu ZKJ rečeno, da se državni organi v svojem delu oddaljujejo od partijske linije, pa čeprav ravno te državne organe sestavljajo člani partije, ki bi morali izvajati linijo svoje partije.

— V vprašanju, ki ste ga zastavili, se skriva kar nekaj vprašanj. Menim, da je v neki državi, v kateri obstaja ena dominantna partija — pogojno rečeno dominantna partija — ki usmerja razvoj, zelo zapleteno odgovoriti na vprašanje: kaj se zgodi, če člani bolj slabo (oziroma ne v zadostni meri) spoštujejo partijsko linijo? Ali obstaja, glede na veliko decentralizacijo, ena sama, enotna partijska linija v vseh vprašanjih? Na osnovi nekaterih raziskav bi dejal, da bi v Jugoslaviji zelo težko govorili o eni sami, enotni partijski liniji — **gledano empirično**. Rezultati, ki smo jih dobili v nekaterih raziskavah 1978. leta v Ljubljani in Beogradu, se namreč zelo razlikujejo od rezultatov, dobljenih v raziskavah 1985. leta. Izkaže se, da so imeli recimo komunisti v Srbiji in v Sloveniji 1978. leta zelo podobna stališča o vrsti pomembnih vprašanj, vštevši tudi nacionalna vprašanja in vprašanja o samoupravljanju, medtem ko so se 1985. leta v svojih stališčih v precejšnji meri razhajali. Dejstvo je, da komunisti odražajo, da na nek način predstavljajo odmev razlik, ki obstajajo med njihovimi vodstvi. Po drugi strani ne mislim, da so temu kriva samo vodstva, da bi bilo treba v vodstvih iskati »diabolični element« partije. Ne sprejemam manihejske slike slabih vodstev in dobrega članstva. **Menim, da vsako članstvo zasluži takšno vodstvo, kot ga ima.** Dejstvo pa je, da vodstva v Jugoslaviji nimajo enotnega stališča o celi vrsti pomembnih vprašanj. Že prej sem navedel primer »Golubnjače« in se pri tem namenoma izognil navedbi kakega slovenskega primera, čeprav sem prepričan, da obstaja.

Leta 1982 je kar 62 % anketiranih funkcionarjev in aktivistov ocenilo, da ljudje ne poznajo dovolj dobro volilnega postopka. *Leta 1985 se je skoraj polovica (45 %) anketiranih beograjčanov izrekla za neposredne volitve,* 10 % je ocenilo obstoječi volilni sistem za zadovoljiv, 18 % jih je menilo, da z uvajanjem neposrednih volitev ne bi ničesar bistvenega spremenili, četrtina (27 %) pa na vprašanje ni odgovorila. 44 % anketiranih je tudi menilo, da so volitve z večjim številom kandidatov demokratičnejše od tistih, kjer je število kandidatov enako številu voljenih. Približno dve tretjini anketiranih v neki drugi raziskavi pa sta menili, da na volitvah nimata vpliva.

V tej raziskavi (Zaposleni v družbenem sektorju, leto 1985) je kar 64 % anketiranih podprlo zahtevo po ponovni uvedbi zbora združenega dela v skupščino SFRJ. Petina vprašanih na vprašanje ni odgovorila, 12 % se jih ni moglo odločiti, le 5 % pa jih je bilo proti.

(povzeto pa Goati. . . .)

Vodstva skrivajo razlike med seboj v zelo splošne, posplošene formulacije, vendar jih članstvo vsekakor opaža. K tej sliki, ki ni preveč svetla, bi dodal — in menim, da je to zelo pomembno — da obstajajo določene tendence demokratizacije v Zvezi komunistov Jugoslavije. Pri tem mislim predvsem na situacijo, ki smo ji bili priče na pravkar minulem kongresu Zveze komunistov Hrvaške.

Menim, da pomeni okoliščina, da se je izbiralo med večjim številom kandidatov, večji korak k demokratizaciji partije v smislu onemogočanja uzurpacije položaja, v smeri krepitve vezi med članstvom in vodstvom, kot pa cel kup resolucij, ki so bile in ki bodo še sprejete.

Ko že govorimo o političnem sistemu, bi omenil polemiko, ki sem jo imel s Cirilom Ribičičem[1], v kateri je Ciril Ribičič — kar me je osupnilo — branil opredelitev, da so posredne volitve — ki predstavljajo evropski anahronizem, nekaj, česar ni več v nobeni evropski državi — bolj demokratična oblika od neposrednih volitev! Ne verjamem v kakršnokoli monokavzalnost — mislim, da ne obstaja samo en vzrok naše krize — vendar menim, da so posredne volitve v Jugoslaviji, dejstvo, da mi kot državljani ne volimo neposredno niti svojih delegatov v republiško niti v zvezno skupščino, eden od pomembnih dejavnikov, ki je pretrgal vezi med družbo in politiko. Poslednji zagovornik posrednih volitev, ki sem ga odkril, je bil Roger Sherman pred točno 199 leti, ko je negiral pravico državljanov ZDA, da bi neposredno volili svoje predstavnike v nacionalno predstavniško telo, saj je trdil, da državljani niso zmožni imeti splošnega pogleda na stvari. To pa je tudi edini pošteni zagovor posrednih volitev.

Menim, da so posredne volitve dejansko omejene volitve, da se s tem omejuje volilna pravica Jugoslovanov in to je treba jasno in glasno povedati.

V Sloveniji posrednim volitvam nasprotujejo Matevž Krivic in še nekateri, vendar so njihovi argumenti, kot tudi moji, izključno teoretični, saj za njimi ne stoji nikakršna dejanska moč.

— Ciril Ribičič je v NIN-u z dne 8. oktobra 1985 navedel argument ZA posredne volitve. Med ostalim je dejal: »Zastavlja se tudi vprašanje, kako naj bo Skupščina SFRJ še naprej najvišji organ oblasti, če naj bi poleg nje imeli tudi neposredno izvoljenega šefa države, ki bi se lahko v vsakem trenutku sklicoval na voljo celote delovnih ljudi in občanov Jugoslavije . . .«[2])

To pa pravzaprav pomeni, da ne smemo dopustiti neposrednih volitev, saj se bodo tisti, ki bodo neposredno izvoljeni, sklicevali na voljo tistih, ki so jih volili!

— Posredne volitve, ki jih imamo dandanes, so popolnoma pretrgale vezi med družbo (ki funkcionira s svojo avtonomno logiko, vključno s samoupravljanjem na mikro nivoju) in političnim sistemom, ki pa pravzaprav funkcionira po načelu samoizbire (sam sebe voli in izbira). Menim, da je to pomemben element jugoslovanskih slabosti in da neizogibno vodi v negativno selekcijo političnih kadrov. Teoretično je to anahronizem, popolni anahronizem, to je nekaj, čemur se Evropa čudi.

To, kar mene kot znanstvenega delavca zanima, je: kako lahko ljudje, ki se ukvarjajo s političnimi znanostmi, ki jih predavajo študentom, kaj takšnega sploh trdijo in kako ob vsem tem doumejo profesionalno etiko? To je vendar stvar, ki je teoretično v celoti presežena. *Na vsem svetu ne boste našli več resnega človeka, ki bi razpravljal o tem, ali so posredne volitve bolj demokratične od neposrednih, tako, kot nihče več ne razpravlja o tem, ali naj bodo volitve tajne ali javne, ali naj bi imeli tudi črnci volilno pravico, ali naj bi se ženskam dala volilna pravica . . .*

Te stvari se vedo. Če tega profesor na fakulteti ne pove, potem lahko rečemo, da živi od znanosti in ne za znanost, potem v bistvu živi jalovo življenje, potem se ukvarja z vrtanjem lukenj v vodi.

— Imam občutek, da je ZKJ neučinkovita.

— Veste kaj, **partija, to je metafora.** Kaj pomeni štirideset milijonov kitajskih komunistov na oblasti? Večina od teh štiridesetih milijonov nima nikakršnega stika z oblastjo. Kaj pomeni dva milijona sto tisoč članov ZKJ na oblasti? Večina med njimi prav tako nima nikakršnega stika z oblastjo. Dejansko gre za to, da imate, ko partijsko piramido prerežete, na vrhu določen dejavni element. V ta dejavni element sodijo vodstva, predvsem profesionalci. Pravzaprav ta element preko kadrovske politike odločilno vpliva na vse družbene procese, še posebej z imenovanji, z določeno tehnologijo, ki pa se je resda začela opuščati. Gre za »moralno-politično primernost«, s katero si je partija, pravzaprav vodstvo partije, ne pa partija kot celota — saj partija kot celota o tem ne odloča — preko monopola distribucije kadrov pridobila odločilen vpliv — kot je to zapisano tudi v Ustavi — na usmeritev družbe.

— Komu ali čemu pa služi prikrivanje preteklosti, napak v preteklosti?

— Tu gre za določen refleks, ki je veliko širši od partijskega refleksa. Vsaka organizacija skuša, si prizadeva, se trudi prikazati svojo preteklost kot nekaj brezmadežnega. Nobenih obratov ni bilo, nikakršnih napak. Tisti, ki so se enkrat zmotili, so se za vekomaj zmotili. Tu ne gre za zasebne opredelitve, zasebno zlobnost, zavist in pikolovstvo, to je imanentna logika organizacije. Organizacija si ne sme dovoliti zmote. To je bistvo stvari.

— Vendar pa tudi takšne informacije od časa do časa prodrejo v javnost. Na primer — o Dachauskih procesih do nedavnega nismo ničesar vedeli. Potem pa je nekdo nekaj omenil, pa je nekdo drug nekaj omenil, . . . in počasi se je zvedelo, kaj bi to lahko bilo — vendar pa pravzaprav niti dandanes ne vemo, kaj so ti procesi dejansko bili. Prav tako praktično ničesar ne vemo o tem, kaj se je dogajalo konec šestdesetih, v začetku sedemdesetih let. Prava resnica se še vedno prikriva. Toda s tem se izgublja zaupanje.

— *Mislim, da je prav to vprašanje podpore in zaupanja tisto ključno vprašanje splošne politike, ki se pri nas zanemarja tako v teoriji kot v praksi.* Ta ogromni moralni kapital, ki ga je Zveza komunistov imela, je danes v veliki meri že zapravila. Nikakršni načelni razlogi ne obstajajo, da se ne bi spregovorilo o kakršnemkoli odklonu od prave poti, o napakah, zmotah. Na koncu koncev je zgodovina, kot pravijo Francozi, **»fable convenue«** — zgodba je takšna, kot komu odgovarja, pripoveduje pa jo zmagovalec. Vendar pa je zgodovinska resnica kljub vsemu neuničljiva, saj ni mogoče v nedogled slepomišiti z različnimi interpretacijami. Na koncu koncev menim, da obstaja dandanes v Jugoslaviji toliko memoarske literature, da se iz vsega tega da sestaviti mozaik zgodovinske resnice, v katerem tudi partija ni brezmadežna. Morda se partija niti nima česa sramovati, vendar ni brezmadežna. To je prava resnica. Sčasoma bo ta mozaik vse bolj popoln, pojavili se bodo delci, ki sedaj manjkajo, tako, da bodo lahko mlajše generacije videle partijo takšno, kot je, in ne takšno, kot bi želela biti v neki svoji projekciji.

Trdim, da se ZKJ kot celota nima česa sramovati. Verjetno obstajajo številne zmote, napake, slabe poteze, vendar pa navsezadnje nekakšen zgodovinski saldo sploh ni slab, še posebej, če upoštevamo, s čim smo začeli. Glejte, to je moj credo.

— Občasno se zdi, da partija nima moči, da bi izpeljala svoje odločitve in da bi nadzorovala državne organe. Ali je to samo začasno?

— Menim, da partija nima moči, da bi izpeljala svoje odločitve, le na zveznem nivou. *Ne poznam nobene republiške ali pokrajinske partije, ki nekaj hoče (kar je v mejah mogočega), pa nima moči, da bi to izpeljala.* Seveda pa ne more kontrolirati železnih zakonov ekonomije. Drugače pa ne obstaja nobena kadrovska niti kakršna koli druga odločitev, ki je partija ne bi mogla izpeljati. Jugoslovanski problem je problem blokade na zveznem nivou: nesposobnost, da se odločitve sprejemajo z večino glasov, da se točno ve, kaj je večina in kaj manjšina. Ta problem je demokracija že zdavnaj razrešila in na ta način delujejo vse zahodne delavske partije. Namesto tega pa imamo pri nas nekakšno »načelo veta«. Boječ se tiranije večine (ko 50 % + 1) vsiljuje svojo voljo ostalim (50 % — 1), smo odšli v drugo skrajnost. **Uvedli smo tiranijo manjšine,** ko lahko ena republiška ali pokrajinska organizacija blokira ostalih sedem republiških in pokrajinskih organizacij.

Zatorej imamo paralizo, imobilnost. Najslabše odločitve namreč niso tiste, ki so napačne, marveč tiste, ki niso pravočasne (v ekonomiji, politiki, kjer koli, predvsem pa na področju ekonomije). Nismo se usposobili, da bi na nivoju Jugoslavije kot celote delovali kot neka poceni, demokratična, odgovorna in učinkovita država. Dokler nam to ne bo uspelo, mislim, da so jugoslovanske perspektive zelo slabe, da bomo ostali kronični dolžniki Mednarodnega monetarnega sklada in da bo ta Mednarodni monetarni sklad skrbno pazil — kot pravi Županov — da nam bo voda segala do ust. Zaenkrat se vsaj meni ne zdi, da bi počeli karkoli, da bi se energično izvlekli iz tega položaja in da bi se celota tj. Jugoslavija skušala usposobiti tako, da bi bila na nivoju, ki ga zahteva evropska civilizacija. Mi smo vendarle v nekakšnem evropskem kulturnem krogu.

— Pri nas se sprejemajo številne politične odločitve, ki jih je treba potem izvajati v gospodarstvu, v skladu s katerimi je treba delati, poslovati — pa vendar te odločitve niso v skladu niti z zdravo kmečko logiko. Od kod ta pogum pri sprejemanju odločitev?

— Mislim, da gre tu za globlje vzroke. Na eni strani se tu zastavlja vprašanje pristojnosti Zveznega izvršnega sveta. ZIS (to je moje mnenje, mnenje pravnika oziroma bivšega pravnika) nima dovolj velikih pooblastil, da bi lahko reguliral ekonomske probleme — o ekonomskih problemih govorim zato, ker se ZIS ukvarja z njimi, ne pa s problemi jezika, kulture . . . *ZIS je blokiran z lastnim načinom dela,* saj so člani ZIS-a praktično **delegati** svojih republik, obenem pa obstaja ta nesrečni konsenz, ki bi bil potreben le v obravnavi nekih vprašanj, dejansko pa obstaja v obravnavi vseh vprašanj. ZIS pravzaprav ni sposoben sprejemati odločitev. Naš problem pa je prav to, da se odločitve ne sprejemajo ali pa se ne sprejmejo pravočasno.

Na drugi strani obstaja načelo selekcije: imamo izredne ekonomiste, ki so svetovno znani, omenil bi Horvata, ki pa ni niti, kolikor mi je znano, svetovalec ZIS-a, obenem pa je svetovalec kar nekaj tujih vlad.

Pravzaprav imamo v politiki tisto, o čemer smo že prej govorili: neobstoj splošnih neposrednih volitev. *Nimamo niti obvezno večjega števila kandidatov za vse voljene položaje, kar pa imajo na Madžarskem.* Obstaja popolna ločenost družbe in političnega sveta, ki se voli sam, po principu negativne selekcije. V dani situaciji tudi normativni akti ne dopuščajo ZIS-u, da bi storil karkoli energičnega, da bi kakorkoli odločneje nastopil.

— Kako to, da nihče ne posluša strokovnjakov, pa čeprav se strinjajo na primer v strokovni oceni kakega novega zakona?

— Strokovnjaki vendar ne sprejemajo odločitev. Od tod izhaja tudi moja teza, da tehnokracija pri nas ni nikoli obstajala. Nikakršna tehnokracija se v Jugoslaviji ne more pojaviti, dokler bo obstajala dana absolutna dominacija političnega faktorja tudi v strokovnih temah par excellence. Saj se dozdeva, da politiki vedno najbolje vedo tudi, kaj je to optimalna eskontna stopnja, in kaj je to . . . Če pa vse najbolje vedo — čemu jim bodo potemtakem strokovnjaki? **Politika, ki je vsevedna, ne potrebuje strokovnjakov, strokovnjaki ji pomenijo le nekakšen okras ali pa balast, kakor vam drago . . .**

Snežana Kurilič, Janez Šušteršič

Leta 1945 so člani KPJ predstavljali 1 % celotne jugoslovanske populacije, leta 1985 pa kar 10 %. Vendar pa danes poleg dveh milijonov članov ZKJ obstaja tudi okrog milijon in pol njenih bivših članov. Bivši člani so praviloma bolj kritični od članov Zveze komunistov, čeprav so tudi slednji precej nezadovoljni s stanjem v osnovnih organizacijah in z možnostjo vpliva na politiko partije. Ker sta prav to glavna vzroka za izstop, lahko pričakujemo nadaljnji osip članstva.

Po drugi strani pa je v povojnem obdobju Zveza komunistov vključila v svoje vrste večino svojih simpatizerjev, ki so prej predstavljali nekakšen tampon, povezavo med partijo in družbo. Danes so člani ZKJ družbenopolitično najbolj angažirana skupina ljudi, zato so možnosti nadaljnjega številčnega povečevanja Zveze komunistov precej omejene.

(povzeto po GOATI, . . .)

O počasnosti pri sprejemanju tudi najpomembnejših odločitev govori podatek, da je bil Plan za obdobje 1976—80 sprejet, ko je planski rok že začel teči. Do polovice leta 1977 pa so bili sprejeti le trije izmed 15 družbenih dogovorov, ki predstavljajo osnovo plana.

(povzeto po GOATI, . . .)

Po popisu zaposlenih iz leta 1976 so bili štirje izmed petih vodilnih delavcev in funkcionarjev člani Zveze komunistov, komunist je bil tudi vsak drugi strokovnjak, vsak četrti uslužbenec v administraciji in samo vsak sedmi delavec. Istega leta je bilo kar tri četrtine delegatov občinskih skupščin v Srbiji članov ZKJ, prav tako tudi 90 % članov izvršnih svetov občinskih skupščin. Na republiškem nivoju so bili funkcionarji skoraj brez izjeme tudi člani Zveze komunistov. *Leta 1978 so bili v ZKJ vsi delegati družbenopolitičnega zbora hrvaške skupščine in 91 % delegatov zbora občin. Družbeno politični zbori so torej kanal, preko katerega profesionalni funkcionarji (člani ZKJ) pridejo na položaje v zakonodajnih in izvršilnih telesih političnega sistema.*

Mirjana Kasapović zato družbeno—politični zbor imenuje tudi **partijski zbor.**[3]

Po popisu Zveze komunistov Slovenije iz leta 1973 45 % njenih članov ni opravljalo nobene družbenopolitične funkcije, medtem ko sta dva odstotka komunistov opravljala kar po sedem in več funkcij. Delavci, člani ZKS, so opravljali v povprečju po eno funkcijo, vodilni pa po sedem.

Leta 1984 so bili med 117 člani sveta Zveze sindikatov Jugoslavije le štirje, ki niso bili komunisti. V Srbiji je bilo med 305 člani republiške konference SZDL le 9 nekomunistov.

Leta 1982 je bilo med profesionalci v mladinskih forumih občin, republik in federacije kar 97 % članov Zveze komunistov.

Leta 1948 je zvezni zbor in zbor narodov jugoslovanske skupščine sestavljalo 524 poslancev, med njimi je bilo 23 % nekomunistov, med poslanci republiških skupščin pa jih je bilo 16 %. **Leta 1948!**

(povzeto po V. GOATI »SKJ, kriza, demokratija«)

OPOMBE

[1] *Prikaz polemike najdete v Mladini, št. 39, 28. november 1986 (»Le kdo se spreneveda?«), pojasnilo Cirila Ribičiča, ki meni, da je prikaz neobjektiven, in zato utemeljuje svoja stališča, pa v Mladini, št. 40, 4. december 1986 (»Kakšen volilni sistem?«)*

[2] *NIN, št. 1814, 6. oktober 1985.*

[3] *navedeno po knjigi Vladimirja Goatija »SKJ, kriza, demokratija«, izdal Cekade, Zagreb, 1986;*
Goati povzema mnenja Mirjane Kasapović iz njenega teksta »Savez komunista u političkom sistemu«, Institut za političke nauke, FPN, Zagreb 1983

TRUBAR IN TRUBARJANCI

Le redkokdaj se zgodi, da se na ljudski instrument (TV) zaigra prava ljudska viža. To je kratko in malo nepredvidljivo, rezultat slučajnosti, prav tako, kakor je nestanoviten ljudski okus. V veliki meri se ga sicer da usmerjati, a določevati nikakor. S to besedo je mišljena tista resnična zagretost in navdušenje, ko se tudi za mizo ob družinskem kosilu govori (npr. o filmu) isto, kot v anketi za časopis. Ne velja namreč, da dosegajo npr. partizanski filmi izredno visoko število obiskov, saj smo skozi osnovno šolo videli vsak tak film vsaj trikrat. Z osnovnošolskimi metodami pa je obenem lahko in težko. Preskok na tiste čase mi izostri spomin, ko je bila v »Večeru« objavljena fotografija s šolarji nabasanega trga (Boris H. se je potem ves mesec hvalil, da je bil v časopisu), ki so baje solidarizirali s palestinskimi borci. Vse, kar smo mi demonstranti takrat vedeli je, **da »ni šole« in da nas bodo naslednji dan bolele roke, vendar se spiača.** Tovariš S. M. za tehnični pouk (učil je tudi družbeno-moralno vzgojo!) je bil namreč vsakemu, ki bo napravil transparent, obljubil pravo petko v redovalnico. Kaj mora nanj napisati, bo vsakemu zainteresiranemu povedal po uri v kabinetu *(zaradi tega bi bil Silvo B. tisto leto skoraj odličen)*. Čeprav nismo bili tako slabi, je b razred vseeno zmagal (seveda, ko pa je bil tov. M. njihov razrednik) itd. No, tega seveda ni toliko nazaj, da bi se o teh dogodkih snemali filmi. Ti so prišli najdlje do petdesetih let, pa še ti so skriti v nekakšnih bunkerjih ali pa se jih pokaže le za nekaj več kot trenutek. Ko po večletnem »službenem potovanju« končno prilezejo na platna, so videti tako klavrni, da se lahko sprašujemo le, čemu so jih držali zaprte (glej Maškarado B. Hladnika). Po logiki, ki pelje v tej smeri, se torej pokaže, da je za film najvarneje in najboljše umakniti se čim dalje v preteklost.

Tovrstno spoznanje s pridom izkorišča Drago Jančar v literaturi. Njegovo delo se je populariziralo preko njegove življenske in literarne izkušnje. Njegovo ime je nedvomno eden od vzrokov priljubljenosti TV serije o Trubarju, čeprav se zdi, da je le eden v množici napisov, ki bežijo preko ekrana. Če za ponazoritev vzamemo izsledke ankete, objavljene v 49. številki Jane, vidimo, da ob hvalospevih nadaljevanki prav nihče ni omenil konkretne, med nami živeče osebe in njenih zaslug. Jančar pač ne more biti predmet hvale — *preveč je še živ in zaradi tega še premalo »naš«, kajti kdo si upa trditi, da nas npr. že jutri ne bo presenetil, zapustil ali izdal.*

Mnogo manj obremenjujoče je govoriti o Trubarju. O človeku, o katerem nas velika večina vé prav malo ali nič in o njegovem imenu, ki se nam pred nosom umika kot tarča iz Vojne zvezd. Na vsa usta ponavljamo in vpijemo njegovo ime v nespremenjeni obliki, kakršno vlačimo s seboj že iz osnovne šole (»Poleg tega smo vsi skupaj obnovili zgodovino iz šolskih klopi, tudi to je koristno«, upokojenka s Prevalj) in katerega bi smeli uporabljati prav nič več kot domnevo. Danes pa o njem povsem natančno vedo povedat, kako je bil »pogumen«, »ognjevit«, »velik«, »poln človečnosti in ustvarjalne energije«, »ki je zakoličil boj za obstoj slovenskega naroda« itd. Jasno je, da ti ljudje od osnovne šole sem niso kaj prida preučevali slovenske zgodovine ali celo Trubarjeve življenske poti posebej. Kar o njem vedo, so zvedeli bodisi s televizije ali pa iz časopisov, podobnim njihovi **Jani.**

Anketa o tako ljudski nadaljevanki v tako ljudski reviji, kot je Jana, se mi zdi najpravičnejša, zato se tudi ravnam po njej. Aluzija v uvodu glede časopisnih objav seveda ni nujno veljavna zmeraj in povsod, ampak je odvisna od namena in usmeritve kulturnega dogodka ter namena spraševalce in usmeritve časopisa. Kot bralec članka (ankete) mu seveda verjamem toliko bolj, ker sem našel razloge, da mu verjamem.

Prepričan sem, da ti ljudje govorijo povsem odkritosrčno in, presenetljivo, resnično. »Nadaljevanka je krasna, Polde Bibič pa super«, »imenitna je«, »prelepa in ganljiva«, »zanimiva«, »veliko doživetje«, »čudovit izdelek« in nič več kot to. Vedo vse in nič. Vse, kar morajo vedeti zase in nič, kar bi morali vedeti o Trubarju ali nadaljevanki. Ob osnovnošolskih demonstracijah smo tudi mi vedeli približno toliko. Vse o tem, da je mrzlo, da nas bolijo roke, da ni šole, o petkah pri tehničnem pouku, . . . nič pa o streljanju v neki daljni deželi, čeprav je bila prav ta vzrok našega početja. In v čem je resničnost besed bralk in bralcev Jane?

Najprimernejši odgovor se zdijo besede, s katerimi je nadaljevanko označil komandir postaje milice: »Zato je nadaljevanka posebej poučna saj zbuja ponos, samozavest.« Dvojico, ki ju Slovenci (baje) tako zelo potrebujemo in zato nam nadaljevanka tako zelo slovensko trka na srca.

TV ustvarjalci so zavohali lahek plen iz iste krvi in z istim jezikom, kot so črno-belo filmane bitke. Te so gledalcem »v bistvu« všeč, samo tako grozno enake so. Zato so zgodbo zdaj oblekli v drugačen kostum. Ostaja pa isto telo, Zgodovina. Ta zakladnica človeških vrlin in slabosti, zablod in zaslug, strasti, raznoraznih naprezanj in borb, neusahljiv studenec, univerzalno loščilo za vse mogoče zdrahe, . . . edino, kar vznemirja in revoltira slovenstvo. Osamljeni napori ubežati tej slovenski obsesiji (v zadnjem času je tak primer film Kormoran) se izgubijo v poplavi umotvorov, ki se s preteklimi dogodki spoprijemajo in jih osvetljujejo tudi z drugačno lučjo; takšnih, ki ji sledijo in utrjujejo njen kraljevski prostor, nima smisla naštevati. Domala vsa vodilna literatura (Zupan, Torkar, Jančar, Snoj, Kovačič) zajema iz njenega bogastva. Zdi se, da slovenska preteklost obsega ne le vso sedanjost temveč tudi tisto, kar šele pride — to lahko pride samo takšno, kakršno je enkrat že bilo (in kralj Matjaž se bo zbudil in **spet** popeljal Slovence . . .).

O pol-pretekli zgodovini govorijo stari umetniki, o tisti bolj in najbolj oddaljeni pa mladi politiki.

Zmešnjava je totalna. Ne govori se *(ker ni varno)* o njih, ki so še včeraj kreirali in pisali zgodovino; danes jo ustvarjajo tisti, o katerih se bo govorilo šele jutri *(ko bo varno)* itd. Zgodovina je tista travma, ki obvladuje slovenski narod, dedna bolezen, ki se jo strastno ohranja. Šole, časopisi in revije, televizija, . . . so ostre in dolge učiteljeve palice, ki udarjajo po prstih in skrbijo, da se mrtvo Zgodovino pravilno malikuje. Kjer je Spomenka Hribar s svojo zahtevo po revitalizaciji zgodovine naletela na najhujši odpor, tam najde svoj prostor in varno zavetišče nadaljevanka o Trubarju.

Obe temi sta bili med ljudstvom obdelovani z istosmernimi argumenti, ki so kulminirali v nerazčiščenem in ideološko posredovanem odnosu do lastne zgodovine.

Nadaljevanka o Trubarju je požela toliko odobravanja med slovenskim življem tudi zato, ker potrjuje vse to, kar »konkubine« ob kavi premlevajo že leta — o ogroženosti slovenskega naroda in o tem, kako zelo ga izkoriščajo vse mogoče instance, kako ga skupaj z jezikom iz mest izrinjajo bosanci-jugoviči, kako smo Slovenci ponižni, ubogi, miroljubni, dobrosrčni itd. Trubar je vskočil kot deus ex machina. Ljudje ne izpostavljajo več nekih vrlin ali lastnosti naroda, ne ponašajo in ne skrivajo se več za meglenimi opredelitvami. Za vse to jim rabi zdaj Trubar.

Tako bi ga amaterska slikarka iz Ljubljane poslala kot slovenskega zastopnika, da uredi stvari namesto nje in ostalih: »Prav bi bilo, da bi videli nadaljevanko tudi v drugih republikah.« Trubar je naenkrat osebna legitimacija Slovencev; turistični prospekt, ki v čudovitih barvah kaže tisto, česar ni najti nikjer v deželi. Ljudstvo noče več sprejeti filmanih kmečkih uporov. Ljudje hočejo takšnega junaka, ki nosi to, kar pogrešajo v sebi samih. Pravega slovenskega moža — ponosnega, ljudsko robatega, dobrega in poštenega borca ter iskalca Pravice, ki pogumno zastavlja slovensko Besedo za našo stradano in tepeno pasjo dušo. Filmski Trubar gori za nek narodov blagor, za veliki Ideal, katerega pa bi verjetno tudi sam le težko opredelil, če bi seveda znal odgovarjati, še težje bi našli to Besedo občudovalci-navijači. Približna, meglena opredelitev bi se verjetno muzala med slovensko knjigo, slovenskim narodom, slovensko družino, slovenskim uporom zoper zatiralce, morda celo slovensko cerkvijo itd. do raznih, med sabo (kakopak) povezanih stvari. Jasno pa je, da je »ta« nekaj veličastnega, mesije vrednega; nekaj, za kar je (po današnjih nazorih) vredno umirati; nekaj, česar jim zagotovo ne morejo prinesti ne oče, ne mati, ne bratje ali sestre in česar si nikakor ne morejo pridobiti ali izboriti sami. Trubar je vendar ščit za njihovo plahost — Slovenci smo tako slabotni, nedolžni, bledi, bolehni in vdani kot žena, Barbara Sitar, ki Trubarju zvesto sledi. Prav taki smo. **V cankarjanski povorki, skrušeni od samousmiljenja, sledimo neki fikciji, našemu Trubarju.** Vrli Slovenci v teh nočeh v sanjah umirajo za Trubarja in Slovenke ob njih ginejo kot njihova vzornica, pra-mati Barbara Sitar, vsi za blagor slovenskega naroda in njegovo (o)hranitev.

Vse možne sedanje idole, junake, Očete smo že pokopali, zato vsa hotenja projeciramo v temno davno preteklost; nikogar ni, ki bi mu lahko sledili, zato hodimo k svojim junakom nazaj v grobove; v hrepenenju po avtoriteti, ki je junak med strahopetci, pravičnik med sleparji, pokončen mož med priliznjenci in hinavci, ki odločen in načelen vztraja med omahljivci.

». . . ta veliki zgodovinski projekt, ki prav nič ne zaostaja za tujimi tovrstnimi dosežki«

Slovenci se uklanjamo nečemu preteklemu, kar je z nami sicer povezano, vendar pa nekaj različnega, drugačnega od nas. Od tod naslov Janine ankete »Mali narod in njegov veliki mož«. Navijači nadaljevanke (kot vsaki drugi navijači) so nekaj manjšega, prostovoljno manjvrednega od svojega malika; v njem spoštujejo, kar njim samim manjka. Trubar uresničuje in udejanja vse tisto, kar je v narodu (deklarativno) v potenciali. In obratno. Vanj je projecirano vse tisto, kar manjka povprečnemu Slovencu. Trubar je veliki mož v malem narodu, razmišljujoč in študiran med preprostim in neukim ljudstvom, je ne najdemo, smo pokorni zgodovini, ki nas obvladuje.

Le kateri tuj narod še v tolikšni meri determinira zgodovina? Kdo še ohranja tak frustrirajoč odnos? Kateremu narodu je njegova lastna zgodovina takšna travma, katero z mitomaniziranjem razteguje čez vse svoje dejavnosti brez želje ali upanja za njeno razrešitev? Le kateri narod se še hrani in opija ob neprestanem poudarjanju lastne majhnosti, ogroženosti in veličine ter velepomembnosti hkrati? Proti toči zvoniti seveda ima svoj učinek, a glede na točo je popolnoma brez koristi.

Nadaljevanka o Trubarju je zanič. Ne igrá tako čiste igre, kot o njej govorijo njeni navijači, je pa prav toliko neumna in brezsmiselna kot besede, s katerimi jo kujejo v zvezde: dobra je zaradi tega, ker je dobra, lepa zaradi svoje lepote itd. Slaba je. Zaradi izkoriščanja banalnih in tipično slovenskih trikov za dosego popularno-

MARIBORSKA DRAMA

Z uprizoritvijo dveh tretjin trojnega projekta mariborske drame je povezanih precej zapletenih stvari. Tukaj bo govora predvsem o tistih bolj ezoterične narave. Kaj je vezni člen treh gledaliških predstav? Poleg težko opredeljivih in samovoljnih elementov je eden, ki na videz ne vzbuja nobenega dvoma — ime Bertolta Brechta. To se vključuje v najboljši brechtovski maniri — konec koncev se izkaže, da tam nima pravzaprav kaj iskati. Kljub zagotovilu v gledališkem listu, da *»se Bobnov v noči lotevamo neobremenjeni z mislijo na zrelejše Brechtovo delovanje«*, pa je uprizoritev režirana, kot da je ta drama zadnje, kar je Brecht napisal. To opravičilo za izmik pred njegovim teoretičnim delom je opravičilo za površnost pri uporabi njegove teorije, v prvi vrsti sredstev potujitvenega efekta, čeprav »leta 1919 ni v Brechtovih spisih še nobenega sledu o teoriji epskega gledališča niti o znamenitem V-efektu«. Pozabo ali preprosto odstranitev Brechtovega ustvarjanja teorije ob hkratni umetniški produkciji bi bilo naivno pričakovati.

Verjetno bi izpeljava takšnega načrta zahtevala še največ napora — vprašljivo je, če je sploh smiselna in izvedljiva. Mariborska postavitev je ubrala varno, a medlo pot; takšno, ki se hitro pozabi.

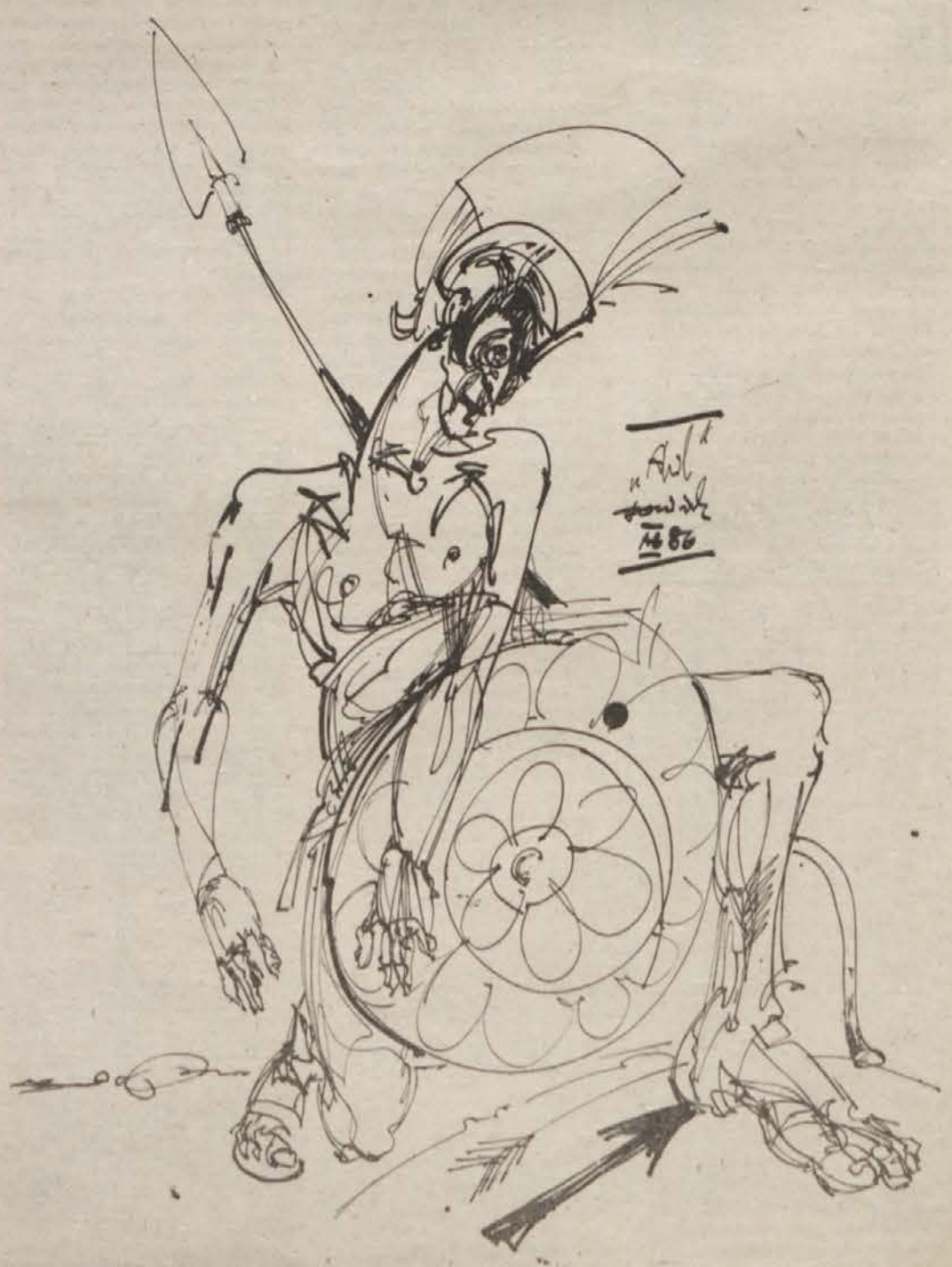

POSLEDNJI TANGO

Problematično je v Mariboru sploh v tej pestri ponudbi, ki varüra od Miša Kovača (Miloš, oprosti), klasike, jazza do Sar e Roma, odločiti se za svoj glasbeni semafor in ločiti drek od gnoja. Mladinska scena je, hvala Bogu in aktivnim oblastnim »srednjih« let, že od mojega pamtiveka izrinjena iz družbe in onemogočana od vseh forumov in inšpektorjev, ki se končajo pri stanovalcih, ki več ne morejo prenesti vsega hrupa, pretepanja, popivanja, razgrajanja in še kakšne novo patentirane hudobije. V tako klenem ozračju je zato vsako mladinsko kulturno dogajanje podobno pravemu ofenzivno-borbenemu delovanju, ki se na zadnji borbeni liniji sreča še finančno upravičenostjo (lahko se bere komercialnostjo) vsake prireditve.

Zato pa vsi na Gu-gu in Agropop! Zanimiv problem institucionalnega delovanja je ŠTUK-ov vlak, sestavljen iz preveč zanimivih vagonov, da je to problem kakšnega drugega izleta, ker sem se tega pisanja lotil, da malo obnovim koncert, ki je potrjeval ŠTUK-ovo manifestno usmeritev o mladinsko-naprednih dogajanjih, kar pa je zelo, oziroma preveč redko, ker nekateri vagončki še nimajo pravega kretničarja: NEO-MUSEUM iz Nancyja, Francija so na svoji turneji po Jugi (bili so npr. v Beogradu, Zagrebu, Kopru . . .) obiskali tudi naš vinorodni kraj in pod streho ŠTUK-ovega nočnega bara zatolkli s svojo glasbo nekaj uric našega (in seveda njihovega) življenja. Kaj o samem koncertu, ki je podtalno deloval na fronti opozicijskega rocka v borbeni grupaciji jazz stremljenj? Kvartet saxofona, kitare, bobnov in redkega klavirja je deloval na momente zelo sveže in nabito z energijo ter ugodnim vzdušjem, tu in tam pa rahlo zgubljeno v sami glasbeni formi in vsebini. Ravno neznanje uravnovešanja teh dveh faktorjev, to je občasen razkol, oziroma izguba fluidnega četverokotnika, je povzročilo padce v samem nastopu. Zelo zanimiv koncert, optimistično zasnovan z dobrim ozvočenjem, vzdušjem in prisrčnim koncertiranjem Francozov, ki se niso delali Francoze, je mogoče tudi zaradi slabe reklame, privabil premalo mladincev, da bi se ŠTUK samozadovoljil in zopet lahko pričakujemo dvome na račun komercialnosti, ki imajo začetek z naslednjim »sumljivim« projektom, ki lahko, da ne bo vrezal nasmeška na lica ameb, ki jih lahko zadovolji le kakšen dinarček več v blagajnici. Zato, mladinci: HODIMO NA VSE KONCERTE (TUDI NA MIŠA KOVAČA? JA!), DA BOMO PRED SMRTJO DOČAKALI, DA SE BO TUDI V SIVEM MARIBORU NEKAJ DOGAJALO, ČE NE BO PREJ PRIŠLO DO EKSPLOZIJE ATOMSKE BOMBE.

PEC

sti. Poleg napihnjene reklame je tu še nujni a) blagoslov osladne patetike in b) ideološko obarvan pečat sedanjosti.

a)

Barbara Sitar, utelešenje vrlin in miline ter z njo povezana ideologija lepe slovenske smrti — Trubarjeva žena predstavlja nasprotje njegovemu značaju in šele oba združena tvorita homogeno celoto, topel slovenski dom. Seveda jo Primož, ki tudi najsvètejše človeško-družinske obveznosti podreja narodnim zahtevam in že čisto socialistično pojmovani vrednosti kolektiva oziroma kultu naroda, on jo **mora** zapustiti, ko bi ga ta najbolj potrebovala. Brez njega Barbara gine dvakrat hitreje in to z molitvijo — z odpuščanjem, ljubeznijo in resnico — na ustih. Odnesla jo je bela, skrivnostna slovenska smrt. Zdi se, da je umrla od same bolesti, trpljenja in žrtvovanja.

Igralca **Poldeta Bibiča** se je letos prodajalo kot pravega ljudskega umetnika, preprostega in dostopnega človeka (nihče ne dvomi, da to v resnici tudi je). Kampánja je dosegla vrh na letošnjem Borštnikovem srečanju, ko so z njim predstavljali še njegovo knjigo Igralec, prav nič globokoumno, učenjakarsko napisano, ampak vsem razumljivo in jasno bukvo. Bibič tako ni več anonimni Nekdo, ki v reprodukcijski verigi opravlja samo svoje delo. Ljudje so ga potegnili z odra medse, zdaj je »naš« prav toliko, kot je naš Trubar. Grobost in okornost njegovega izraza nas popolnoma razneži, solze v oči nam prikliče raskav in zaletav nekontroliran glas. Upokojenka je v Jani vendarle morala priznati (verjemite, še na fotografijici se ji iskrijo oči, reporter jo je moral ujeti prav v trenutku izrekanja): »Nanizanka mi je posebej všeč tudi zaradi glavnega igralca.«

Primož Trubar je človeško pošten teolog, ki razkrinkuje »kurbarijo« brezvestne Cerkve. **On** je šele pravi sveti vojak proti nevernikom in lažnivim prerokom. Skrajno oduren cerkveni veljak čenča nekaj o Bogu in podobnem medtem ko žre mandarine in sreba školjke. Fuj! Ogabno; mora se ti zagnusiti. Medtem pa Trubar (takoj naslednji kader) hodi med kozami, med branjevkami, . . . komaj še iz krvi in mesa, zdi se, kot bi lebdel, . . . da, »morali bi posneti več filmov o slovenski zgodovini, da bi nas še bolj seznanili z njo in bi nam bila bližja« (kmet s Prevalj) . . . In hrbtenica te ideološke karikature je prav to istovetenje Trubarja s slovenskim narodom in njegovim pravičnim bojem za Resnico (proti ostalemu umazanemu svetu).

b)

»Smrt, smrt, smrt . . . ljudje se hočejo pobit med sabo v tem kužnem ozračju.« Ni ga prizora, ki se z elementi slovenske travme ne bi vezal na sedanjost: potlačenost in suženjski položaj Slovencev Nemcem, cerkvi itd, neprestan boj za slovensko besedo, boj s knjigo in kulturo proti meču in gavgam, notranja razdvojenost naroda in krvave bratomorne vojne, nerazčiščen odnos do in znotraj lastne zgodovine, do danes nerešeni konflikti in nejasne vezi med oblastjo in Cerkvijo ter med Slovencem in vero posebej itd. Domala vsi stavki so izrečeni v grobo izumetničeni maniri posodabljanja. Postopek je sila enostaven, zelo lahko razumljiv in zato efekten, še zlasti tam, kjer se »komplicirane« reči ne prodajajo dobro. Sedanjost (z vsem, kar spada zraven oziroma vanjo) se predstavi kot nekaj že preteklega; v teh varljivih časih ji je s tem odvzeta nevarnost učinkovanja tako, da je kakršnokoli delovanje vnaprej brezupno za današnjo rabo, saj izid že poznamo. Primer: nadaljevanka se konča s slikicami Trubarja, ki jaha mimo gavg, na katerih visi uporniški vojak. Tej smrti zaradi brezciljnosti boja Trubar nakloni pogled ali dva, ravno dovolj za didaktično opombo oziroma opozorilo za gledalce. Ta smrt ga prizadene, a ustaviti ga ne more. Njegov boj ima smisel, to je jasno vsem, tako Trubarju kot gledalcem. Ko odhaja dalje, **vemo** kam gre, čeprav se nadaljevanka tu konča. In zdaj pomislimo na način gledanja, če bi ne bilo zgodovinskega preskoka, če bi nadaljevanka tekla o kakšnem sodobniku, ki je za povrh vsega še »heretik«, nepokoren dogmi. Odmislimo Trubarja — ostane nam le še Konjenik, ki jaha **mimo** gavg. Kam? Gotovo ne umret v nemški Derendingen, ampak v neko neopredeljivo prihodnost, kjer so odprte še prav vse možnosti, tudi ta, da se nekega dne vrne in spet popelje Slovence v . . .

S smrtjo Trubarja je konec tudi nadaljevanke. Za nas ni prihranjeno nič več razen besed, ki se obesijo na preživete trenutke pred TV ekranom: *». . . hoče zgladiti . . . noče . . . tvegati nemirov . . . peljati dežele v moralno zmedo . . . dokler se ljudstvo ne poboljša in spametuje . . .«* itd. Kajti ljudje so pač taki, *»kar pobili bi se med sabo«*. Zato je včasih dobro ljudem dati kaj ljudskega. Preko tega se spoznavajo in prepoznavajo. Gesla (o nacionalizmih raznih vrst, o samobitnosti, narodu in samozavesti, o veliki in strastni zgodovini, ki je »v bistvu« drugačna, pa vendarle nekaj ponovljenega; . . .) je najboljše servirati »po domače«, po ljudsko, da ljudje verjamejo, da so res njihova.

DEJAN PUŠENJAK

BRECHT, AIDS IN ŠE KAJ

»Den Pflaumenbaum glaubt man ihm kaum« je verz iz Brechtove pesmi o slivi, ki zelo jasno ponazarja postopek, kakršen se prakticira pri obravnavi velikih in kontroverznih avtorjev. Govori o slivi, ki je ograjena z žico, tako da je nihče ne more pohoditi. Mala je in čeprav bi zelo rada, ne more rasti, ker ni dovolj sonca. Človek komaj verjame, da je sliva, saj nikoli nima plodov — le po enem listu se jo da spoznati.

Tako človek komajda lahko verjame, da je mariborska postavitev Bobnov v noči delo Bertolta Brechta. Nanj jo veže le njegovo ime v naslovu. S tem seveda ne mislim, da se je uprizoritev izneverila dramskemu tekstu ali da ga režiserka ni dovolj natančno prebrala. Nasprotno — uprizoritev ostaja zelo zvesta črki brechtovskih izvajanj. Element, postavljen v sredo Brechtovega gledališkega dela, ki pa se je do danes še zdavnaj zložil v leksikonsko frazo, je seveda znameniti potujitveni efekt. Tega se je mariborska postavitev oprijela kot pijanec plota in ga neutrudno podpirala s tehničnimi sredstvi in množico simbolov. Rdeča luna je letela preko odra in se z glasnim pokom razletela, ko so nastopajoči stekli proti njej. Luna — simbol diskurzivne, hladne, racionalne analize, simbol preobrazbe in rdeča barva — barva ognja in krvi, simbol nagona, srca, »notranjega« uvida, spoznanja. Natančno to — kot eksplozija se je razbil možen radikalen pristop k Brechtovi drami in se skril v varni tok srednje poti, z mehanično uporabljanimi triki in šablonsko prepisanimi sredstvi potujevanja: drama se je odvijala kot zaporedje epskih dogodkov, ločenih ali motenih z veliko popisano zaveso, s songi, z živo glasbo, z vlogo in z nagovori historične osebe (v tem primeru Brechta samega), s čemer se je rušilo načelo o dramskem času, scenska oprema in obleke igralcev so bile v beli, črni ali rdeči barvi (ali kombinaciji vseh treh), ki naj napotujejo k skritim pomenom, prostor za orkester je bil prekrit in priključen odru na tak način, da se v blagem nagibu spušča v parter in ukinja sakralni izvor odra oziroma prepad med igralci in publiko itd. Profesionalno pripravljena predstava brez napak je bila napačna kot celota. Igrajoč na črko je pozabila duha Brechtovega naprezanja. Vse drugo bi lahko bila (tudi slaba), samo nevznemirljiva ne. Dalo se jo je spremljati povsem sproščeno, brez vsakršne napetosti — tak odnos publike je seveda ena bistvenih zahtev kasnejšega Brechtovega teoretskega koncepta. Nihče ne sme zahtevati, da bi Brechtu slepo sledili, nujno pa je vzpostaviti nek odnos do njegovih (čeprav kasnejših) teoretskih nastavkov; najprivlačneje in najbolj izzivajoče bi seveda bilo oponirati jim. Ob gledanju mariborske postavitve Bobnov v noči komajda lahko verjameš, da je to Bertolt Brecht. Tako majhen je kot sliva iz njegove pesmi, sicer ograjen z žico, da se ga ne dá kar tako na hitro pohoditi, toda sonca, ki bi mu omogočilo rast, ni nikjer. Ne rodi, a da se ga spoznati. Predstava ni hotela biti brechtovska, a je vseskozi uporabljala zanjo značilna sredstva; hotela je biti Brechtova, pa je takšna le po naslovu.

Pri Erotičnem kabaretu Betolta Brechta se iste stvari še bolj zapletejo. To je kolaž Brechtovih songov (katerih soavtorji so še skladatelji P. Dessau, K. Weill, in H. Eisler) in zapiskov, katere interpretirajo tri kabaretske pevke ob spremljavi pianista in igralec v vlogi Bertolta Brechta samega. Zakaj je ta kabaret povezan prav z Brechtom, ni nikjer razloženo (če seveda ne sprejmemo tavtološke opredelitve, da je to pač del trilogije). Prav lahko bi podoben kabaret sestavili iz delčkov kateregakoli pesnika ali pisatelja (ali pa pismenega slikarja, kiparja, skladatelja, . . . ali sploh vsakega, ki je kdajkoli napisal kaj takšnega, za kar je menil, da ima umetniško vrednost). Vse se dogaja pod mottom **»pornografija je maska Bertolta Brechta, Bertolt Brecht je maska pornografije«.** Če pustimo ob strani vprašanje o uspešnosti ali vsaj smiselnosti takšnih kompilacij, nam ostane le še to, da znotraj predstave (pravzaprav vanjo že vključeni kot gledalec) skušamo najti točke, ki jo držijo pokonci. V prvi vrsti je to zelo uspela scena in zamisel izvedbe. Predstava se namreč res odvija kot kabaret — med stoli in mizami, kjer je moč dobiti tudi pijačo in kjer, po besedah natakarja, čza katerega se kasneje izkaže, da je del predstave in da v njej igra celo pomembno vlogo,« je to pač kabaret, kjer lahko počnete vse, le kaditi ne smete.« Seveda gledališke igralke niso šolane za prepevanje, zato kljub najboljšim možnim opravičilom in vztrajnim samoprepričevanjem o avtentičnosti, človek kar z olajšanjem dočaka konec t. i. predstave. Povsem enoplastno in linearno dogajanje brez kakršnihkoli nihanj, poudarkov, napetosti in podobnega, je res kabaret, se pravi, mestna zabava s petjem in plesom, ki pa je zaradi za to neustreznega prostora, zaradi pevk in pètega, zaradi gledališke publike, . . . slab kabaret. Od vseh elementov gledališke uprizoritve, ali bolj milo rečeno, predstave, nima dovolj razvitega niti enega, zato je slaba gledališka predstava. Kakorkoli obrnemo. Erotični kabaret Bertolta Brechta ostaja nekje v sredini med zamolčanim in med nemožnostjo govora in je po tej plati zelo blizu uprizoritvi Bobnov v noči.

Večino tega, kar je Trojni projekt izpustil ali zgrešil, pa je obilno nadoknadila predstava **Tako kot je** (v originalu As is, ameriškega avtorja Williama M. Hoffmana), ki se ji tukaj skušamo približati šele na koncu. Pravilneje bi bilo reči, da je v Tako kot je že zajeta in presežena osnovna intencija Trojnega projekta, kajti dejansko je bila Tako kot je izvedena kot prvi projekt sezone 1986/87, ko je drama SNG Maribor z velikimi koraki stopila v povsem novo smer. To je seveda nujna in nadvse koristna posledica strukturnih sprememb znotraj nje, vključno z novim vodstvom. Pritegnitev mnogih mladih ustvarjalcev — igralcev, dramaturgov, scenografov, oblikovalcev, . . . — in povabila k sodelovanju že znanim gledališkim avtorjem, pa tudi profesionalni pristopi k propagandi (po mnogih letih nov gledališki list, novi plakati) so dejavniki prebujanja in znanilci gledališkega življenja tudi v Mariboru. Hvalospevov in optimističnih napovedovanj je bilo že dovolj objavljenih. Omejili se bomo na to, da se bo predvsem skozi zasledovanje oziroma spremljanje predstav pokazalo delo ljudi, ki povezujejo niti v bolj ali manj posrečen vzorec.

Izredno uspešna poteza je bistveno spremenjen odnos do publike. S tem ni mišljeno le upoštevanje zgoraj omenjenih dejavnikov, ampak upoštevanje gledalcev v predstavah samih. Predvsem je bilo to možno pri tistih, ki so se odvijale na t. i. malem odru. Tam je manipuliranje z gledalci mnogo bolj prepričljivo že zaradi prostora in fizične bližine nastopajočih, zaradi ukinitve odra in zavese, možnosti vsakokratne drugačne postavitve stolov itd. Kaj pojem »manipulacije s publiko« pravzaprav vzame podse? Predvsem njeno aktivno udeležbo, Mariborčani smo se od marionetnih poplesovanj mariborskih posebnosti (ki se jim enkrat pravi Gledališče ljudske vstaje, drugič spet Malo borštnikovo srečanje, pa nastopi raznih Lizik v delovnih organizacijah itd.) premaknili pred zrcala, ki odsevajo naše posebnosti — konflikte intime in posamičnosti, očiščene balasta takšnih ali drugačnih vrednosti in pridobitev te ali one revolucije. Navezava na elementarne človeške opredelitve *(ljubezen, obup, življenje, smrt, revolucija, boj, . . .)* je bila očitna že v Trojnem projektu oziroma v Bobnih v noči, ki zavzemajo centralno mesto. In če je naličje Bobnov v noči prikazati, kako močno so zadušeni osnovni življenjski refleksi posameznega človeka v nekem (meščanskem) družbenem redu, pa Tako kot je razgrinja srce, motor tega odnosa.

Publika je občutljiva že na rahel dotik, kaj šele na sunek, ki bi jo lahko premaknil s plačanega in zasluženega sedeža v loži. Počuti se varno, sigurno vase in močno le dokler zaseda točno določeno mesto (publike) v gledališki stavbi — družbi. Sproščeno se čuti le takrat, kadar svojo travmo vzdržuje z varnostno razdaljo do odra; ko natančno vé, da je samo publika neke igre — življenja. Njeno sodelovanje je le v tem, da vegetira v svojem neizpostavljanju in v občutju nepreverljivosti lastne pozicije. Opičje geste, ki jim pravimo ploskanje, so starodavna znamenja takšnega odnosa, ki črpa argumente za obstoj le v t. i. zgodovinski selekciji — če se je nekaj ohranilo tako dolgo, že mora biti dobro. Publika vztraja v lažnivem odnosu, v neke vrste samoprevari. Vztrajno si dopoveduje, da je pravzaprav ona ta, ki (tudi s ploskanjem) podeljuje vrednost. Prostovoljno se dela le za opazovalca lastnega življenja in se s tem iz njega tudi izključi. Ko stopi iz gledališča, je samo še publika — seštevek izključenih, podložnih manipulaciji, represiji in ponižanjem, izpostavljenih trgovini z nadomestki, kjer so lahko nadomeščeni tudi oni sami. Seveda — večerna obleka posebej za v gledališče je uniforma, občutek zadovoljstva pa pijanost na sedmini.

Tako kot je je tragedija nemožnosti zadovoljstva ali užitka v postvarelem svetu. Tragedija se ne dogaja tam, kjer se lomijo glave in sliši pokanje pušk in podobno, ampak tam, kjer se spusti na hladna tla človeškega dna, kjer se povsem jasno in nedvoumno preverja možnost zadovoljitve njegovih elementarnih potreb. V tem početju ni prav nič mističnega ali vzvišeno-patetičnega čeprav se operira s pojmi, kot so ljubezen, želja, strast, . . . Tako kot je je slika nemožnosti drobnega zadovoljstva nad izpolnjevanjem človeškosti. Ni veliko gledališko delo. Je beležka, v katero je zapisanih nešteto naših obratov, gest, korakov, obrazov do sočloveka, . . . Drama je sestavljena kot mozaik iz drobnih fragmentov, pognanih v tek. Vse, kar gledamo, je že znano, že videno; natančno bi lahko začrtali prihodnje dogodke ali jih celo končali. Vse, kar prihaja, je že tu, v njihovih (naših) življenjih, kjer čaka pripravljeno z neizpolnjenimi željami, načrti, upi, hrepenenji, . . . da bi se v nekem trenutku odkrilo v vsej svoji enostavnosti. V drobnih dogodkih se razkriva problematika medčloveških odnosov, ki je v erotskem odnosu razgaljena in očiščena vsakršnega lišpa. Drama zaostri medsebojna razmerja ljudi s tem, da vase vključi homoseksualen odnos dveh moških.

Zanimiva je poteza, da se bolna družbenost označuje ali opisuje s pozicije, ki je družbeno nelegalna. Družba iz sebe seveda izrinja vse različno od njene opredelitve, se pravi, njenih deklariranih vrednot v obliki pravil ali zakonov. V Tako kot je pa se homoseksualni odnos kaže kot tisti prvinski, čist odnos in aids je potemtakem kazen za čustva, za ljubezen in ne za obscene strasti, katere s svojimi mehanizmi propagira in poveličuje »zdrava« družba. Njene lažne hedonistične teorije, ki iščejo oblike zadovoljstva bodisi skozi pornografijo, bodisi z ustvarjanjem kulta uspelih in srečnih družinskih parov, s podžiganjem in toleriranjem boja za obstanek, s kultom materialne potrošnje, z vrednostno-menjalnimi določitvami vseh stvari itd. in so v drami postavljene kot cinično nasprotje prvinskemu odnosu dveh ljudi, na koncu vendarle »zmagajo« s pomočjo neke kataklizmične bolezni. Identifikacija z občutkom poraza in neke izvirne zgrešenosti se poglobi ob koncu, ko se posrednik (vloga laične psihoterapevtke) med »njimi« in »nami« priključi bolnim in spozna lastno tragiko, da je v svojem naprezanju (»Vedno sem si zamišljala, da bodo odhajali z izrazi zahvale za vse, kar sem storila zanje.«) za dobro, pravično, človeško, . . . le ena izmed obsojenih na smrt in jim enaka po bolečini nemoči.

Tak razplet je izreden izziv za gledalce, saj pomeni zahtevo po sprejetju samoprevar in iluzij družbe (publike), katere jo branijo pred razpadom, se pravi, pred uvidom njene nečloveške strukture. Režisersko-scenografska rešitev je izredna in velika škoda na račun predstave je, da je scena v celoti neprenosljiva. Sedeži za gledalce so višje kot prostor za igralce, kot neke vrste balkon v kino-dvoranah. Od igralcev jih loči veliko stekleno okno, katerega laična psihoterapevtka po potrebi odpira in zapira. Aids je metafora za izvendružbene, človeške impulze, pred katerimi kužnostjo in nalezljivostjo nas varuje njihov oskrbnik, moderator morebitne interakcije. Ko se ta umakne, smo prepuščeni sami sebi. Mu bomo sledili?

Publika je v predstavo vključena tako, da je iz nje že vnaprej izključena. Pri tradicionalnih gledaliških stvaritvah se ta izključitev publike dovrši šele z zadnjim aplavzom. Pri Tako kot je pa se že pred vstopom v prostor gledališkega dogajanja iz obiskovalcev naredi publika in tako ukine znana in pričakovana gesta, da gledalec zleze v vlogo publike tako, da se vsede na svoj oštevilčeni sedež. Zdaj mora na sedežih igrati nekaj drugega. Kaj? Obiskovalce bolnišnice, sorodnike in znance bolnih, porotnike na sodnem procesu proti družbenim ekscesom, molčeče in podložne slušatelje kakšne medicinske šole, . . .? Zmeda publike se razreši tako, da se jo napravi enakovredno igralcem. Tam so »oni«, tu smo »mi« — v Tako kot je igra tudi publika, samo sebe, brez možnosti umika v nepristranskost. To se pokaže, ko laična psihoterapevtka pripoveduje šale — *je v vlogi, da se publika lahko smeji? Je v tem primeru vic sploh lahko dober?* Nerazločni smehljaji takoj utihnejo, ko se spet začne »tisto pravo« tam spodaj. Zbegano občinstvo je bližje zdaj enemu zdaj drugemu kraju drame; zdaj je v bolnišnici, zdaj v gledališču, zdaj bolna družba in takoj za tem zavarovana gledališka publika, zdaj spremljevalec tragične človeške usode in hip za tem izzivano s smehom, . . . Po besedah avtorja Williama M. Hoffmana humor v drami pomaga sprejemati bolečino na bolj žalostnih mestih. Ta navidez paradoksalna dialektika daje pečat vsemu, kar se drame kakorkoli dotika. Evald Flisar piše o vtisih iz Amerike: »Na zunaj so vsi tako porjaveli, zdravi, rdečeliční in lepo hranjeni, da sem po svoje razumel, zakaj nihče ni maral omenjati aidsa. Nihče ne mara namigovati, da utegne ves ta kalifornijski sijaj biti samo fasada, za katero so ljudje podvrženi nemilostim življenja, ki ugonabljajo tudi druge, manj srečne ljudi: **staranju, hiranju, smrti.** »Takšna dvojnost zaznamuje tudi publiko in potencira temeljni konflikt gledališča: kje so meje odra, kako ostro je razmerje igre do življenja, kakšno vlogo igrajo obiskovalci, . . . Verjetno gre zaradi tega zadnji aplavz sprva težko z rok.

Komu ploskati? Kdo je bil boljši (igralec)? Šele, ko se prižgejo luči, igralci poklonijo, ko dežurni gasilec odpre vrata in se gledalci spet spoznajo kot tista »prava« publika, ki z nekimi nejasnimi približki vrednoti še manj jasne elemente uprizoritve, šele takrat se začnejo pravi aplavzi in ovacije, kot se za Tako kot je spodobi.

Dejan Pušenjak

POLJSKI MIR

Nobena skrivnost ni, da je današnja poljska državna in družbena ureditev utemeljena na vojaški sili. Cinična morala Jalte: da tisti, ki razpolagajo z vojaško prisilo, določajo družbene in politične sisteme — je na Poljskem obnovljena in potencirana. Politične geste, s katerimi vladajoči generali obljubljajo, ponujajo in podarjajo ljudstvu demokracijo, niso verodostojne, četudi utegnejo biti dobronamerne ali dobro preračunane. Vojaška oblast in demokracija se izključujeta. Seveda je velika razlika med vojaško oblastjo, ki dopušča določene svoboščine ali celo imitira demokratične forme, in tisto, ki jih ne. *Razlika je tudi med vojaško oblastjo, ki nastopa neposredno, in tisto, ki vlada preko neuniformiranih političnih funkcionarjev in teles.* V vsakem primeru pa se vojaška oblast in demokracija izključujeta. In ker je temu tako, ni nobeno naključje, da je poljska demokratična družbena opozicija v zadnjih letih začela resno razmišljati o miru, da je poljska družba premagala averzijo do vprašanja miru, s katero je reagirala na ta locus communis vladajoče ideologije, da je mir postal eno osrednjih družbenih vprašanj. To ni več mir »varnostno-političnih« ocen, mir totalitaristične oblasti in pokopane družbe; to je mir, ki ga ni brez demokracije, mir, ki ga ni mogoče misliti brez spoštovanja človekovih pravic in državljanskih svoboščin.

Objavljamo prevoda dveh tekstov, ki predstavljata poljsko razmišljanje o miru. Obadva sta nastala v približno istem času, med njima pa je precejšnja razlika: *Jacek Kuroń,* eden glavnih teoretikov demokratične družbene opozicije in svetovalec Solidarnošći, govori o mirovnem gibanju; v drugem tekstu govori mirovno gibanje sámo. To gibanje, ki se danes imenuje *Wolność i pokój* (Svoboda in mir) — torej ne več Mir in svoboda kot v Ustanovni deklaraciji — se je v dobrem letu dni po ustanovitvi, kljub Kuroňovi skepsi, razvilo v pomembno družbeno silo na Poljskem in v upoštevanja vrednega akterja v evropskem in svetovnem mirovnem gibanju. Kot zanimivost naj dodamo, da je poslalo solidarnostno brzojavko protijedrskim demonstrantom v černobylski Ljubljani, medtem ko je ljubljanska mirovna skupina poslala izraze podpore demonstracijam, ki so jih ob isti priložnosti organizirali Poljaki.

Intervju z Jacekom Kuroňom je pripravil Mient Jan Faber, vodilni predstavnik nizozemskega Medcerkvenega mirovnega sveta (IKV), sredi aprila 1985; preveden je po eni od večjih objav, prav tako kot Ustanovna deklaracija gibanja Mir in svoboda/Svoboda in mir.

Tomaž Mastnak

NEVTRALIZACIJA

INTERVJU Z JACEKOM KUROŃOM

● *V Solidarnośći so se začele razprave o miru. Kakšna je njihova usmeritev?*

Kuroń: V mirovnih gibanjih obstajata dve orientaciji. Prva gleda na mir kot na neke vrste politični program. Tovrstno mirovno gibanje želi takšno ureditev mednarodnih odnosov, ki bi povečala varnost in zaščito. To nalogo hoče izpeljati tako, da bi to koristilo odnosom med državami. Mislim, da takšno gibanje na Poljskem nima nobene možnosti. *Na Poljskem lahko mirovni program postane vpliven samo, če kontrolira dejavnost oblasti,* tak program pa zdaj izpopolnjuje Solidarność v najširšem pomenu. V tem taboru boste našli najjasneje izraženo formulo, da brez človeških pravic ne more biti miru. S tega vidika bi bilo naivno poskušati ustanoviti posebno neodvisno mirovno gibanje. Tako gibanje bi nas lahko samo razdelilo in ne bi postalo niti pol tako množično kot Solidarność. Vseeno se zdi, da bi bilo treba vključiti boj za mir v Solidarność, v okvir celotnega gibanja organizirane poljske družbe, in na tem področju je bilo veliko storjenega.

Po drugi strani se je razvila ideja o še drugačnem mirovnem gibanju — ideja o mirovnem gibanju, ki izhaja iz papeževih pridig. Pojem miru v tem mirovnem gibanju ne pomeni zgolj odsotnost vojne, temveč tudi vizijo novega reda, ki temelji na določenih vrednotah. Mladi ljudje so afirmirali idejo o mirovnem gibanju, ki se začne pri človeku samem, s človeškimi odnosi v najmanjših možnih skupinah. Seveda mora biti tako gibanje elitistično. Politična učinkovitost takega gibanja je zelo omejena. Vendar zgleda, da bi lahko bil, in tudi je, tak način življenja zelo učinkovit. Zdaj bi želel razložiti, zakaj je ta povezava med človeškimi in državljanskimi pravicami ter mirom tako pomembna.

● Faber: *Nam je jasno, da moramo sodelovati v boju za mir in človeške pravice. V tem oziru med nami ni razlike.*

Kuroń: Dobro torej, pojasnil bom svoj pogled. Po mojem mnenju bi sporazum o razoroževanju med sovjetskim blokom in Zahodom obvezoval samo eno stran. V tistem trenutku, ko bo sporazum dosežen, nihče na Zahodu — v Evropi ali v ZDA — ne bo sprejemal takih odločitev, ki bi ga izpokopavale. Hkrati pa se na Vzhodu odloča na temelju tega, koliko denarja je na razpolago. Tu ni nobene družbene kontrole in nikakršnih informacij, preden množična produkcija steče in začnejo prihajati iz tovarn tanki in rakete. Iz tega razloga koristi vsak dogovor o razorožitvi sovjetskemu bloku. Gre zlasti za družbeno kontrolo. Če bi merili učinkovitost našega boja za mir s stopnjo kontrole in s perspektivo, da bomo dosegli nadzor nad oboroževanjem, ne bi bil naš boj nikoli učinkovit. Na srečo ne gre za to, kajti v našem bloku je orožje izdelovano v okviru ekonomske neučinkovitosti. Proizvodnja orožja poteka na račun življenjskega standarda. Čim močnejši je potemtakem boj za višji življenjski standard in, ob tem, čim več človeških in državljanskih pravic si priborimo, tem manjša bo možnost, da bi sovjetski blok izdeloval orožje — to velja za ves blok, ne samo za Poljsko.

Faber: *Kako je s procesom odločanja? Odprta družba in informacije o produkciji orožja? Je to glavni cilj?*

Kuroń: Seveda. Govorimo o odprtosti v ekonomskem življenju. Za to smo se borili že leta. To je odločilna stvar. Če bi le oni izčrpno informirali o ekonomiji, jim ne bi bilo treba naznačevati, koliko se potroši za oboroževanje. To je natančno to, za kar se borimo. Vendar, kot sem pravkar rekel, naš boj v resnici ni boj za mir. Daleč smo od tega, da bi dosegli to stopnjo, seveda pa mislimo, da bi bilo to dobro. Verjamemo, da bolj, ko se bodo ljudje v tem taboru borili za višji življenjski standard, manjša bo možnost za oboroževanje.

Faber: *Toda celo Pentagon trdi, da potroši Zahod za oboroževanje več denarja kot Vzhod.*

Kuroń: Verjamem samo to, da je naš sistem močno neučinkovit. Če bi torej potrošili tu manj denarja, bi Sovjeti v oboroževanju daleč zaostali in problema ne bi bilo več. Zdaj pa, se mi zdi, problem je. Vendar je nekaj gotovo: Sovjeti potrošijo za orožje veliko večji delež svojega narodnega dohodka in ekonomija je tu strahotno neučinkovita in potratna.

Faber: *Zakaj je na Poljskem prostor za delovanje novih mirovnih skupin omejen?*

Kuroń: Ker je to gibanje v smislu načina življenja in ne v smislu politične aktivnosti. Mimogrede, to je tudi edini način, da bi tako gibanje bilo smiselno. Organizacija posebnega mirovnega gibanja izven Solidarnośći bi bila popolnoma utopična, ker bi bila prisiljena početi isto kot Solidarność, obenem pa bi bila omejena in nepomembna. Čemu naj bi ljudje prestopali iz enega gibanja v mirovno gibanje? Mirovno gibanje na Zahodu je nastalo, ko je že obstajal vpliv na tiste, ki so na oblasti. Glede na to, koliko imamo družbenega vpliva na tiste, ki so na oblasti, je tako gibanje pri nas nemogoče. To bi bilo gibanje vzklikanja parol.

Faber: *Vendar hočete pridobiti ta vpliv?*

Kuroń: To je natančno to, kar počnemo v Solidarnośći. To je program. Edino, kar bi bilo treba storiti, je vnesti koncept gibanja z določenimi mirovnimi cilji v Solidarność. To je ključnega pomena. V naši deželi je prostor samo za politično gibanje, ki v tem pogledu bogati program Solidarnośći. Ti mladi ljudje imajo občutek, da obstaja na Zahodu mirovno gibanje, ki ne razume naše situacije — in je zato prosovjetsko — in da morajo zato s temi mirovnimi gibanji stopiti v kontakt in jim razložiti situacijo na Poljskem. Vendar pa to samo na sebi še ni razlog, da bi tukaj organizirali mirovno gibanje.

Faber: *Ali so mogoči kontakti s temi ljudmi, ki so sprožili mirovno razpravo; in ali jih tudi sami iščejo?*

Kuroń: Da, to je tisto, kar želijo, in tako vidijo svoje gibanje. Mislim, da je to, kar počnejo, zelo dobro. Vendar pa ponavljam, da iz njihovih naporov ne bo zraslo veliko mirovno gibanje. Nasprotno, Solidarność skušam prepričati, naj raje sestavi poseben program glede mednarodnih odnosov, kot pa mednarodni program, ki bi odražal mnenja, ki so v poljski družbi najpopularnejša. Pismo, ki sem ga junija lani napisal vsem mirovnim gibanjem — IKV je odgovoril nanj — je naletelo na slab sprejem med poljskimi aktivisti. Splošno mnenje je, da je Reaganova politika za Poljsko najugodnejša. Kar sem predlagal v pismu na koncu, nasprotuje Reaganovi politiki.

Faber: *Se je v tem oziru kaj spremenilo?*

Kuroń: Ko sem prišel iz zapora, smo imeli veliko razprav z različnimi skupinami in ljudmi. Takrat je Tygodnik Mazowsze, eden glavnih ilegalnih tednikov Solidarnośći, natisnil moj članek z naslovom: »Jalta: Kaj sledi?« Ta članek je bil pozitivno sprejet. Kasneje je izšel v istem časopisu zelo pozitiven odgovor na članek, ki ga je napisal zelo znan pisatelj. Istočasno je KOS, Komite za družbeno obrambo, ki je v podzemnem tisku sprožil vso mirovno diskusijo, ugotovil, da njegova cirkulacija dramatično upada. Očitno je, da je izkušnja poljske družbe takšna, da je zanjo vse govorjenje o razoroževanju, že spet, nekaj sovjetskega. Skušal sem dokaza-

Delovna skupina za mirovna gibanja pri RK ZSMS
Dalmatinova 4, Ljubljana
Sekcija za mirovno kulturo pri SKUC-u
Kersnikova 4, Ljubljana
Yugoslavia
Ljubljana, 10. 12. 1986

Sovjetskemu mirovnemu komiteju Prospekt mira 36 Moskva, ZSSR

Spoštovani,

prosimo vas, da z našim pismom seznanite vaše partijsko in državno vodstvo, od vas — **Sovjetskega mirovnega komiteja** — pa pričakujemo, da boste storili vse, kar je v vaši moči, da bo to pismo postalo bezpredmetno in da podobnih v bodoče ne bo več treba pisati.

Z velikim zanimanjem spremljamo napore novega sovjetskega vodstva, da bi moderniziralo politični sistem in družbene strukture. Povemo vam lahko, da nas reformne deklaracije in ukrepi navdajajo z upanjem, da se bo Sovjetska zveza zdemokratizirala, reči pa moramo tudi, da obstaja hkrati precejšnja nejevera in da ljudje niso pripravljeni kar tako verjeti, da bosta vaša država in družba krenili v to smer, če za kaj takega ne bo konkretnih, oprijemljivih dokazov.

Novo sovjetsko vodstvo je v dosedanjih nastopih pokazalo, da zna ceniti svetovno javno mnenje, da ve, kakšna sta njegova moč in pomen. Zato nas čudi, da se še vedno odloča za poteze, za katere pred tem javnim mnenjem ni nobenega opravičila in ki zato resno krnijo ugled sovjetske politike. **Med takšne poteze, ki mečejo temno senco na uradno Sovjetsko zvezo, je gotovo ravnanje s pripadniki neodvisnega mirovnega gibanja,** ki se je v zadnjih štirih letih razvilo med Moskvo in Novosibirskom, med Leningradom in Odesso.

Delovanje tega mirovnega gibanja, ki je nastalo z ustanovitvijo skupine **»Za vzpostavitev zaupanja med ZSSR in ZDA** (gruppa »Za ustanovlenie doverija meždu SSSR i SŠA«), smo od vsega začetka spremljali ne le z velikim interesom, ampak tudi z globokimi simpatijami in občutki solidarnosti. Strinjamo se z osnovno mislijo, ki jo nenehno ponavljajo govorci tega gibanja: da ravnotežje strahu, oprto na oboroževalno tekmo in vojaške grožnje (in dodajmo, tudi državni terorizem), ne more zagotoviti miru; da je za dejanski in resničen mir nujno vzpostavljati in negovati zaupanje med državami, narodi in kulturami in da je to možno le tedaj, če so, in le tako, da so mogoče vse oblike kontaktov med »navadnimi ljudmi« z Vzhoda in Zahoda.

Svjetske oblasti dobro vedo, da je celotno delovanje neodvisnega mirovnega gibanja v Sovjetski zvezi potekalo strogo v skladu z veljavnimi sovjetskimi zakoni. Zato smo pričakovali, da se bo nerazumljivo in nerazumno preganjanje pripadnikov tega gibanja končalo. Kljub demonstrativnim mirovnim srečanjem in pobudam sovjetskega in ameriškega političnega vodstva v zadnjem času pa prihajajo iz Sovjetske zveze vedno znova in še kar naprej novice o represiji proti sovjetskim državljanom, ki se neodvisno od državnih struktur, vendar v okviru ustavne ureditve zavzemajo za vzpostavljanje zaupanja in s tem za mir v svetu.

* Nedavno sta bila izgnana **Olga in Jurij Medvedkov,** dva izmed nosilnih članov moskovske Skupine za zaupanje.

* 20. maja 1986 — na dan, ko je skupina »Za vzpostavitev zaupanja med Vzhodom in Zahodom« demonstrirala v protest proti dogodkom v Černobylu — je bila aretirana **Larisa Čukaeva** (roj. leta 1962). Že predtem so Čukaevi odvzeli triletnega sina, češ da ga ni sposobna primerno vzgajati. Na zaprtem sojenju je bila Čukaeva zaradi svoje aktivnosti v neodvisnem mirovnem gibanju obsojena na dve leti zapora v delovnem taborišču za kriminalce.

* 25. septembra je bila prisilno zaprta v psihiatrično bolnišnico **Nina Kovalenko** (roj. leta 1939), potem ko je organizirala demonstracije v obrambo Ameriškega dopisnika Daniloffa, obtoženega, da je vohunil. Oblast jo preganja, odkar se je pridružila Skupini za zaupanje. Bila je profesionalno onemogočena in letos že dvakrat prisilno hospitalizirana. V bolnišnici je prisiljena jemati močne psihiatrične preparate, obiski prijateljev niso dovoljeni. Takšno zdravljenje utegne uničiti njeno že tako šibko zdravje.

Zaradi teh in takih primerov smo zaskrbljeni, saj povzročajo nepotrebne človeške stiske in trpljenje; kršijo temeljne človeške pravice in državljanske svoboščine, ki jih uradno pripoznava tudi Sovjetska zveza; spodkopavajo verodostojnost mirovne (in s tem tudi vse druge) politike sovjetskega vodstva. Vse to slabša razmere tako v Sovjetski zvezi kot v svetu, zmanjšuje možnosti za mir in s tem bolj neposredno, kot bi se morebiti zdelo, ogroža tudi nas same.

Zato proti takim ukrepom sovjetskih oblasti odločno protestiramo in pričakujemo: 1. izpustitev na prostost vseh zaprtih pripadnikov neodvisnega mirovnega gibanja (in sicer vseh tistih, ki so zaprti zaradi svojega prepričanja ali mišljenja) ter 2. prenehanje take in podobne represije v bodoče.

Pričakujemo, da bodo sovjetske oblasti ravnale tako vsaj iz državniške modrosti, če že ne iz humanitarnih in civilizacijskih razlogov.

Brez demokracije, brez doslednega spoštovanja temeljnih človeških pravic in državljanskih svoboščin ni in ne more biti miru.

USTANOVNA DEKLARACIJA GIBANJA ZA »MIR IN SVOBODO«

Podpisani so se odločili, da danes v Krakowu ustanovijo gibanje za »Mir in svobodo«, k čemur jih je že posebej vzpodbudil razglas Janeza Pavla II. o miru.

1. Temeljni cilj gibanja bo propagiranje resnične, nepopačene ideje miru in pridobivanje zanjo čim večjega števila Poljakov. »Beseda mir«, je dejal Janez Pavel II. leta 1979 v svojem mirovnem razglasu, »je postala geslo, ki uspeva in zavaja«. Danes izgovarjajo to besedo najpogosteje tisti, ki hkrati, ko izrekajo parole o miru, sodelovanju in razorožitvi, hočejo oropati svobodne ljudi po vsem svetu sredstev in volje za obrambo njihove svobode. Ta pojav je tako razširjen, da je pripeljal do tega, da so postale namere vseh tistih, ki izgovarjajo besedo »mir«, vse večjemu številu ljudi moralno sumljive in politično tuje — in tako je tudi na Poljskem. Zato želimo predvsem doseči, da bi vse aktivnosti za mir spet postale moralna in politična vrednota.

2. Prvi pogoj za doseganje miru v političnem življenju držav in narodov so učinkovita jamstva osebne svobode vseh ljudi. V nobenem sistemu državnega zatiranja in ideološkega nasilja, v nobenem sistemu, kjer je bila posamezniku odvzeta pravica do zasebnosti, do iniciative in kjer so bile likvidirane tradicionalne politične svoboščine, ne more biti miru. Zato tudi v Poljski, ki ji vladajo komunisti, ni miru. Želimo storiti vse, kar je v naši moči, da bi v naši deželi imeli več osebne svobode in potemtakem ustvarili možnost za mir na Poljskem.

3. Sodelovati želimo z vsemi gibanji, institucijami in osebami na Poljskem in v tujini, ki želijo svojo aktivnost posvetiti miru, ki bo uresničen v pogojih svobode. Po drugi strani bomo obsojali vse manifestacije teptanja miru, tako številne v današnjem svetu, še posebej, če temeljijo na ideologijah, ki uporabljajo nasilje kot orodje svojega uspeha. Posebno drastična uporaba takega ideološkega nasilja so primeri mednarodnega terorja, kamor sodi tudi načrtno iztrebljanje afganistanskega ljudstva v imenu komunistične ideologije. Elementarna človeška solidarnost zahteva od nas, da prenehamo molčati vpričo teh najnevarnejših napadov na idejo svetovnega miru.

Vse tiste, ki se istovetijo z našimi pogledi pozivamo k aktivni podpori naših prizadevanj.

Podpisani: Ewa Bik, Marek Bik, Radoslaw Huget, Anna Klich, Bogdan Klich, Marek Kozielski, Cezary Michalski, Agata Michalek, Konstanty Miodowicz, Wojciech Modelski, Jan Maria Rokita, Dariusz Rupiński, Barbara Syc, Piotr Swider, Janusz Trybus, Krzysztof Walczyk, Artur Walus, Krzysztof Zydowicz.

Kraków, 14. april 1985.

Prevedla Diana Sivec

IZJAVA SVETA PRAVIČNOST IN MIR

Svet Pravičnost in mir, ki ga je ustanovila Slovenska pokrajinska škofovska konferenca, se je sestal na redni seji 2. decembra 1986. Ob tej priložnosti so njegovi člani med drugim obravnavali tudi nekatera moralna vprašanja, ki se zadnji čas pojavljajo v naši javnosti, kot so na primer vprašanje ugovora vesti in civilne vojaške službe, vprašanje političnih zapornikov in vprašanje družbene odrinjenosti tistih, ki niso uradnega nazora. Člani sveta so prav tako obravnavali zavzetost za mir in za čisto okolje.

Člani sveta Pravičnost in mir so bili mnenja, da vsa ta prizadevanja za pravičnejše rešitve teh vprašanj izvirajo iz moralno pozitivnih in človekoljubnih nagibov in je zato potrebno, da bi slovenski katoličani pri njih bolj zavzeto sodelovali.

Kar zadeva ugovor vesti, želi svet Pravičnost in mir opozoriti, da je II. vatikanski koncil že pred več kot dvajsetimi leti zahteval tako rešitev, ki bo v skladu z dolžnim spoštovanjem človekove vesti. »Primerno bi tudi bilo, da bi zakoni na človekoljuben način poskrbeli za vse tiste, ki jim vest ne dovoli prijeti za orožje. Če so le pripravljeni na kak drug način služiti človeški skupnosti« (Gaudium et spes 79, 3).

Katoliški moralni nauk sicer ne prepoveduje pravične obrambe in priprave nanjo. Vendar pa se hkrati tudi zaveda, da je vest za vsakega človeka najvišje vodilo. »Zvestoba do vesti povezuje kristjane z ostalimi ljudmi pri iskanju resnice in pri pravilnem reševanju tolikerih moralnih vprašanj, ki se pojavljajo v življenju posameznikov in družbe« (Gaudium et spes 16), pravi koncil. Zato katoličani ne moremo drugače, kot da podpiramo sleherni napor, kako bi tudi pri nas v strpnih pogovorih in brez podtikanj slabih namenov našli ustrezno in človekoljubno rešitev za vse, ki jim vest prepoveduje prijeti za orožje, ne glede na to, kateremu nazoru ali veri pripadajo. Odločilna je namreč posameznikova vest, ne pa uradno stališče skupnosti, katere član je tak posameznik.

Svet Pravičnost in mir Slovenske pokrajinske škofovske konference podpira vsa prizadevanja za to, da bi v naši družbi vedno bolj dosledno spoštovali človekove pravice in se bo tudi še naprej za to zavzemal.

Za Svet Pravičnost in mir
prof. dr. ANTON STRES

SREDNJE EVROPE

ti, **da je mirovno gibanje — uradno mirovno gibanje — na Poljskem samo transmisijski jermen vlade.** Ljudem postane kar slabo, ko zaslišijo, da začenja kdo govoriti o miru. Formulirati bi morali predlog, ki bi upošteval to dejstvo — da je sámo razoroževanje vedno v korist Sovjetski zvezi. Zaradi tega dajem velik pomen programu nevtralizacije in demilitarizacije Srednje Evrope. Ta dva cilja sta nerazdružljiva. O ločenih korakih se tu ne moremo pogovarjati. Nevtralizacija in demilitarizacija morata biti povezani.

Faber: *Zakaj Srednja Evropa? Ali moramo mi (v Zahodni Evropi) obdržati vse naše orožje zgolj zato, ker nismo del Srednje Evrope?*

Kuroń: Ja, kajti če se vi odpoveste vašemu orožju, bi Evropo izročili Sovjetski zvezi, ki bi to z veseljem sprejela. Vi ne bi imeli raket, medtem ko bi jih Sovjetska zveza imela. Tu ni izhoda. Ali se izroči Evropa Sovjetski zvezi ali pa naredimo korak v smeri obojestranskega razoroževanja, z enakovredno udeležbo obeh strani. Rusi so že dolgo za nevtralizacijo. Danes se bodo strinjali z nevtralizacijo, naprimer, obeh Nemčij, vendar pa je jasno, da je ta rešitev v korist Sovjetske zveze.

Faber: *Nevtralizacija Srednje Evrope pomeni razpust NATO in Varšavskega pakta. Ko govorite o Srednji Evropi, ali mislite pri tem samo na Poljsko in obe Nemčiji in nič več?*

Kuroń: *Poljsko, obe Nemčiji, Češkoslovaško in verjetno še Madžarsko.*

Faber: Torej štiri vzhodnoevropske države?

Kuroń: To je stvar pogajanj — najti je treba ravnotežje, tako da bi obe strani popuščali na enaki bazi. Vendar o tem ne morem povedati nič natančnega.

Začnimo s Srednjo Evropo. Še toliko bolj zato, ker različni elementi nevtralizacije že obstajajo na severu — Skandinavija — in na jugu — Avstrija in praktično tudi Grčija.

Faber: *Torej razmišljate o postopnem razvoju?*

Kuroń: Seveda. Mi, Srednjeevropejci, ločujemo bloka drugega od drugega za kakih tisoč kilometrov. Ustvarjamo izjemno pomembno razmerje oziroma mrežo sodelovanja v srcu Evrope, in v več pogledih je to eksperiment.

Faber: *Ali ni to isto kot razpust NATO in Varšavskega pakta?*

Kuroń: Ne, s tem se ne strinjam, kajti jasno je, da bi bil pri razpustu NATO in Varšavskega pakta NATO dejansko razpuščen, Varšavski pakt pa ne, kajti slednji za to, da bi bil združen, ne potrebuje etikete. Gre za eno vojsko pod eno komando, kajne, g. Faber?

Faber: *Razpust NATO in Varšavskega pakta bi pomenil nevtralizacijo Srednje Evrope. Vi pa ste rekli, da bi Varšavski pakt še obstajal?*

Kuroń: Sam se ne bo razpustil. Pred nastankom Varšavskega pakta je bila vse to ena vojska. Toda če govorimo praktično, Varšavski pakt ne bi več obstajal.

Faber: *To je tisto, o čemer govorim. Kaj mislite o umiku vseh ruskih in ameriških čet iz Evrope?*

Kuroń: Kam bi se umaknili Rusi? Okrog štiristo kilometrov stran od tod, kjer sva zdaj. In kam bi se umaknili Američani? Čez ocean.

Faber: *Vendar bi to v Evropi ustvarilo bolj odprto situacijo.*

Kuroń: Zelo odprto. **Dejansko bi bila v Evropi samo Sovjetska zveza.**

Faber: *Toda Sovjetska zveza za svojimi mejami. In veliko kontaktov bi se lahko začelo v Evropi.*

Kuroń: Da, toda bistveni element sovjetske hegemonije na Poljskem ni v enem samem paktu ali vojski. **Bistvo sovjetske hegemonije je sistem,** ki je kot celota zgrajen po sovjetskem modelu in voden iz Moskve. Čez teh štiristo kilometrov lahko pridejo kadarkoli v desetih minutah ali dveh dneh. O nevtralizaciji lahko govorite le v enem samem primeru: če bi to območje prišlo pod kontrolo obeh velesil.

Faber: *Se pravi Združenih držav in Sovjetske zveze?*

Kuroń: Da, nevtralizacija in demilitarizacija morata potekati skupaj. Vmesnih stopenj ni, kajti delitev na stopnje je že goljufija.

Faber: *In kako bodo dosegli ta cilj?*

Kuroń: Mislim, da imamo možnost, kajti po eni strani Sovjetska zveza ne bo mogla vzdržati oboroževalne tekme. Po drugi strani je oboroževalna tekma konec koncev nepreračunljiva za vse strani. Medtem pa nadaljevanje oboroževalne tekme zahteva dejanska jamstva. Politika popuščanja napetosti se je taka, kot je bila, iztekla in se ne bo vrnila, svet pa seveda ne more obstajati brez resničnega popuščanja napetosti. Zdaj je problem v tem, da bomo imeli vselej, ko bodo Sovjeti prisiljeni začeti z resničnimi pogajanji — in ne s svojimi neskončnimi goljufijami — velika družbena gibanja, ki bodo pripravljena in zmožna postaviti ta program kot edino sprejemljivo alternativo. Ne dvomim v to, da je možno množično gibanje za tako rešitev.

Če so politiki prisiljeni iskati rešitve in taktike, bodo prisiljeni sprejeti to rešitev. Ne vem pa, kdaj bo prišel ta trenutek.

Faber: *Ali je življenjski standard v Sovjetski zvezi odločilnega pomena?*

Kuroń: Zelo odločilnega. Vprašanje je, doklej bo sovjetsko ljudstvo sprejemalo nižji življenjski standard. Če ga bo, bodo tisti, ki so na oblasti, vztrajali in igra se bo nadaljevala. Če ga ne bo, se bo igra iztekla. Ali ga bo sovjetsko ljudstvo sprejelo ali ne, pa je uganka. Celo Gorbačov tega ne ve.

Faber: *Mislite, da bodo Združene države podprle tak predlog?*

Kuroń: To je odvisno od ameriške družbe.

Faber: *Ali od zahodnoevropskih družb?*

Kuroń: Seveda.

Faber: *Kar predlagamo, je evropska rešitev, za Evropejce in z Evropejci.*

Kuroń: Seveda. Vendar je tu problem. Razumem, da bi lahko tak korak potencialno, deloma okrepil pozicijo Američanov v Evropi in to ne bi bilo dobro. Po drugi strani bi ta korak odprl nove možnosti za medblokovske odnose in odnose med državami. To bi lahko zopet okrepilo pomen Evrope, seveda ne z orožjem, ampak s sodelovanjem.

Faber: *Moje zadnje vprašanje zadeva Nizozemsko . . .*

Kuroń: Ljudem na Nizozemskem bi morali neprestano razlagati eno stvar, brez katere so vse razprave o miru smešne: Na Vzhodu imajo opraviti s totalitarnim sistemom, ki je popolnoma drugačen od sistema v zahodnoevropskih deželah.

Faber: *Da, toda midva se pogovarjava o alternativah in tako dalje.*

Kuroń: Da, razumem. Predlagam, da je treba najti tako pot do razorožitve, ki ne pomeni vdaje, tako pot, da se bodo družbe odprle in ne zaprle. Moj predlog odpira družbe. Zakaj je ta predlog na tej začetni stopnji nesprejemljiv za Sovjetsko zvezo? Z vojaškega vidika je za Sovjetsko zvezo navsezadnje ugoden. Toda Sovjeti se zelo dobro zavedajo, da je to politična bomba, ki bi sovjetskemu ljudstvu pokazala, da lahko normalno živimo v nevtralnem območju; to bi bil zgled ljudem, ki živijo v Sovjetski zvezi, in grožnja sovjetskemu sistemu. Nekaj je gotovo — ta predlog je prvi korak. Predlog ne sankcionira obstoječe ureditve. Predlaga spremembe v smeri totalne razorožitve. To ne more biti korak sam zase, nujno mu bodo sledili nadaljni koraki.

Faber: *Hvala.*

Kuroń: Mislim, da je izredno pomembno, da se pogovarjamo drug z drugim, kajti še vedno govorimo kot tujci. Čas je, da se začnemo počutiti skupaj kot Evropejci, korak za korakom, vsemu navkljub.

prevedla: Diana Sivec

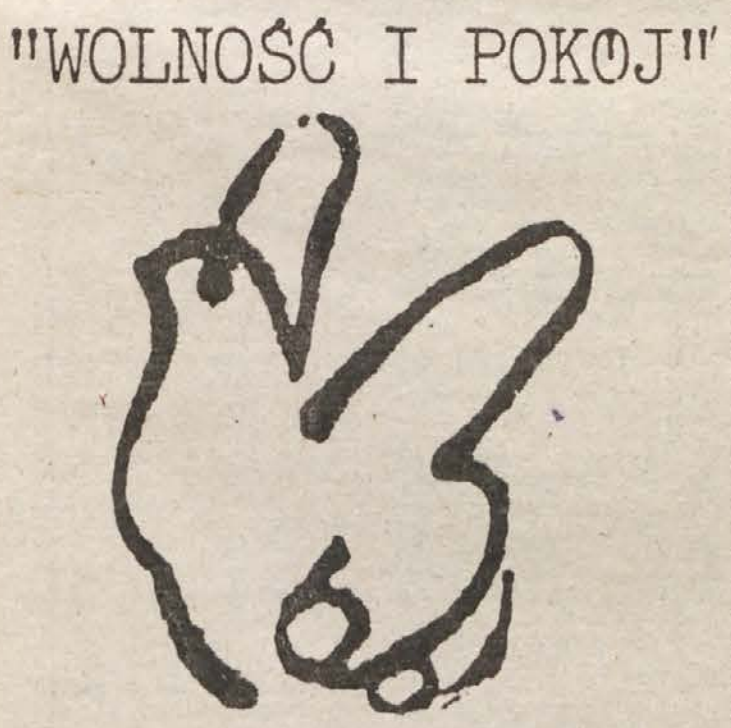

DUHOVNOST IN MEDIJI

Besedilo »pod naslovom »Verske skupnosti za mir in Assisi po Slovensko« je bilo namenjeno časopisu Mladina takoj po dogodkih, nabora objavljenih prispevkov prve številke Mladine (5. november), kasneje pa besedila uredništvo Mladine ni objavilo zaradi neaktualnosti«.

Obravnavamo temo verskih skupnosti za mir imam za aktualno tudi v tem trenutku, v isti meri kot pred enim mesecem. Razlogov je več, naj omenim le naslednje:

Veliko ljudi čuti potrebo po duhovnosti, ki jo imenujejo tako ali drugače. Vprašanja kot so »kaj so vrednote«, »najti samega sebe«, »osvoboditi se miselnih vzorcev«, »kaj delam v tej DRUŽBI«, »kaj za božjo voljo je to življenje«, »kaj za božjo voljo je ta bog«, se postavljajo v določenih trenutkih vsakomur od nas in ljudje se na njih različno odzivamo. Marsikdo išče odgovore s pomočjo »znanih metod« — od hinduističnih, do krščanskih in marksističnih. Nekateri jih med seboj povežejo in izluščijo jedrce za svojo lastno »vero«, »prepričanje«, »pot«. Duhovnost, želja po spoznavanju in verovanje v spoznano so pojmi, ki dejansko obstajajo in se udejanjajo in jih zato ni moč prezreti. V Sloveniji obstaja veliko skupinic, skupin in etabliranih institucij, ki se duhovnosti učijo na različne načine, z univerzalnim ali z parcialnim pristopom do duhovnosti. Če imajo ljudje možnost spoznati vsebino in delovanje posameznih duhovnih skupin tudi s pomočjo »civilnih« medijev, jim je olajšana pot v iskanju odgovorov na vprašanja, ki se jim zastavljajo in olajšana pot do odločitve. Če sta vera in duhovnost ločeni od države, to še ne pomeni, da sta ločeni od ljudi, od civilne družbe. »Civilni mediji«, so mediji družbe in ne mediji države, zato ne bi smeli izvajati blokade informacij o duhovnosti, še posebej ne, če so te informacije netendenciozne in v pravem pomenu besede INFORMATIVNE (informacije, ki ne dajejo sugestij in napotkov, temveč zgolj vedenje o nekem dogodku ali možnosti).

Mnogi pripadniki različnih duhovnih skupin čutijo, da jim država postavlja meje aktivnosti. S tem se počutijo nesvobodne in nemalokdaj zatirane. Tako se brez potrebe ustvarja vzdušje razparceliranosti družbe in brez potrebe se vzdržujejo prastari tabuji. Cerkev je dovolj dolgo manipulirala z duhovnostjo. Ko so se nekateri ljudje vendarle izkopali iz miselnih vzorcev in iz zmanipuliranih dogm do jasnejše predstave o duhovnosti se morajo soočati še z zgodovinsko dediščino, ki so jo oblasti željne cerkve naprtile duhovnosti. Ko obsojamo obnašanje cerkva v zgodovini, ne obsojajmo hkrati tudi duhovnosti, še posebej, če o njej nimamo pojma.

Velika večina ljudi na zemeljski obli (in Jugoslavija še zdaleč ni izjema) pripada neki religiji, sledi neki duhovni šoli ali je kako drugače povezano z duhovnostjo. Ne glede na to, da je večina »velikih«, »pomembnih« religij V SLUŽBI OBLASTI IN MANIPULACIJE S PREBIVALCI, pomena duhovnih skupin in religij ne moremo prezreti in ga podcenjevati. Javnost ima pravico biti obveščena o aktivnostih takih skupin, še posebej ko se te aktivnosti tičejo najbolj življenjskih in eksistencialnih tem. Svetovni Mir je ena od takih tem. Glede na to da so bila različna verovanja v zgodovini in so tudi dandanes pogost in najbolj običajen izgovor za imperialistična vojskovanja, je srečanje, kakršno je bilo v Assisu če že ne »pozitivno« za svetovni mir, pa vsaj »zanimivo« za branje.

Ko se pri mladinski maši za mir napolni Frančiškanska cerkev pri Tromostovju do zadnjega kotička, to pomeni, da se je v Ljubljani nekaj zgodilo. Dogodek: pogovor z nadškofom o aktualnih temah: sprava, mir, mirovniki, mednarodno sodelovanje itd . . . O čem naj mediji poročajo, če ne o tistem, kar se DOGAJA in kar ljudje z zanimanjem spremljajo.

Ko sem pred dobrim mesecem napisal prispevek ki sledi, ni nihče iz »duhovnih skupin« verjel, da ga bo kdorkoli hotel objaviti, saj »tako in tako nikoli nočejo«. Poizkus preboja tega zidu, ki se mi zdi še kako pomemben za klimo TUKAJ in ZDAJ, je delno uspel: besedilo je bilo prebrano na RŠ, kljub temu, da so ga ocenili kot »PREVEČ SPRAVAŠKEGA«. Poizkus se nadaljuje s Katedro. Poizkus se lahko imenuje »osvobajanje«, zid se lahko imenuje »totalitarizem ali netolerantnost«.

VERSKE SKUPNOSTI ZA MIR IN ASSISI PO SLOVENSKO

Umbrijsko mesto Assisi je bilo 27-tega oktobra verjetno nabito z energijo. Kakšna je ta energija večini ljudi zaenkrat še ni uspelo opredeliti, jo pa dobro čutijo. Nekateri ji rečejo duhovnost, drugi življenje, tretji duh, ki **daje** možnost vedenja itd . . . Umbrija je sicer bolj znana po mestu **Perugi,** enem najmočnejših »komunističnih« mest v Italiji, angažiranim med drugim tudi v mirovnih prizadevanjih **leta 1984 je to mesto gostilo konvencijo END — European Nuclear Dissarmement),** sam Assisi pa tudi ni nepoznano mesto, saj je njegovo ime povezano z znamenito osebo, ki v Krščanstvu simbolizira skromnost, mir in pomoč soljudem — svetim Frančiškom Asiškim.

Tokrat je Assisi v svet dajal nekaj novega — energijo z obeležjem miru. Na pobudo Papeža Janeza Pavla II so se namreč tamkaj zbrali k skupni molitvi za mir na svetu predstavniki krščanskih cerkva in predstavniki številnih drugih nekrščanskih verskih skupnosti: zastopniki Judov, muslimanov, budistov, hinduistov, šintoistov, šiitov in nekaterih tradicionalnih afriških religij. Skupaj so preživeli nekaj ur v molitvah in premišljevanju. Taistega dne naj bi v znamenju velikega pomena te molitve na papežev poziv prekinili spopade v kriznih področjih. Bojda so se tega držale med drugimi krščanske in muslimanske milice v Libanonu, gverilske skupine in vlada v Kolumbiji, sprte strani v Nikaragvi, v Kampučiji, Šri Lanki in pripadniki Ire.

Vsa stvar ni brez pomena zgolj zaradi dneva premirja. To in podobna srečanja različnih verovanj so redkost, predvsem pa novost. Še pred nekaj desetletji je bil edini dialog med različnimi verovanji spopad. Popolnoma nemogoče pa si je bilo zamisliti počasi spoznavajo druga drugo in se pričenjajo tolerirati, sprejemati in celo odkrivati skupne vsebine, izhodišča, pomen in izraz. S tem se je pričelo udejanjati ekumensko načelo, ki pravi: »Ne iščite tega kar vas razdvaja, ampak to, kar vas druži!«. Morda se bodo verstva preko podobnih dogodkov vendarle približala spoznanju, da bistveni pomen verovanja ni v širjenju vere in v obrambi verske institucije, temveč v šolanju lastne duhovnosti in vesti.

Duh Assisa je bil prisoten tudi v Ljubljani. Frančiškani so v šišenski cerkvi pripravili mirovni teden z nastopom instrumentalno glasbene skupine Krizma (21. oktober), predavanjem **Franceta Bučarja** »Življenje po evangeliju pomeni ustvarjati mir« (22. oktober), molitvenim večerom za mir (25. oktobra) in vseslovenskim molitvenim slavjem za mir (26. oktobra).

Najzanimivejši dogodek pa je bil prav gotovo na »Assiški dan« — 27-tega oktobra v Frančiškanski cerkvi pri Tromostovju, kjer je dejavnost potekala od 16 — ure, začenši z mašo in meditacijami, pa do večerne Maše za mir, ki jo je vodil nadškof Šuštar, pripravili pa mladi ljubljanski kristjani; »FRČ«-jevci ali »Tromostovci«, »Ognjiščarji«, MOŠevci in drugi. V nabito polni cerkvi je stekel tudi pogovor med verniki in gospodom nadškofom, kjer so se dotaknili nekaterih ključnih vprašanj o miru pri nas. Vernike je zanimalo, kako je z narodno spravo, ali jo ustvarjamo in če ne, kdo jo zavira in kakšne naloge imajo pri tem kristjani. Nadškof je odgovoril, da je že samo nekajletno neprestano govorjenje o spravi ustvarilo če že ne vzdušja, pa vsaj pogoje za spravo in to dejstvo opredelil kot napredek. Kot bistveni zaviralni moment je nakazal napačno gledanje tistih, ki spravo pojmujejo zgolj kot politični pojem, naloge kristjanov pa jasno opredelil z spravo kot osnovno držo vsakega človeka, posebej še kristjana, saj sprava pomeni sožitje in sodelovanje, njeno nasprotje pa vodi v sovraštvo in nasilje, kar ogroža mir. Nadškof Šuštar se je veselil velike množice mladih v cerkvi in jih vzpodbudil k aktivnemu prispevku k mirovnim prizadevanjem ne le v molitvi in v svoji notranjosti, temveč tudi na vseh ravneh v okolju.

Sprava, nenavadno srečanje v Assisu in množice ljudi na krščanskih mirovnih dnevih sicer nimajo odmeva v medijih obveščanja, imajo pa odmev med ljudmi in predvsem v tisti zadevi s katero se tole poročilce začenja — v duhovni energiji, ki obdaja vse nas, tako kot zrak, vlažnost ali radioaktivnost. Duhovna energija, ki jo nekateri čutijo kot prehod v nova polja odnosov med ljudmi, v dobo vodnarja, ki nosi značilnosti sprejemanja in sinergičnega dopolnjevanja, ali kot je dejal na predavanju o dobi vodnarja (pripravila ga je skupinica Svobodne Krščanske cerkve iz Ljubljane — da, da, tudi to obstaja v nedrih slovenskih gričkov (v soboto 25. oktobra predavatelj R. Bristol Pitts iz Amerike: **»eksperiment, ki se je začel z Atlantido se končuje, in korak za korakom bomo morali prehoditi vso pot nazaj — do prvobitne enotnosti«.**

Marko Hren

VESNA PEŠIĆ

PETICIJE IN POLITI

Ne moremo izbirati med popolno pokvarjenostjo in absolutno popolnostjo, temveč le med pristankom za pokvarjenost in naporom, da se v nacionalnem življenju vzpostavijo vrednote in kriteriji, ki se jih, ko bodo enkrat vzpostavljeni, ne bo več dalo zlahka zanikati.

Lešek Kolakovski

Glavna pozornost tega dela velja analizi vloge in pomena peticij v sodobni jugoslovanski družbi. Presodila sem, da ta analiza potrebuje uvod, prikaz zgodovinskega razvoja pravice do peticije ter njihove vloge v nastanku demokratičnih institucij modernega časa. Drugi del tega dela opisuje osnovne ideje, ki so služile za okvir tolmačenju vloge pravice do peticije v jugoslovanski družbi. Tretji del prikaže rezultate empirijske analize zbranega gradiva — peticij samih in reakcij nanje. V zaključnem delu sem analizirala mesto peticij v kontekstu širših družbenih procesov in struktur. V središču pozornosti je tukaj odnos državljanov do politične oblasti, ki je le eden od bistvenih aspektov odnosa med družbo in državo.

V. P.

1. Nastanek pravice do peticije in sedanje stanje

Razvoj te klasične človeške pravice je bil prav tako buren kot razvoj drugih osnovnih pravic človeka in državljana. Dolgo, praktično vse do meščanskih revolucij, je o odnosu med posameznikom in državo odločala z ničemer zajezena volja ozkega kroga nosilcev državne oblasti, najpogosteje volja vladarja samega. Prvo omejitev te volje in prvi razglas določenih državljanskih pravic — čeravno skromen — je prinesla v letu 1215 angleška **Magna Charta.** V 40. členu te izjave je prvič posredno priznana pravica do peticije kot pravice do proseče zahteve kroni, da popravi kakšno krivico: »Nulli vendemus, nulli negabimus, aut defferemus, rectum, auti iustitiam« (»nikomur ne omejujemo, nikomur ne oporekamo, nikomur ne zavračamo, če je prav in pravično«). V štirinajstem stoletju so v Angliji pravico do peticije tudi neposredno priznali. Tedaj je Henrik IV odobril predpise Spodnjega doma, po katerih je kralj moral dva dni v tednu posvetiti »poslušanju« peticij. Poleg navadnih ljudi, ki so se obračali nanj, da popravi krivice, ki se jih v okviru pristojnosti sodišč ni dalo rešiti, je peticije kralju pošiljal tudi Parlament. Odgovori na te so veljali za zakone. Parlament je od kralja pričakoval, da reši določena splošna vprašanja, v zameno pa mu je dodeljeval materialno podporo. S krepitvijo parlamenta se je uveljavila pravica, da se »odgovor« na peticijo kralju izroči vnaprej, v obliki zakona *(izraza »peticija« in »zakon« sta bila dolgo sinonima)*; takšno peticijo, ki je bila to le po obliki vročitve, je lahko kralj sprejel ali zavrgel, spreminjati pa je ni mogel. Vidimo torej, da je imela pravica do samega začetka dva obraza: pritožbo zasebnika najvišjim organom oblasti ter zakonodajno pobudo.

V ustavnem smislu jo je kot pravico človeka in državljana priznal **Bill of Rights** leta 1689.[1] Peti člen tega dokumenta pravi, da imajo podaniki pravico, da prinašajo peticije kralju in da so vsi ukazi za zapiranje ali pregon zaradi takšnih peticij nezakoniti. Bill of Rights ne omenja možnosti izročanja peticij parlementu, a to pravico so imeli za ustavno konvencijo. Tako je bila pravica do peticij že v sedemnajstem stoletju priznana kot človekova pravica, pravica nerazdružljiva od vseke civilizirane vlade.

V času nastajanja prvih meščanskih ustav in deklaracij o človekovih pravicah so imeli pravico do peticije za naravno pravico, *»ki je niti najmračnejši despotizem ne more ignorirati«*. Ameriška Deklaracija neodvisnosti obsoja Britance, ker niso upoštevali peticij, ki so govorile o krivicah: »Vladar, čigar značaj je tako zaznamovan z dejanji, ki pristojajo tiranu, ni primeren, da bi vladal svobodnemu narodu.«

Pravica do peticij je bila prebivalcem ameriških kolonij tradicionalno priznana kot »pravica britanskih podanikov, da pošiljajo peticije kralju in kateremu koli domu parlamenta« (13. čl. kongresne resolucije iz leta 1765). V Deklaraciji pravic, sprejeti na Prvem kolonialnem kongresu leta 1774, je ta pravica dobila skoraj isto formulacijo, kot si je kasneje našla mesto v prvem amandmaju ameriške ustave. *»Kongres ne more sprejeti nikakršnega zakona o ustanavljanju državne religije, niti zakona, ki bi prepovedoval svobodno izpoved vere, niti zakona, ki bi omejeval svobodo govora in tiska ali pravico ljudstva do mirnih zborovanj ter pošiljanja peticij vladi, da se popravijo krivice.«*

Pravico do peticije so priznavale tudi druge zahodne dežele, tudi če je ustavni dokumenti niso naravnost omenjali. Tako Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789 te pravice ne omenja, čeprav je bila priznana in rabljena že pred francosko revolucijo in med njo seveda tudi.

Francoska ustava iz 1791 je potrdila pravico do peticije kot pravico, **»popolnoma neodvisno od političnih pravic, ki pripadajo državljanom. To pravico imajo mladoletniki, obsojenci, skupnosti, tujci . . .)«.**[1]

To pravico je brez kakršnihkoli omejitev priznala deklaracija, dodana montanierski ustavi. »Pravica do izročanja peticij nosilcem javne oblasti ne more biti v nobenem primeru prepovedana, ukinjena ali omejena.« Zanimivo je, da od začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja pravica do peticij izgine iz francoskih ustav. Danes jo predvideva Poslovnik nacionalne skupščine iz leta 1959. Toda Francozi imajo pravico do peticije, čeprav je ustava ne omenja. To pravico »vzpostavlja sama narava republike«[2].

Pravica je bila torej priznana; a vseeno je prihajalo do dramatičnih poskusov, da se jo omeji, celo vzame — kadar so zahteve peticionarjev ogrožale interese vladajočih skupin in razredov. V Angliji so jo prvič omejili v sedemnajstem stoletju, v burnih revolucionarnih letih, ko so se peticije uveljavile kot organizirana metoda javnega pritiska v poskusih obrzdati monarhovo oblast. Omejevanje pravice je želelo onemogočiti politične peticije, ki so zbirale navadno ljudstvo in so jih često spremljali neredi.[3] Tako je prišlo do predpisa, da peticije brez posebnega dovoljenja ne more podpisati več kot dvajset ljudi, izročiti pa jih je ne sme več kot deset. Po sprejetju Bill of Rights (Zakona o pravicah) se pravice do peticij več ni omejevalo, čeprav sta kralj in parlament še dalje odkrito kazala svoje negodovanje nad peticijami, ki so ogrožale njihove privilegije.[4]

Najbolj znan primer omejevanja peticijske pravice je iz Amerike in povezan z mnogoštevilnimi zahtevami po ukinitvi suženjstva. 1836 je bilo sprejeto priporočilo, naj se vse peticije, ki zahtevajo ukinitev suženjstva ignorirajo, tako da se jih ne objavlja niti se zaradi njih ne ukrepa, od 1840 pa oblasti takšnih peticij niso več hotele sprejemati; *dokler je ta predpis veljal, je bila pravica do peticij dejansko suspendirana* (pet let). Kajti pravica do peticij je nesmiselna, če ne zajema tudi pravice, da se peticijo posluša. Od leta 1845 te pravice v Ameriki več niso omejevali.

Tudi na naših tleh so ustave vsebovale pravico do peticij. Že 1869 jo je priznala ustava kneževine Srbije in zanjo so jamčile tudi vse kasnejše srbske ustave, o čemer pričajo 26. čl. ustave iz l. 1888, 38. čl. ustave iz 1901, in 26. čl. ustave iz 1903. Po nastanku Jugoslavije je pravico priznala vidovdanska ustava iz 1921 (15. čl.), potem pa še ustava kraljevine Jugoslavije leta 1931. (14. čl.). Prva povojna ustava, sprejeta 1946, je v 39. členu pripomnila: »Državljani imajo pravico do prošnje in peticije organom oblasti«. O poznejših ustavnih reguliranjih te pravice bom več govorila kasneje.

Pravica do peticij je danes zajamčena v večini dežel, ne glede na njihovo politično ureditev. Zapisana je v ustavnih dokumentih zahodnih dežel, a tudi v ustavah tretjega sveta in »realnega socializma«. Zanimivo je, da jo sovjetska ustava eksplicitno jemlje kot pravico državljana, da kritizira državne organe in družbene organizacije: »Vsak državljan ZSSR ima pravico, da preda državnim organom in družbenim organizacijam predloge za izboljšanje njihove dejavnosti ter kritizira pomanjkljivosti njihovega dela. Uradne osebe so dolžne v določenem roku pretehtati predloge in prošnje državljanov, na njih odgovoriti in primerno ukrepati. Preganjanje zaradi kritike je prepovedano. Osebe, ki ga izvajajo, bodo poklicane na odgovornost.« *Odgovor na vprašanje, koliko se pravica do vlaganja peticij v posameznih državah resnično spoštuje, presega okvire tega dela.*

2. Pomen pravice do peticije

V času nastajanja meščanske družbe so bile peticije sredstvo, s katerim so ljudje, čeprav politično brezpravni, lahko vplivali na politiko — bodisi z zahtevami po spremembah bodisi s protesti proti stanovskim privilegijam ter obnašanju oblasti. Peticije so bile dejansko ena glavnih oblik boja delovnih stanov za politično emancipacijo. Mnoge organizirane peticije, ki so konec osemnajstega in začetek devetnajstega stoletja zbirale množice ljudi, so igrale pomembno vlogo v ustvarjanju političnih strank in razvoju parlamentarne demokracije. Peticijska pravica se je povezovala s pravico do zbiranja in združevanja zaradi zaščite skupnih interesov.

Francoski politolog Robert Jacques sodi, da je imela pravica do peticije funkcijo korektorja neenakosti omejene volilne pravice, **nesvobodne množice so z organiziranimi peticijami lahko sodelovale v politiki.** Kako važen kanal za izražanje različnih mišljenj in vpliv sicer diskriminiranih državljanov so bile kaže podatek, da si je ta pravica našla mesto celo v utopističnih sanjarjenjih o popolni družbi.[5]

JAVNO TUŽILAŠTVO SR SRBIJE

B e o g r a d

Nemanjina 26

Povodom zakazanog suđenja, obraćamo vam se jer smo duboko uvereni da našeg kolegu, pesnika Gojka Đoga, treba pustiti iz zatvora i obustaviti suđenje poeziji.

Treba li podsećati da nikada u istoriji nijedna sudska presuda poeziji nije dobila moralnu i ideološku satisfakciju, niti po ikakvom dobru bila zapamćena.

u Beogradu, 28. juna 1981.

SKUPŠČINI SR SRBIJE

Med 19. decembrom in 7. januarjem tega leta je v Beogradu varnostna služba aretirala, preiskovala in zaslišovala osemnajst oseb, v glavnem študentov. Nekateri so bili priprti tudi po več dni, vse na osnovi *»suma, da navedena oseba poseduje peticijo V. Jaruzelskemu, kot tudi podpise občanov na njej«* — o tem je varnostna služba v več primerih izdala tudi pisane dokumente. Ustno so opomnili več oseb, da sta »država in vlada Jugoslavija izrazili svoje stališče do dogodkov na Poljskem in nobene nadaljnje opredeljevanje občanov se ne bo toleriralo.«

Sprašujemo se:

— ali je v SR Srbiji izražanje mišljenja prepovedano; če je — kdo ga prepoveduje, na osnovi česa in od kdaj?

— kdo, s kakšno pravico in kako vrši selekcijo oseb, nad katerimi se izvaja represija, ko pa je v tem mestu več sto podpisnikov različnih pisem Jaruzelskemu in sindikatu Solidarnost?

— ali se to počne zato, da se občane prestraši in odvrne od javnega izražanja njihovih stališč, ali pa, da se nekoga zainteresiranega prepriča, da je stališče jugoslovanske vlade drugačno od stališča precejšnjega dela njenih državljanov?

Zahtevamo, da se poišče in imenuje krivce za omenjene represije in da se jih zaradi kršitve človeških, samoupravnih in političnih pravic državljanov sodno preganja.

Zahtevamo, da skupščina prepreči, da bi se karkoli podobnega ponovilo.

V Beogradu, januarja 1982

PREDSEDNIŠTVU SOCIALISTIČNE REPUBLIKE SRBIJE

CENTRALNEMU KOMITEJU ZVEZE KOMUNISTOV SRBIJE BEOGRAD

Dnevno časopisje je nedavno prineslo skopo vest, da je v Valjevu 10. marca 1976. leta Občinsko sodišče obsodilo beograjskega odvetnika SRĐO POPOVIĆA na leto dni zapora zaradi »širjenja lažnih vesti, ki vznemirjajo občane«.

Obsodba odvetnika Popovića pa ima svojo predzgodovino, na katero želimo na kratko spomniti.

Na ZIMSKIH FILOZOFSKIH SREČANJIH v Divčibarah, februarja 1974. leta, posvečenih temi KULTURA IN REVOLUCIJA, je v diskusiji sodeloval tudi beograjski književnik DRAGOLJUB IGNJATOVIĆ, ki je, izhajajoč iz določenega socialističnega stališča, dodal kritične pripombe o stanju v sodobni jugoslovanski družbi. Neugodno je ocenjeval položaj naše kulture ter ga povezoval z neugodnim razvojem socialnih in ekonomskih odnosov v zadnjih letih, kar odseva med drugim v zaostajanju industrije in poljedelstva ter v povečanem izvozu delovne sile na kapitalistično tržišče. Ob koncu Srečanj so organi Službe državne varnosti, ki so očitno spremljali njihov potek, preiskali Ignjatovićevo hotelsko sobo, zaplenili rokopis njegovega prispevka ter celoten material s Srečanj, posnet na magnetofonski trak. Ta material so po večmesečnem zadrževanju in šele po večkrat ponovljenih zahtevah organizatorja Srečanj končno vrnili, da bi bil z veliko zamudo pripravljen — po tradiciji teh Srečanj — za objavo v številki 1/2 časopisa FILOZOFIJA 1974. leta. Ko je bilo tiskanje časopisa končano, so organi Službe državne varnosti, *mimo kakršnega koli sodnega postopka ali odločbe,* v tiskarni zaplenili celotno naklado časopisa, tako da je jugoslovanska javnost ostala popolnoma neobveščena o značaju in vsebini teoretskih razgovorov, na katerih so poleg filozofov sodelovali tudi mnogi znani kulturni in znanstveni delavci iz cele države.

Proti književniku Ignjatoviću je bila zatem vložena obtožnica na valjevskem Okrožnem sodišču, 7. aprila 1974 je bil obsojen na **tri in pol leta zapora** zaradi kazenskega dejanja »sovražne propagande«. Na procesu proti Ignjatoviću je bil njegov branilec Srđa Popović.

Od tega procesa sta minili skoraj dve leti. Medtem so Ignjatoviću zaradi slabega zdravstvenega stanja prekinili prestajanje zaporne kazni, v sredini septembra 1975 pa jo je PREDSEDSTVO SR SRBIJE na lastno iniciativo spremenilo v pogojno kazen enakega trajanja. Mesec dni po tej odločitvi Predsedstva, pa je javni tožilec v Valjevu vložil obtožnico zoper Srđo Popovića, ki je bil, kot vidimo, obsojen na leto dni zapora. V čem je krivda odvetnika Popovića? Po javni sodbi, ki jo je sprejel svet Občinskega sodišča, je Popović kriv, ker je, KOT BRANILEC, v dokaznem postopku in v zaključnem govoru na obravnavi trdil, da moramo DEJSTVA, ki jih je Ignjatović iznesel na Srečanjih, ***smatrati za točna, vse dokler se ne dokaže nasprotno.*** Sprejemajoč zahtevo obtožnice, je Občinsko sodišče v Valjevu proglasilo BRANILCA Srđo Popovića za krivega, KOT DA tudi sam MISLI IN TRDI enako kot njegov klient. Ta LOGIČNO nemoguč, v PRAVNEM smislu porazen in DRUŽBENO-POLITIČNO škodljiv in kompromitirajoč sklep sodišča temelji pravzaprav na FIKCIJI. Sodišče je namreč popolnoma spregledalo ali pa ignoriralo splošno sprejeto načelo sodobnega kazenskega prava in postopka, po katerem DOLŽNOST ALI BREME DOKAZOVANJA PADE NA TOŽILCA, NE PA NA OBTOŽENEGA. Okoliščina, ugotovljena med postopkom proti odvetniku Popoviću, da je kot branilec Ignjatovića, zavedajoč se pomanjkljivosti v dokaznem postopku, prosil sodišče, naj od MERODAJNIH služb v SFRJ dobi dokaze o točnosti dejstev, ki jih je iznesel njegov klient, nedvoumno govori obsojenemu Popoviću v prid in predstavlja pričevanje o tem, da je ravnal ne le v skladu z dolžnostmi, ki mu jih predpisuje njegov poklic, temveč tudi v skladu z zakonskimi predpisi, t. j. v skladu z imperativom neobhodne določitve ne le formalne, marveč tudi materialne RESNICE v kazenskem postopku. Ko govorimo o »primeru« književnika Ignjatovića — ne da bi tokrat globlje posegali v pereč problem naše družbene kritike, namreč v to, ali se celo najostrejša in najbolj nesprejemljiva KRITIČNA BESEDA o družbi sme proglasiti za KAZNIVO DEJANJE, ali pa jo je treba POBIJATI s protikritiko, ne pa z represijo — kot udeleženci Zimskih filozofskih srečanj v Divčibarah, kot edine priče tam izrečenega, odbijamo vsako možnost, da bi nas imeli za žrtve »sovražne propagande«, ter izražamo svojo globoko zaskrbljenost za družbene in moralne posledice tega dejanja. Kot občani in javni delavci energično protestiramo proti obsodbi, izrečeni odvetniku Srđi Popoviću, prepričani, da ta obsodba, brez primere v pravosodnem sistemu SR Srbije in Jugoslavije, v kolikor bo potrjena, POSTAVLJA INSTITUCIJO OBRAMBE V NAŠEM KAZENSKEM PRAVU ZUNAJ ZAKONA in prinaša neprecenljivo škodo ugledu naše države. Povrhu vsega je obtožba nesmiselna, saj prihaja PO pogojni obsodbi književnika Ignjatovića, tako da bi, da bo paradoks še večji, teže prizadela BRANILCA kot njegovega KLIENTA.

Obračamo se na vas, kot na najvišje avtoritete političnega reda v Socialistični republiki Srbiji, z apelom in upanjem, da boste v tem primeru ravnali po svojih odgovornostih.

V Beogradu, 6. aprila 1976. leta

ČNA EMANCIPACIJA

V Angliji se je whigovska propaganda obilno ukvarjala s sestavljanjem peticij, želeč izboriti ustavno reformo. S široko in bučno agitacijo so whigovci uspeli v enem samem letu poslati parlamentu 650 peticij z zahtevo po reformi. Ko je bila le-ta 1832 sprejeta, so postale peticije prava mora za parlament; v letih 1842—47 jih je prejel preko 80.000.

Najspektakularnejši primer politične vloge peticije daje čartistično gibanje. Na velikem srečanju delavcev leta 1837 je bila sprejeta peticija **(People's Charter),** ki so jo potem 1839 zelo pompozno izročili parlamentu.[7] Čartisti so hoteli s svojo peticijo prepričati vse, da parlement ne predstavlja naroda: **»Obračamo se na vaš občutek pravičnosti in časti, v upanju, da boste takoj sprejeli zakonodajne ukrepe, ki bodo omogočili ljudstvu, da bo zastopano v parlementu . . . Zato vam najspoštljiveje dajamo vedeti, da vi ne predstavljate ne množičnosti ne interesov ljudstva in da so interesi oseb, ki sestavljajo parlament, večinoma tuji ali celo povsem nasprotni interesom prebivalcev te dežele.«**[8] Konkretne zahteve čartistov je predstavljalo šest točk, ki so po mnenju nekaterih opazovalcev postale program nove stranke, ki je zbirala industrijske delavce.[9]

Peticije niso dosegle neposrednega uspeha — oblast jih je najpogosteje zavračala — a njihove posledice so se čutile v stalnih spodbudah za rast demokratičnih ustanov. Podobno vlogo so peticije igrale v Franciji. V času revolucije so to pravico najbolj izkoriščali klubi. Pred Narodnim konventom so defilirale najrazličnejše skupine peticionarjev, ponavadi oboroženih, ter s skupščinske govornice sporočale svoje zahteve. Borba zakonodajnih teles proti klubom se je vrtela prav okoli pravice do peticije, ki so jo ti izkoriščali za poskus vladavine množic.[10] Da bi preprečila to prakso je ustava iz tretjega leta omejila peticijsko pravico s prepovedjo skupščinam, da bi sprejemale ali prenašale peticije; po novi ustavi so le-te smele biti samo individualne. Kasneje, v času restavracije, so si poslanci z zahtevami peticionarjev pomagali pri nekaterih zakonskih pobudah in jih izkoriščali kot sredstvo za kontrolo vlade, čeprav formalno niso imeli te pravice.

Najslavnejše dni so peticije doživele v revolucionarnih dogodkih leta 1848. V Angliji je bilo tega leta napisanih **577** peticij, zahtevajočih splošno volilno pravico. V Franciji se je v letih 1842—47 razvijalo gibanje za volilno reformo, 1848 pa so peticije zahtevale revizijo ustave.[1] V Nemčiji je tega leta pruski parlament prejel peticijo profesorjev, ki so zahtevali svobodo tiska, pravico do zbiranja, pravico do pošiljanja peticij ter nacionalni parlament. Med revolucijo 1848 je bila procedura vsepovsod enaka: masovna zborovanja z »burnimi peticijami«, naslovljenimi na vladarja ali skupščino.

Kot uvod v revolucijo so bile peticije posebno značilne za Francijo, zato so pravico do peticije v tam pogosto omejevali in zbijali na peticijo kot prošnjo za popravljanje posameznih krivic.

Od sedemdesetih let prejšnjega stoletja je začel politični pomen peticij v zahodnih deželah upadati, saj se je širila glasovalna pravica, krepila parlamentarna demokracija, razvijal se je svoboden tisk in druge oblike vpliva na oblastnike (npr. interpelacije). J. F. Aubert sodi, da so proti vse učinkovitejšim možnostim izražanja različnih družbenih interesov peticije »lahek instrument« in nižja oblika političnih pravic, saj lahko oblast nanje odgovarja »kakor ji je všeč, izpostavljajoč se le nevarnosti političnih ugovorov.«[11]

Toda, če peticije nimajo več tistega pomena, ki so ga nosile pred izgradnjo demokratičnih političnih ustanov, to še ne pomeni, da so izgubile vsako vlogo in da danes niso več za rabo. Še vedno se uporabljajo na klasičen način, t. j. kot sredstvo pritiska na organe oblasti, da sprejmejo ali prekličejo kakšno odločitev ali predpis, našle pa so si tudi mesto v novih političnih pojavih zadnjih desetletij. V gibanjih za svobodo govora in boju za druge človeške pravice, posebno v šestdesetih letih, so protagonisti iskali poti, da prekoračijo dosežene meje politične emancipacije, in to tudi v deželah relativno razvite politične demokracije. Pisanje peticij je del aktivnosti sodobnih družbenih gibanj (»zelenih«, mirovnikov ipd.), z njimi državljani protestirajo proti atomskim centralam (v švici je neka peticija zahtevala moratorij za izgradnjo takšnega objekta) . . . Najbolj pa so peticije ohranile in potrdile svojo vlogo, kjer se podpisani listi postavljajo v bran svobode in človeških pravic.

Peticije so prekoračile meje: za humane cilje, kot so ukinitev smrtne kazni ali splošna amnestija za vse »zapornike vesti« se podpisi hkrati zbirajo v mnogih deželah.[12] Mednarodne so tudi zahteve po pomilostitvi obsojencev na smrt, ter protestni apeli ob političnih sojenjih.[13] V sodobnih družbah se torej peticije najpogosteje uporabljajo, da se javno izrazi mišljenje o nekem konkretnem problemu — ali iz neke širše perspektive o položaju človeka; ker se ta mišljenja ne oglašajo v okvirih obstoječih institucij, lažje nakazujejo poti družbenih sprememb.

Naj povzamem. Pred stoletji, ko se je civilna družba ločevala od države, so bile peticije ena od pobud za razvoj parlamenta od stanovske do družbene in politične ustanove. K razvoju parlamentarizma kot civilizacijskemu dosežku je pomembno prispevalo delavsko gibanje (npr. čartizem). V sodobnih časih je v deželah relativno razvite politične demokracije vloga peticij — predvsem v okviru družbenih gibanj — da širijo obzorja politične emancipacije in prispevajo k pretvorbi meščanske družbe, ki morda tudi ne bo ohranila kapitalistične oblike. Končno, **tudi v deželah brez razvite demokratične tradicije predstavlja politična emancipacija pogoj osebne, skupinske in narodne svobode.** Kajti samo svoboden državljan, ki ni podanik državnih oblasti je lahko subjekt družbenega razvoja. Politična emancipacija je po Marxovem mnenju polovična, nezadostna in protislovna, je pa nujni temelj univerzalne človeške emancipacije.[14]

Pojmovanje peticij v Jugoslaviji in pravica do njih

V Politični enciklopediji (Beograd 1875) piše, da je peticija pismeni predlog ali zahteva občanov, poslana praviloma organom politične oblasti, da bi se zadovoljilo neki zahtevi ali rešilo vprašanje, ki ima širši politični pomen.

Tam je tudi rečeno, da so bile v zgodovini peticije sredstvo ljudskega pritiska na parlament, posebno, kadar je bil ta priviligiran in po načinu volitev neodvisen od naroda. Enciklopedija leksikografskega zavoda pravi, da je peticija na splošno predlog, prošnja, želja, zahteva, v posebnem pomenu pa kolektiven predlog občanov, poslan najvišji državni oblasti z zahtevo, da se izvede neka zakonska reforma, preprečijo nezakoniti postopki ali zlouporaba oblasti. Po Pravni enciklopediji imajo lahko peticije več oblik: »prvič, obliko neformalnega predloga, da se bi sprejel neki pravni predpis; drugič, obliko prošnje za izdajo nekega konkretnega akta1 tretjič, obliko pritožbe na postopke upravnih organov (Pravna enciklopedija, Bg 1979, S. 949).

Francoski avtor R. Jacques loči dve vrsti peticij: »individualno«, ki naj zakonodajalca opozori na nek osebni interes njenega pisca, ko je peticioner žrtev nekega administrativnega organa in s peticijo zahteva, da se krivica popravi.

Druga vrsta je »kolektivna« peticija, ki zahteva nek širši ukrep za dosego progresivnega cilja (npr. sprejetje novega zakona ali spremembo obstoječega). . . in torej želi zakonodajalcu določiti smer delovanja. Upoštevajoč to delitev govori C. A. Colliard o dualizmu pravice do peticije. Lahko torej gre za pritožbo, ki zahteva zadovoljitev nekega osebnega interesa, ali pa za manifetacijo svobodnega mišljenja, za oblasti poslano informacijo. V tem drugem primeru gre najpogosteje za participacijo izoliranih poedincev v politični oblasti, v obliki zakonodajne pobude.

V tem delu se omejujem na preučevanje kolektivnih spomenic politične vsebine kot načina komuniciranja med občani in oblastjo.

V Jugoslaviji je pravica do peticije zajamčena z ustavo in torej predstavlja osnovno pravico državljanov. Čeprav se izraz »peticija« pojavi le v prvi povojni ustavi, je ta pravica jugoslovanskim državljanom v celoti priznana tudi z ustavama iz let 1963 in 1974. 157. člen druge prvi: »Občan ima pravico, da pošilja predloge in zahteve organom družbeno političnih skupnosti in drugim odgovornim organom ter organizacijam, da dobiva odgovore nanje, pa tudi sprejema politične in druge pobude splošnega pomena. »Zakon o delu zveznih organov za predloge in pritožbe (Ur. list SFRJ, 12/77) v točki 2 podrobneje odreja, da se kot predlogi in pritožbe jemljejo vse prošnje, pritožbe in drugi dopisi, katerih avtorji se obračajo k zveznim organom, da bi učinkovito zagotovili in zaščitili svoje pravice, pravne interese ali obveze ali sprožili politično ali drugačno pobudo v splošnem interesu. Isti zakon v petem členu precizira pravico, da dobi pisec na spomenico odgovor. »Zvezni organ je dolžan, da spomenico ali predlog sprejme, jo čimprej vzame v delo, preuči in postopa v skladu s tem zakonom. (. . .) Zvezni organ je dolžan takoj odgovoriti predlagatelju, kaj je glede sproženega vprašanja storil. Odgovor se daje pismeno«. 4. člen še posebej poudarja: »Delovni ljudje in občani ne smejo zaradi svojih pritožb in predlogov zveznim organom trpeti nikakršnjih škodljivih posledic, niti jih za to ne more nihče klicati na odgovornost, razen če s tem store kaznivo dejanje.«

Iz citirane odredbe in členov omenjenega zakona vidimo, da vsebuje pravica do peticij sledeče elemente: (1) pravico ljudi, da pošiljajo državnim in drugim organom vsakršne dopise; (2) pravico, da bodo ti dopisi sprejeti, čim prej prebrani in sprejeti v postopek; (3) pravico do pismenega odgovora in to takoj (v razumnem roku); ter (4) zagotovilo, da zaradi takšnega pisanja nihče ne bo trpel posledic. *Če umanjka kateri koli teh elementov je pravica do peticije dejansko izničena.*

2. PREDMET IN PREDPOSTAVKE RAZISKOVANJA

Izkoriščenje prej omenjane ustavne pravice je v zadnjih letih dobilo v jugoslovanski družbi določene specifične karakteristike, ki si zaslužijo širšo sociološko analizo. Mislim predvsem na dvoje: prvič, na pogostost individualno podpisanih kolektivnih peticij, s konkretnimi zahtevami po omejitvi moči državnih in političnih organov in poskusi javnosti, da vpliva na njihovo obnašanje. Drugič, reakcije nosilcev politične moči in oblasti na takšne peticije. Kaže se v ignoriranju občanov kot »partnerjev« oblasti, včasih pa tudi v rabi represivnih ukrepov, ki ogrožajo ustavno pravico občanov do podajanja političnih pobud.

Predmet te raziskave je interakcija, do katere pride, ko državljani prinesejo peticijo. Ne smemo pa spregledati, da je predmet tega dela omejen na proučevanje predvsem tistih peticij, ki govore o problemu človeških pravic in demokratizacije političnega življenja v jugoslovanski družbi. Ta vrsta peticij je vzpostavila peticionizem kot politični pojav. O njegovi naravi sprejemam te predpostavke:

Prvič, vlogo peticij v sodobni jugoslovanski družbi lahko razumemo kot enega od načinov, da se afirmira status svobodnega državljana **(citoyen).** Sam mehanizem peticije postavlja v prvi plan individualni podpis, odločitev in odgovornost in tako krepi samozavest poedinca kot političnega subjekta.

Drugič, afirmiranje državljanov se zrcali v zahtevah peticij, naj se institucionalno in praktično uveljavi spoštovanje državljanskih pravic in svoboščin.

Tretjič, takšnjim težnjam se zoperstavljajo interesi monopolizirane politične oblasti, **ki ne priznava nikakršnega »partnerstva«** (beri: enakopravnosti državljanov) v sferi političnega odločanja.

Vsi trije momenti, ter eksplicitni politični spopad med peticionarji in oblastjo, spodbujajo tezo, da je peticionizem — — ki uveljavlja državljana kot nosilca pravice in svobode — — eden od tokov politične emancipacije v jugoslovanskem prostoru. Takšno razumevanje pojava poganja iz (1) strukture družbe in njene organizacije in (2) zgodovinskih dogodkov, konkretnih akcij in odnosov med družbenimi skupinami in poedinci, ki so zaostrili vprašanje državljanske in politične svobode v jugoslovanski družbi.

(1) Reprodukcija strukture jugoslovanske družbe se gradi — tako kažejo mnoge sociološke in ▶

PREDSEDSTVU JUGOSLAVIJE PREDSEDSTVU SR SRBIJE BEOGRAD

V petek, 9. julija 1982, so med mitingom solidarnosti s palestinskim ljudstvom v Beogradu aretirali osem fantov in deklet, študentov beograjske univerze. Med aretacijo so z nekaterimi grobo ravnali, jih odvlekli preko ceste v knjigarno »Komunist« *in jih tam pred pričami pretepali.* Priče so o tem dale pismene izjave, 16. julija pa je v Ninu o tem pisal novinar Komunista Dušan Bogavac. Sodnik za prekrške jih je kaznoval s po *petdesetimi, štiridesetimi* in *petindvajsetimi* dnevi zapora.

Njihova edina krivda, kot dobesedno piše v odloku o kaznovanju, je v tem, da so »kršili javni red in mir tako, da so na protestnem mitingu občanov in mladine Beograda v znak solidarnosti s palestinskim ljudstvom nosili transparente, na katerih je bila na belem platnu z velikimi rdečimi črkami izpisana beseda Solidarnost. S tem so izzvali negodovanje na mitingu prisotnih občanov in mladine, omalovaževali njihova socialistično-patriotska in nacionalna čustva, s čimer so prekršili . . .«

Četudi mu primanjkuje pismenosti, pa ta tekst nekega sodnika v naši prestolnici niti ne poskuša skrivati, za kaj pravzaprav gre. Ti mladinci niso motili poteka mitinga, niso vzklikali sovražnih gesel, niso povzročali nereda, niti kakršnih koli sporov z občani. Nemo so držali transparente, na katerih je v poljskem jeziku pisalo »Solidarnost«. In to je *»omalovaževalo socialistično-patriotska in nacionalna čustva«* občanov Beograda! Beograd je šestnajst mesecev vznemirjeno spremljal herojski boj poljskega delavskega razreda. O »Solidarnosti« je naš tisk pisal z neskritimi simpatijami. Predsedstvo ZKJ je v svoji »Informaciji o dogodkih na Poljskem«, 5. januarja 1982. leta, takole pojasnilo bistvo dogajanja na Poljskem: »Gre torej za razredni konflikt, ki traja že več desetletij — konflikt med delavskim razredom in ostalimi progresivnimi silami na eni strani, ki želijo razbiti birokratsko-centralistični in etatistični sistem socializma in se zavzemajo za lastno vizijo socializma, ki bi bila v skladu z zgodovinskimi in nacionalnimi pogoji; in notranjimi in zunanjimi silami, ki vztrajno branijo preživeli model »realnega socializma«, na drugi strani. Gre tudi za izraz teženj delavskega razreda in drugih družbenih sil Poljske po zagotovitvi nacionalne suverenosti in resnične neodvisnosti svoje države ter pravice do svobodne in samostojne izbire poti socialističnega razvoja.«

Kako je torej mogoče, da v isti državi, istega leta, organi, ki trdijo, da delujejo v imenu iste Zveze komunistov Jugoslavije, brutalno maltretirajo in jemljejo svobodo posameznikom, ki izražajo ista stališča? Ob tem pa še pripisujejo občanom, da so »negodovali« in bili »omalovaževani« s poudarjanjem simbola »Solidarnosti«.

Razumljivo je, da je dnevno političnemu pragmatizmu koristno, da v določenem trenutku obsoja eno vrsto pritiskov, zamolči pa drugo. Razumljivo pa je tudi, da ni nujno, da bi vsi občani spremljali vsako taktično spremembo dnevne politike. Razumeti moramo, da so mladi te države vzgajani tako, da razumejo zvezo med različnimi oblikami zasužnjevanja in da dvignejo svoj glas v obrambo človeške eksistence in temeljnih človeških pravic, pa naj gre za Vietnam, Čile, Afganistan, Palestino ali Poljsko. Nastaja absurdna situacija: vlada, ki se pred svetom ponaša s svojo neodvisno, angažirano, zunajblokovsko politiko, *grobo kaznuje lastne državljane, ki so temeljne principe te politike vzeli resno.* Kako bo odjeknilo v svetu, ko se razve, da moraš v Jugoslaviji v zapor že zaradi javnega opominjanja na usodo »Solidarnosti«? Koliko politično modrosti in odgovornosti za ugled naše države v svetu stoji za takimi postopki? In obratno, če so sploh mogoči, *ali lahko potem še govorimo o javni družbeni kontroli nad organi varnosti?*

V viharju današnjih svetovnih dogodkov lahko usoda nekaj posameznikov deluje nepomembno. Toda vsi svetovni viharji se začenjajo s tem, kar se dogaja posameznim ljudem.

Predpostavljajoč, da vse to veste, pričakujemo, da boste storili vse potrebno za ozvoboditev naslednjih fantov in deklet: Vesolinka Zastavniković, Pavluško Imširović, Gordan Jovanović, Branislava Katić, Radmila Karajović, Jovica Mihajlović, Dragomir Olujić in Bojan Vižintin.

V Beogradu, 15. julija 1982

General Vojćeh Jaruzelski, Varšava

Izražavajući svoju punu solidarnost sa sindikatom "Solidarnošć" koji u ovom času predstavlja poljski narod, odlučno protestujemo protiv zavođenja ratnog stanja u Poljskoj pod Vašim vodstvom i zahtevamo njegovo hitno ukidanje u interesu mira i demokratskog preporoda Poljske. Odmah oslobodite sve političke zatvorenike.

u Beogradu,
22. decembra 1981.

druge raziskave — na proizvodnji »viška politične moči« oz. na monopolu politične oblasti. **To je tip strukture, katere določujoča komponenta je dominacija politične sfere nad vsemi ostalimi sferami javnega življenja.**'' Ko se struktura družbe reproducira brez posredovanja demokratičnih ustanov, nujno proizvaja družbeno življenje, ki nima prostora za spoštovanje osnovnih človeških in državljanskih pravic. Na ta aspekt strukturnega suspendiranja človekovih pravic v družbah »realnega socializma« je pokazal Lešek Kolakovski: *»Aparat oblasti nima nikakršne svobode, da bi nekaj storil za pravice svojih državljanov. Tudi če bi vodilni to želeli, jim ne bi mogli povečati pravic, ne da bi samim sebi presekali vejo, na kateri sede. Izkušnje kažejo, da so vsa popuščanja kakršnim koli demokratičnim zahtevam neuspešna v doseganju miru in zadovoljstva, saj so parcialna in vodijo do surovega pritiska, ki kot v plaz naraščajoča kepa snega preti, da v celoti pogoltne družbeno ureditev.''*

To protislovje — da se družbeni položaj vladajočega sloja in dr. red **v celoti vzpostavljata na račun državljanov in njihove svobode** — predstavlja strukturni izvor sporov okoli spoštovanja človeških pravic v jugoslovanski družbi. V najširšem pomenu se je to temeljno protislovje ubesedilo v pojavu peticij, ki s svojo par excelence legalno naravo terjajo omejevanje oblasti in njeno »vstavljanje« v zakonske okvire.

Po drugi strani je način reagiranja na peticije tudi pogojen z monistično naravo državne oblasti.

Pomanjkljiva samostojnost in razdvojenost socialne in politične hierarhije družbenih položajev proizvaja izjemno občutljivost na vsak — tudi najmanjši — odpor v kateri koli že sferi družbenega sistema. Zato monistična struktura državne oblasti praviloma teži k popolni kontroli, kot da bi vsak odpor postavljal pod vprašaj celotno ureditev. Čeprav se zahteva omejitev oblasti v posamičnem primeru, se to »sistemsko« prevaja kot dvom v **oblast,** oz. socialne privilegije, ki so na njej zasnovani. Odtod veliko nesorazmerje med političnim dometom pravice do peticije in reakcijo oblasti, ki vidi v peticionizmu *»izdelan način napada na naš socializem«*''. Pa vendar izkoriščanje pravice do peticije ne pomeni »napada« na sistem kot celoto, saj peticija praviloma nastajajo ad hoc, okoli nekega danega problema, in se jih da kot prošnje mirno odbijati.

Strukturna utemeljenost pritiskov, da bi se posamezniku priznal status državljana, t. j. političnega subjekta, se da analizirati še na drug način, z opazovanjem nasprotij, ki nastanejo, ko se negira citoyen v pogojih razredne diferenciacije družbe, ki nujno implicira različne družbene in politične interese. Na to protislovje kaže Žarko Puhovski, ko trdi, da je »proizvodna osnova jugoslovanskega — pa tudi vsakega drugega obstoječega političnega sistema — v bistvu meščanska, pa zato tudi teži k meščanski reprodukciji.« Puhovski sodi da je preprečevanje te reprodukcije, posebno v času prihajajoče krize — **»treba premisliti — kajti ena od njegovih posledic je bila prav to, da se je v socialistični, pa tudi jugoslovanski vsakodnevni reprodukciji življenja načelno padalo pod meščansko raven — v civilizacijskem, tehnično—tehnološkem, demokratsko-političnem ali katerem koli že smislu. Neposredni vzrok tega padca pod svetovno zgodovinsko ravnijo časa je v tem, da te meščanske osnove niso kot takšne tudi politično (posebno: ideološko) priznavali, da so ji nalahko pridavali socialistične (samoupravne) epitete, s čemer je niso, jasno, niti malo spremenili. Hkrati se je živelo modernemu meščanstvu nekje okoli kolen in se na vsa usta psovalo to meščanstvo z bojda višje pozicije — prav zato prihajočoča kriza zahteva radikalno reafirmacijo meščanskega (. . .)«**''

Od tod sledi, da sedanja kriza jugoslovanske družbe naglašuje strukturno napetost sistema, katerega bistvo je negiranje meščanskega v pogojih, ko »proizvodne sile niso usposobljene za lastno subjektiviranje v transmeščanski zgodovinski smeri«.'' Posledica je pretirano subjektiviranje politične sfere in njene dominacije nad družbo in proti nje.

Problem državljana kot subjekta političnega življenja, pravic in svobode se pojavlja, ker je meščanski državljan kot »abstraktni« akter v življenju skupnosti razrušen, do resnične politične emancipacije pa ni prišlo, še več, izrabljajo jo za ideološko diskvalifikacijo vseh zahtev po zagotovitvi minimalnega, zgodovinsko doseženega nivoja pravic in svobod človeka. Tako se zahteve po meščanskih državljanjskih pravicah in svobodah etiketirajo kot **regresivni**, kot da bi bila politična emancipacija že končana in brezrazredna družba dosežena.

A absurdno je govoriti o regresivnosti takšnih zahtev, kajti šele socialistična družba bi naj mogla doseči **resnično** politično enakost, t. j. cilj, ki si ga je meščanska družba zastavila, pa ga zaradi vladavine profita, ekonomske dominacije enih ljudi na drugimi ni mogla doseči. Že v osnovni šoli smo se naučili tega pravila. Tezo o tej regresivnosti zahtev za demokratizacijo sistema podpisa še rivaliziranje takšnih zahtev proti ekonomskim pravicam, podružbljanju lastnine in samoupravljanja; tako se gradi privid, da je vsakdo, ki se zavzema za politično demokracijo avtomatsko nasprotnik ekonomskih pravic in samoupravljanja. Pa vendar, kako naj si zamislimo kakršen koli že stvarni razvoj samoupravljanja brez ukinitve političnega monopola, brez demokratizacije državno-partijske oblasti? Zoperstavljanje teh pravic je proizvod obstoječe organizacije družbe, ki z monopolom oblasti ščiti »ekonomske pravice«. oz. »socialistično družbo«. Da ne bo nesporazumov naj rečem, da se teza o reafirmaciji državljana kot političnega subjekta ne da reducirati na golo usklajevanje »baze in nadgradnje«. Če je državljan nosilec človekovih potreb in družbenega življenja, tedaj transcendira dani tip proizvodnje; to potrjuje angažiranje modernega meščanskega državljana v mirovnih in drugih gibanjih ter njegovo zavzemanje za univerzalne človekove potrebe in položaj v svetu. Ko gledamo na to transcendiranje obstoječega, nam ni jasno, čemu praksa v socialističnih deželah (pa tudi nekatera teoretska izvajanja) izrivajo državljana (in ga rušijo) na račun statusa proizvajalca. Kar se prakse tiče, skrivanje državljanov pod »delovne ljudi« žal ni dalo ustreznih rezultatov, ker je vlogo političnega subjekta prevzela politokracija, *poedinec pa je ostal povsem nemočen, utopljen v kolektivitete, ki si jih ni sam izbral.* Če bi hoteli doseči socialistične cilje, bi bila mnogo plodnejša ideja o enakopravni krepitvi obeh statusov: proizvajalca, ki kontrolira višek dela ter državljana, ki sodeluje v javnih poslih družbe kot globalnega sistema in kontrolira politično oblast. Niti ni jasno, čemu bi naj, v kontekstu socialistične doktrine, državljan izginil v imenu vladavine proizvajalcev. Marx človeka ne definira kot proizvajalca, temveč kot bitje svobode in ustvarjalnosti. Proizvodna sfera naj bi bila, po Marxovem mnenju, postavljena pod nadzor in maksimalno reducirana kot element in posebna sfera človekovega življenja. Iz takšne doktrine sledi prav nasproten proces: postopno ukinjanje proizvajalca in afirmiranje poedinca kot bitja skupnosti.

(2) Nastanek peticionizma v Jugoslaviji je tesno vezan na dolgotrajno in mučno obdobje obračuna z junijskim študentskim gibanjem leta 1968. Čeprav je to obdobje ključno za razvoj peticionizma, le-tega ne moremo poistovetiti z idejami, problemi in spori, ki so označevali pozna šestdeseta leta. Gre za nov politični fenomen, katerega cilj je konstituiranje in reafirmiranje državljana in se vzpostavi kot takšen v začetku osemdesetih let. Pa vendar so začetki peticionizma vezani na sedemdeseta leta, kar pomeni, da je nastajal pod senco in pritiski nerazrešenih družbenih sporov, v letih represije in odpora proti njej, streznjenja, odpora političnemu in ideološkemu monopolu in prebijanja novih idej in teoretičnih konceptov.

Študentsko gibanje je zbralo različne ideje, zamisli in družbene skupine, vendar je v njem dominiralo oživljanje začetnih zamisli o socialistični družbi. Spontano gibanje študentov je obnovilo ideje o družbeni pravičnosti, enakosti, brezrazredni družbi, svobodi in demokraciji. Zahtevalo je demokratizacijo Zveze komunistov, svoboden tisk, svobodne volitve . . . **Samostojnost te obnove je ogrozila obstoječi režim in gibanje se je končalo pod represivnimi ukrepi:** z zapiranjem študentov, sodnimi procesi in obsodbami, z dušenjem študentskega tiska. 1972. leto je prineslo predpis o moralno-politični primernosti, ki je institucionaliziral diskriminacijo po političnih prepričanjih, potem pa še zakon o postavljanju univerzitetnih učiteljev, na razpolaganje drastično dejanje, ki je omejilo avtonomijo univerze in diskriminiralo njihov poklic. Kmalu je prišlo še do ukinitve Zveze študentov kot samostojne organizacije mladih (leta 1974), leto kasneje pa so v Beogradu vrgli iz službe osem profesorjev Filozofske fakultete.

(se nadaljuje)

P.: Samo Resnik, Boris Svetel

■

'Robert Jacques, Liberté Publiques, 2. izd., Pariz 1977
'Encyclopaedia of Social Sciences, London 1934, 12. zv.
'Takšne peticije so zabeležene v letih 1641, 1643 in 1647. Lilliburnijska peticija (1647) je tako močno ogrozila interese vladajočega razreda, da jo je mestni rabelj javno sežgal.
'V Angliji je bil leta 1817 sprejet zakon, ki je v času zasedanja parlamenta prepovedoval vse sestanke, sklicane manj kot milijo od Westminsterske palače z namenom, da bi se parlamentu poslala peticija.
'Ameriški kongres je leta 1790 prvič razpravljal o peticijah za ukinitev suženjstva in jih zavrnil.
'Albert Launeraye (1808—1849) je 1832 izdal deklaracijo, ki predvideva široke pravice vlaganja peticij (Preteče naučnog socijalizma, Zagreb 1978, str. 155)
'Na delavskih zborih po vsej deželi je peticija zbrala okoli 1.200.000 podpisov, dolga je bila okoli pet kilometrov.
'Milisav Mijušković, Čartizam, Beograd 1959, s. 11
'Zahteve: (1) splošna volilna pravica za vse polnoletne moške; (2) parlament se naj bi obnavljal vsako leto; (3) plača za člane parlamenta, da bi lahko bili izvoljeni tudi revži; (4) volitve s kroglicami, da bi se izognili podkupovanju in zastraševanju; (5) enaka volilna okrožja, da bi bili volilci enakopravno zastopani; (6) ukinitev premoženjskega cenzusa, da bi bil lahko vsakdo voljen.
''Claude—Albert Colliard, Liberté publique, 4. izd., Pariz 1972 ''Jean—François Aubert, Exposé des institutions politiques de la Suisse, Lausanne 1978
''Organizacija Amnesty International je organizirala dve takšni svetovni peticiji. Peticijo za ukinitev smrtne kazni so z več kot milijon podpisi predali na 36. rednem zasedanju generalne skupščine Združenih narodov decembra 1980. Zahtevo za splošno amnestijo »zapornikov vesti« je podpisalo tudi kakšnih 300 jugoslovanskih državljanov.
»Novejša peticija za pomilostitev vseh mišljenskih in drugih političnih obsojencev, ki niso uporabili nasilja ali direktno ščuvali k njegovi uporabi« je krasila naslovnico Katedre št. 2—86/7, skupaj z obrazcem za podpis. Še vedno jih zbiramo. (op. p.)
''Francoski časopis L'Alternative (1983/22—23 je objavil apel Komiteja proti varšavskim procesom, ki poziva vse zainteresirane državljane, naj pošljejo svoj podpis v znak protesta proti sojenju voditeljem »Solidarnosti« in KOR. Komite so osnovali znani francoski intelektualci, med njimi Michel Foucault, Simone Signoret, Paul Thibaud.
''Karl Marx, Prispevek k židovskemu vprašanju
''Zanimiv recenten prispevek o tem vprašanju je Pučnikov esej v Novi reviji št. 53, Ljubljana 1986 (op. pr.)
''Lešek Kolakovski, »Da li je moguća reforma birokratskog socijalizma, Vidici 3, Beograd 1983
''Iz izjave Josipa Vrhovca, citirane v članku »Peticije: pritisak ili nešto drugo«, Danas, 9. 11. 1982
''Žarko Puhovski (diskusija), Marksistička misao, 2/1983
''Žarko Puhovski, »Granice društvene promjene — promjena društvene granice«, Marksistička misao 1/1983
Če je kdo od naših bralcev spregledal lanski izid knjižice Alenke Puhar Peticije, pisma in tihotapski časi (peticije skozi slovensko zgodovino) (Maribor, Založba Obzorja 1985, zbirka Znamenja), *mu jo toplo priporočamo. Odlomek iz knjige se je pred izidom pojavil v Katedri (Na robu med dopustnim in nesprejemljivim, K. 6/85)*

SKUPŠČINI SR SRBIJE
BEOGRAD

Skoraj sedemletna kampanja, v kateri so — brez primere v povojni zgodovini te države — bila mobilizirana vsa represivna propagandna sredstva in so sodelovale mnoge politične avtoritete, sedanje in pretekle, je dosegla svoj vrhunec s **samovoljno** odločitvijo — ki nasprotuje vsem veljavnim osnovnim pravnim aktom in samoupravnim načelom, na katerih mora ta ureditev temeljiti — s katero so nas odstranili z naših učiteljskih položajev na Filozofski fakulteti beograjske Univerze.

To je bilo storjeno zato, ker prej uporabljani pritiski na nas: zastraševanje, eliminiranje iz znanstvenega javnega življenja (prepoved knjig, časopisov, nastopanja na javnih tribunah, odtegovanje sredstev za raziskovalno delo na projektih, pri katerih smo sodelovali), odvzemanje potnega lista, *preganjanje in obsojanje študentov, ki so nas branili, na zaporne kazni,* poskusi korupcije, pretnje s prisilno upravo na Filozofski fakulteti — niso uspeli doseči naše »demokratične« odstranitve, ne prostovoljnega umika s fakultete.

Kakšni so bili pritiski na nas, priča podatek, da se je lani, in to samo zaradi našega »primera«, dvakrat spremenil, pravzaprav drastično poostril Zakon o visokem šolstvu, in to **samo v SR Srbiji.**

Filozofska fakulteta, t.j. ogromna večina učiteljev in učencev, je, čeprav podvržena stalnim pritiskom, zavedajoč se, da brani svobodo znanosti in da gre za neosnovane obtožbe, dostojanstveno vztrajal pri stališču, da svoje odločitve prinaša samostojno, demokratično in s polno moralno integriteto. Vse predloge, stališča in zahteve, ki jih je fakulteta dobivala, je ocenjevala po točnosti obrazložitev in v skladu s temeljnimi programskimi cilji socialistične družbe, kot tudi s stališča legitimnosti univerzitetne samouprave, ne pa po avtoritetah, ki so stale za njimi.

Ob uresničevanju prvič spremenjenega Zakona o visokem šolstvu, je Filozofska fakulteta, odbijajoč zahtevo Skupščine beograjske univerze, naj nas obsodi kot »skupino«, sprejela predlog, da se za vsakega izmed nas posebej imenujejo komisije, ki bodo na osnovi dejstev raziskale, ali smo »moralno in politično primerni« za učiteljski poklic. Široki jugoslovanski javnosti je ostalo neznano, da so komisije, sestavljene iz preko tridesetih najuglednejših profesorjev iz skoraj cele države, dale pozitivno mnenje o naši dejavnosti, kar so z veliko večino glasov sprejeli vsi pristojni samoupravni organi fakultete.

Ta popolnoma zakonita odločitev pa ni zadovoljila političnih forumov. Ignorirali so kompetentno oceno komisij in odločitve fakultetnih samoupravnih organov ter še naprej zahtevali naš pregon s fakultete.

Zaradi normalizacije delovnih pogojev na Filozofski fakulteti smo izrazili pripravljenost, da se **začasno** odpovemo pouku in vzamemo dopust za znanstveno-raziskovalno delo. *Zahtevali smo samo minimalne garancije, da bo ustavljeno sodno preganjanje študentov, ki so nas branili, da bodo pritiski na fakulteto prenehali in da nam bo omogočeno nemoteno ukvarjanje z znanstveno-raziskovalnim delom.* Naša prizadevanja so na žalost ostala brez rezultata. Ponovno so spremenili Zakon o visokem šolstvu, politična kampanja se je nadaljevala in padla je odločitev. To birokratsko dejanje povzroča neprecenljivo škodo ugledu socializma v svetu, polna odgovornost pa pada na tiste, ki stojijo za njim.

Protagonisti politične kampanje proti nam nas napadajo zaradi dejanj, ki jih nismo zakrivili. Brez uspeha se trudijo, da bi svojim konstrukcijam dali videz verodostojnosti. Posebno nesprejemljiva izmišljotina je, da smo nasprotniki delavskega razreda in da mu oporekamo vrednost zgodovinskega subjekta. Prava resnica je, da smo oporekali tistim družbenim silam, predvsem birokraciji, ki delavskemu razredu onemogočajo, da bi postal zgodovinski subjekt. Ker tej birokraciji po sedmih letih vztrajnega poskušanja ni uspelo, da bi prišla do kakršnih koli stvarnih podatkov o naši domnevni »borbi za oblast«, se sedaj poslužuje navadnih klevet, saj se zaveda, da je drugi strani onemogočeno javno oglašanje.

V dolgoletni kampanji so nas obtoževali za različne zločine. Sedaj nas obtožujejo zaradi »zvez z inozemstvom« in to prav v državi, ki je pred desetletjem proglasila odpiranje proti svetu za enega temeljnih ciljev svoje politike. ***Res je, veliko zvez s tujino imamo, toda ne z velmožmi, magnati, biznismeni, generali, vojuni, kralji in cesarji, temveč s filozofi, znanstveniki in z znanimi intelektualci celega sveta.*** Ljudje, ki so nas in nas še branijo v svetu, niso — kot trdi uradna jugoslovanska propaganda — sovražniki socializma, niti sovražniki te države, temveč napredni intelektualci, izpričani prijatelji demokracije in socialistične prihodnosti Jugoslavije. Zato lahko samo takšne zveze smatra za škodljive in jih imenuje »destruktivna politična dejavnost«. Dobro je znano, da so nedoločene insinuacije o »sovražni dejavnosti« vedno najzanesljivejše sredstvo za pobijanje vsakega nasprotnega mišljenja. Ali niso prav policijski mentaliteti stalinističnega tipa dobrodošla imena »trockisti«, »anarhisti«, da bi se javnost zastrašila že z njihovim omenjanjem?

Tisti, ki danes suvereno obvladujejo močan državni aparat, javne medije, založniška podjetja in fonde za znanstveno in kulturno dejavnost, nas obtožujejo za monopol, nas, ki nimamo nikakršnega dostopa do javnosti in ki se nam že leta ne dovoljuje odgovoriti niti na javne žalitve in klevete. Toda naj se apologetski petolizci do mile volje rogajo našim intelektualnim dosežkom; naj svoje sinekure le pripisujejo na naš račun, naj si izmišljajo klevete in ponaredke. Njihovo vznemirjeno kričanje je samo ogledalo njihove duhovne in moralne nemoči.

Obtožujejo nas, da »zastrupljamo mladino« in da se »za znanstveno fasado« ukvarjamo s politiko, ne pa z znanostjo in filozofijo. Prva obtožba je stara kot zgodovina filozofije, zanjo niso bili prikrajšani niti tisti, ki so največ prispevali k razvoju človeškega uma in resnice. Druga obtožba je groteskna, ker je izrečena v državi, kjer bi družbeni in politični sistem **moral** težiti k temu, da bi se vsak državljan ukvarjal s politiko. Ali morda vsi, samo marksistični filozofi in sociologi ne? Najprimernejši komentar obtožbam so grenko satirične besede Radoja Domanoviča: **»Kaznuje se vsak, ki razmišlja o državnih zadevah. O ničemer se navsezadnje ne sme misliti brez posebnega policijskega dovoljenja, saj mišljenje spodkopava srečo!«**

Naša dela potrjujejo, da smo se kot filozofi in sociologi ukvarjali — glede na poklic, ki smo ga izbrali, smo se tudi **morali** ukvarjati — s **teorijo družbe.** Ker je marksizem **praktična** teorija, ki »ne more črpati svoje poezije iz preteklosti, temveč samo iz bodočnosti«, smo v svojih delih razpravljali o odprtih problemih sodobne, tudi jugoslovanske družbe, stalno misleč na njeno prihodnost. V kolikor je to razpravljanje hotelo ohraniti dostojanstvo znanosti in filozofije v Marxovi tradiciji, se kritičnosti ni moglo izogniti.

Vse, kar smo kritičnega izrekli in napisali, je bilo **javno,** izrečeno pred celotno bralsko publiko. Zato lahko samo znanstvena, filozofska kritika, kot predvideva tudi program ZKJ, ocenjuje vsebino in vrednost naših teoretskih dosežkov, ne pa interesom dnevne politike podrejena propaganda. Skupaj z Engelsom menimo, da je »kritika življenjski princip delavskega gibanja« ne le v kapitalističnem, temveč tudi v socialističnem sistemu.

O kakšnem delavskem gibanju in socializmu sploh še lahko govorimo, če se le-ta »izogiba kritike« in »teži k prepovedi diskusij«, »svobodo govora« pa v lastnih vrstah uničuje, ali pa jo lahko kadar koli proglasi za kaznivo dejanje in jo preganja po normah kazenskega zakonika?

Trditev o našem domnevnem vmešavanju v politiko, kot o **borbi** za oblast, je navaden sofizem in demagoška igra, preračunana na zavajanje neobveščene publike. Toda ta sofizem ima manipulativni cilj, da se naša **duhovna** prizadevanja **prikažejo** kot ambicije z umazanimi in nečastnimi motivi. Končni cilj vseh tovrstnih obtožb je, **da se iz nas skonstruira »organizacijo«, ki si je za cilj postavila nič manj kot politični prevrat,** na ta način pa se **ustvarja primerna atmosfera za opravičevanje vseh ukrepov političnega preganjanja,** kar bi privedlo do ukinitve poslednjih ostankov **svobodne znanstvene misli,** ki je proklamirana tudi v Ustavi in v programu ZKJ.

Odbijajoč vse te sofizme, ki ne ogrožajo le nas osebno, temveč svobodo in socialistično kulturo cele države, ponavljamo, da je vsaka teoretična misel, ki se giblje v okvirih vnaprej določenih »političnih koordinat«, samo misel vulgarne apologije obstoječega, v kateri ostane socializem **brez prihodnosti.** Takšno mišljenje nima v srcu daljnosežnih osvobodilnih ciljev, in interesov delavskega gibanja, temveč samo kratkoročni interesi vladajočega **aparata moči,** ki hoče delovati **v imenu** ali **namesto** delavskega gibanja. Ali ni simptomatično, da vzporedno z razmahom kampanje proti nam narašča vpliv ideologov stalinističnega dogmatizma, ki so čakali trenutek povračila in ki so pripravljeni, da kadar koli pojasnijo družbeno prakso kot emanacijo zakonov zunaj človeka, z druge strani pa, da opravičijo svoj voluntarizem in subjektivizem v političnem življenju, razumevajoč marksizem kot **ideologijo indoktrinacije** in ne kot **teorijo revolucije.**

Karakteristična za takšno ideološko, dogmatsko razumevanje marksizma je zamolčana predpostavka o **nepogrešljivosti vodstva Partije, iz česar sledi, da je že drugačno mišljenje od mišljenja vodstva zadosten dokaz krivde. Toda, ali ni bilo v sami politiki vodstva ZKJ, vsaj v zadnjih desetih letih, precej oscilacij in protislovij, ki so nekaj časa grozile, da privedejo v nevarnost obstoj same organizacije in celo Jugoslavije?**

Kot marksisti teoretiki, ki nam je bila odvzeta vsaka možnost neposrednega vpliva na dogajanje, smo bili vedno kritični do vseh nacionalističnih, stalinističnih in buržoaznih tendenc v tej deželi, ki so v preteklosti povzročile toliko zla. O tem pričajo naši teksti. Zgleda, da so naše odločno stališče, ki ni bilo formulirano po naročilu, temveč je izviralo v zavesti in spoznanju, nekateri funkcionarji in ideologi doživeli kot glas lastne nečiste vesti. Ali je greh, da smo idejo samoupravljanja vzeli resno in jo sprejeli kot zgodovinsko možnost človekove samo-določitve, ki zagotavlja demokratično enotnost jugoslovanskega proletariata nasproti antidemokratskim, antirazrednim delitvam in birokratskim kalkulacijam? Ali je morda greh, da te ideje nismo hoteli sprejeti zgolj kot prazno politično formulo, s katero se doseže samo to, da samoupravljanje ostane inferiorni dodatek vladajočega aparata moči?

V luči sedanjih dogajanj pri nas postaja vse bolj neprijetno spoznanje, da v delavskem gibanju, že od časa Marxa in Engelsa, živi tendenca funkcionarjev gibanja, da bi ukinili avtonomijo socialistične znanosti. Na to nevarnost opozarja že Engels v svojem pismu 25. februarja 1891: »Briljantna ideja je, da se nemška socialistična misel, potem ko se je znebila Bismarckovega zakona proti socialistom, podvrže zakonu proti socialistom, ki naj bi ga ustvarilo in sprejelo socialdemokratsko vodstvo samo.«

V času, polnem preizkušenj, izražamo globoko hvaležnost svoji fakulteti, prepričani, da je s tem, ko nas je branila pred izmišljenimi in neopravičenim napadi, branila tudi svobodo znanstvenega mišljenja in temeljne predpostavke znanosti in kulture.

Pripravljeni smo priznati, da smo za resnico morda naredili manj, kot bi lahko, nikoli pa več, kot smo morali. Vendar smo prepričani, da idej ni mogoče premagati tako, da se prepreči njihovo širjenje izza profesorskega katedra. Prepričani smo, da dostojanstvena in resnicoljubna skupnost, kot je Filozofska fakulteta, ne bo demoralizirana in da ne bo nehala braniti resnice in velikih moralnih načel samo zato, ker je začasno izgubila osem svojih članov.

v Beogradu,
28. januarja 1975

Ljubomir Tadić
Miladin Životić
Zagorka Golubović
Mihailo Marković
Trivo Inđić
Dragoljub Mićunović
Nebojša Popov
Svetozar Stojanović

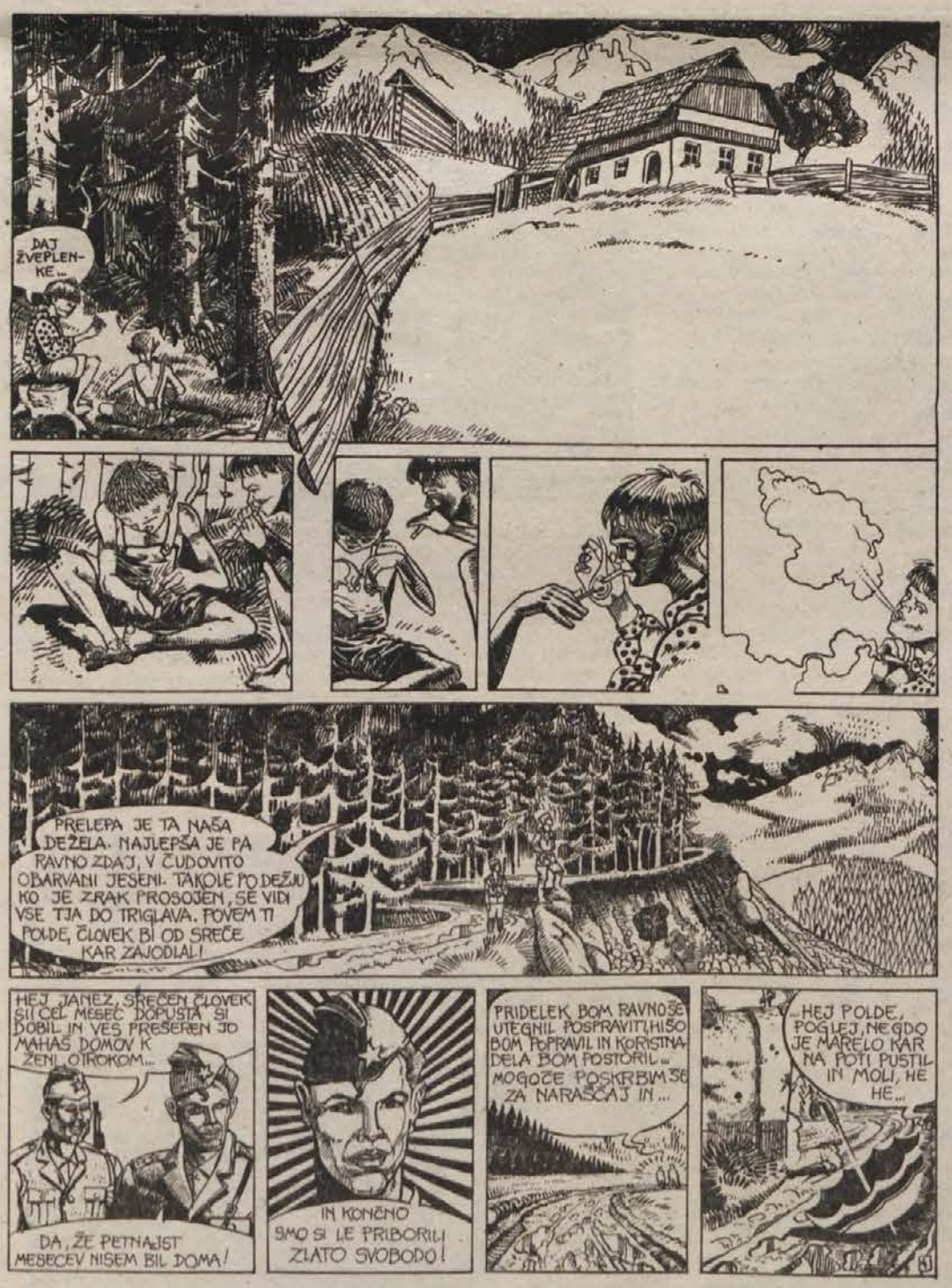

PIŠE IN RIŠE: ZORAN SMILJANIĆ

SOMRAK ŠTAFETE

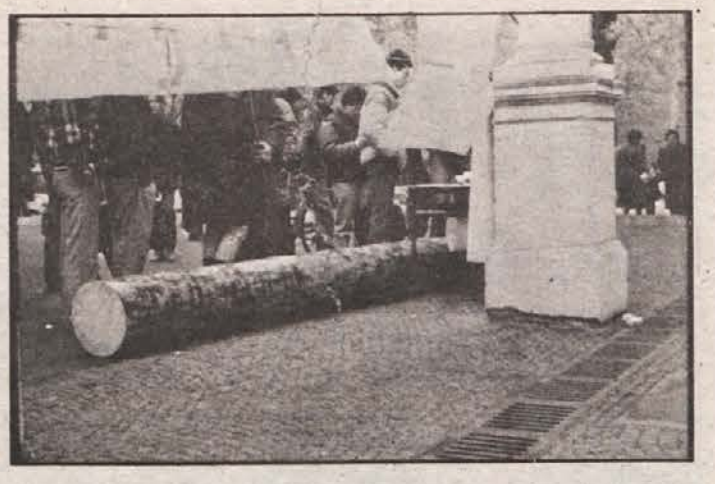

Ko je predsedstvo Univerzitetne konference ZSMS na svoji zadnji seji 8. 12. 1986 ugotovilo, da je štafeta izgubila svoj pomen ter da jo je zato potrebno ukiniti, je bilo seveda popolnoma jasno, da bo ta odločitev imela svojo politično težo. To ne govori samo o tem, kako globoko se pri nas družbeno in politično prekrivata in kako skoraj vsako dejanje, ne glede na to, da gre za popolnoma mladinsko odločitev o **mladinskih vprašanjih,** pravzaprav nosi politični naboj, ampak nam lahko govori tudi o doslednosti predsedstva, ki, kljub svojim omejenim možnostim vplivanja na odločitev o nadaljevanju ali nenadaljevanju štafete, ni izbralo lažje poti nemega pritrjevanja, temveč je še enkrat ponovilo to, kar je po njihovem prepričanju tudi volja študentov univerze. Da s takšnim stališčem niso ostali sami, smo se lahko prepričali že dva dni kasneje, ko je množica ljudi izrazila svoje strinjanje s preko dva tisoč podpisi proti štafeti . . . Hkrati pa nam ta akcija kaže tudi na politično nemoč, da bi predsedstvo ukrenilo karkoli odločilnejšega v zapletenem vezju politične mašinerije. Mogoče je sicer opraviti samoodločbo na ravni univerze ter pokazati svoje nestrinjanje, celo izvesti referendum, vendar predsedstvo UK lahko zgolj predlaga referendum na nivoju republike, ne more pa ga zahtevati in tako končna odločitev znova leži v rokah Republiške konference ZSMS. Velikokrat pa odločitve niso samo rezultat skladnosti razmišljanj vodstev z razmišljanji članstva — kako bo ravnalo predsedstvo je torej vprašanje, ali drugače rečeno — žal ni več vprašanje . . . Tako je predsedstvo, bolj iz doslednosti kakor iz prepričanja v končni uspeh in bolj iz nemoči kakor pa zaradi vere v odločilnost svoje odločitve, sprejelo sklep o samoodločbi študentov o vprašanju štafete. Pri tem gre seveda bolj za preverjanje legitimnosti lastnih stališč ter za mobilizacijo študentov kakor pa za dejanje usodnega značaja.

Usoda se namreč kroji drugje in v višinah, do koder glasovi navadnih smrtnikov le stežka prodrejo . . .

Toliko bolj nenavadna je torej morala biti akcija tega istega foruma, ko je s svojimi stališči oblepil prostor pred Maximarketom v Ljubljani ter ob kovinskih zvokih nečloveško lepe glasbe razglašal svoja stališča. Poseben scenski efekt, ki je še posebej razveseljeval prisotno občinstvo, pa je predstavljalo »tesanje štafete«. *Pred očmi presenečenih gledalcev je iz štirimetrskega in več sto kilogramov težkega debla polagoma nastajala štafeta, ki so jo z motorno žago, sekirami in dleti oblikovali »gojenci« likovne akademije.* Večurno naporno umetniško obdelovanje je doseglo višek ob barvanju hrapave površine sedaj že oblikovane hlodovine. Rdeča in črna barva ter za zaključek še nekaj zelene so simbolično nadgradile umetnino. Čeprav zaradi objektivnih razlogov (deformacija štafetnega ročaja) štafete ni bilo mogoče postaviti v pokončen položaj, pa je tako, leže med kupi odpiljene žagovine in lesenega drobirja ter ob plapolanju sveč, še bolj resnično izkazovala svoje pravo bistvo. Hkrati s to mračno predstavo pa je potekalo tudi podpisovanje peticije za ukinitev štafete. Skoraj neverjetno se sliši, pa vendar je res, da je samo v nekaj urah peticijo podpisalo preko dva tisoč ljudi, ki so *v dolgih vrstah potrpežljivo čakali, da bi lahko izrazili svojo voljo.* Bile so to vrste, ki jih v socializmu skoraj več nismo vajeni, vsekakor pa vrste, ki nimajo ničesar skupnega z vrstami za kruh ali časopise, ali z vrstami za bone. Da je imela akcija predsedstva tako velik odziv, demantira vse trditve, ki v takem početju vidijo samo neprimerno prvokacijo. Šlo je namreč za veliko več. Za neposreden apel na tiste, katerih se štafeta neposredno tiče, **za vprašanje volje tistih, na katere se v gromoglasnih govorih zmeraj znova pozablja,** šlo je za vprašanje o zaupanju v sposobnosti in pravico ljudi, da sami odločajo o simbolu, ki jih odslikava, ter o strinjanju ali nestrinjanju s tem, kako in kot kaj jih ta simbol prikazuje. Velika pripravljenost ljudi, da pristopijo na stran tistih, ki se zavzemajo za ukinitev štafete, pa ne kaže samon eizmerne energije, ki nima možnosti političnega izražanja, ampak nam ob primerjavi s forumskim odločanjem o večini vprašanj družbenega življenja kaže tudi na vprašljivo primernost tistih formalnih oblik, ki takih vprašanj niti ne postavljajo in še najmanj sprašujejo tiste, v imenu katerih odločajo. Če je bilo dejanje predsedstva UK izjema, je to izjema, ki potrjuje pravilo . . .

Sveče, ki so tisto sredo zvečer z svojo trepetajočo svetlobo osvetljevale mrtvo telo štafete, pa niso zgolj simbolično označevale konca neke obredne in odtujene prakse. Niso zgolj simbolizirale začetek konca, s svojo bleščavo so izrisovale tudi konec začetka in tisti prebojni trenutek, ko z zanikanjem oblike postaja vprašljiva tudi vsebina. Kajti štafeta **nikoli** ni bila dejanje mladine, **bila je zgolj politična manifestacija volje do moči.** Z razbijanjem formalne zasnove štafete se je šele pokazalo, da je vsebina štafete dejansko politična in to je tudi razlog eksplozivnih reagiranj s strani vseh tistih, ki bi z izgubo take oblike na nek način izgubili tudi oblast. Ko pa postane politično bistvo štafete glavna točka razgovora, potem se je potrebno vprašati in to jasno in dosledno: kakšna so torej ta *politična prepričanja mladine?* Ali je mladinska organizacija tudi politična **in lahko predstavi svoje člane in njihova prepričanja?** Ali ti člani vstopajo vanjo prostovoljno in kaj jih torej združuje v organizaciji?

Odgovori so seveda jasni. Mladinska organizacija je organizacija **starostnikov,** ki se novačijo brez **prostovoljne** in **zavestne** opredelitve. Kaj torej lahko združuje starostnike? Morda starost? Letnica rojstva torej? Kaj ima letnica rojstva opraviti s političnimi prepričanji, s pogledi na družbeno ureditev, izhodi iz krize, moralnimi vprašanji in vprašanji vesti? Ali ni tudi mladina različnih mnenj o vseh naštetih vprašanjih? Na osnovi česa potem predsedstvo jugoslovanske mladine ugotavlja večinsko politično prepričanje, če pa tako znotraj mladinske organizacije kakor zunaj nje ne obstaja politični pluralizem?

Mladinska organizacija tako torej cepi nedeljivo (politična mnenja disperzno pomeša in jih sploh ne zaznava) in združuje popolnoma različno. NI družbenopolitična organizacija, ČE NE artikulira političnih vprašanj. NE združuje članov na osnovi PROGRAMA, ali vsaj programa, ki bi ne bil variacija partijskega in torej NIMA PRAVICE govoriti o političnih prepričanjih svojih članov, saj jih za ta prepričanja niti ne vpraša — niti jih kot organizacija starostnikov ne more povprašati. NJENA ZASNOVA in vpetost v politični mehanizem transmisije ji onemogoča delovanje, ki bi lahko bilo kaj več kot ukvarjanje z obrobnimi vprašanji. Pa tudi **ta** vprašanja bi bolje reševale socialne službe in pametna gospodarska politika.

Če torej vprašanje štafete postaja politično vprašanje, potem samo kaže na to, da o političnih vprašanjih danes znotraj veljavne in fiktivne organiziranosti ni mogoče razpravljati na zadovoljiv način. Starostniki lahko govorijo o svojih letih ter o letnicah rojstva, svoja politična prepričanja pa lahko izražajo v organizacijah z jasnim programom in vizijami prihodnosti. Prav tako kakor vsi ostali, ne glede na starost, ki so na enak način vključeni v trasmisivne organizacije in nimajo možnosti izražati politična stališča.

Zakaj torej deliti na mlade in stare, zakaj torej **narcisoidno slaviti mladost** in ne zrele modrosti starcev? Meje, ki jih določa politični um so naključne in take, da izbrišejo političnost. Mladinci so mladi, člani SZDL-ja delajo, borci so se borili in člani ZKJ so edini, ki brezobrestno posojajo svoj politični program vsem preostalim. **Organizacije, ki nimajo svojega političnega obraza in ne sprašujejo o prepričanjih svojih članov, poskušajo predstavljati celotno družbo in samopašno razglašajo svojo vizijo bodočnosti.** Od kod ta pravica?

Če smatrajo, da je to njihova pravica, potem je nekomu odvzeta pravica. IN ta nekdo so ljudje, vendar ne abstraktni delovni človek samoupravnega socializma, temveč državljan, ki je izpadel iz polja političnega pluralizma in katerega prepričanje ostaja nezaznano. Šele ko bo ta pravica povrnjena, bomo lahko govorili o vizijah ter se odločali o načinih praznovanj — ki bodo nujno različna . . .

Sence, ki jih je svetloba sveč zarisala tistega večera ob iztesani štafeti, tako niso padle na plakate in na predsedstvo ob njih. Sence so legle na tiste, ki so bili nekje za plakati, na tiste, ki so bili odsotni. In ko je naslednjega dne komunala, TOZD Javna higiena odpeljala štafeto, je bilo to samo logično nadaljevanje vsega začetega. Štafeta je končala svojo pot na smetišču, zasipana pod odpadki . . . predsedstvo UK ZSMS (Lj) je zahtevalo, da se relikvija vrne — in vprašanje prihodnosti je, ali se bo morda povrnila oblika. Vsebina se več nikoli ne bo.

Igor Mekina

UREDNIŠTVU KATEDRE

Slučajno sem dobil v roke štev. 3 vaše revije, jo pregledal, in videl da pravzaprav ne zasluži nobene resne besede od resnih ljudi, ker spada ta list med tako imenovane »bulvarske« smeti, vendar bom napisal kljub temu par pripomb, ker je očitno, da ste vsi skupaj, uredništvo in sodelavci, globoko nezreli in boste rabili še mnogo učenja in čitanja resnih knjig, da boste eventualno končno prišli k pravilnemu razumevanju sedanje (in pretekle) situacije.

Na prvi strani sta sotrudnika Lesjak in Resnik napisala neko mizerijo na račun Gorbačova. Pri tem pa nista vpoštevala, da je ta državnik edini v današnjem svetu, kateri resnično mnogo truda vlaga v to, da bi prišlo do splošne razorožitve, vsaj glede nuklearnega orožja in pa kemičnega itd, in je on edino upanje miroljubnih ljudi, da bo do vsaj delne razorožitve res prišlo. Res Gorbačova bremeni podedovani Afganistan, vendar je upati, da bo tudi to zadrego rešil, saj jim je v prehudo breme.

Nisem pa nikjer videl, da bi bila ta dva pisca rekla kako žal besedo na račun Ronalda Reagana, kateri s svojimi pomorskimi, suhozemskimi letalskimi in podmorskimi oporišči pravzaprav drži v šahu ves svet — vso zemeljsko oblo — in ima za seboj pregrozni Vietnam, pa Grenado, Nikaragvo, pa Libijo, Egipt, Izrael itd itd. Na njegov račun ne upata ta dva pisca ničesar zmerjati, ker si tega ne upata saj jima njihovi gospodarji (CIA) tega ne dovolijo. Ko bomo čitali tudi kaj na Reaganov račun, potem bomo pa videli, da ste nepristranski.

O civilnem služenju vojske delate verjetno preveč zgage. Za tistih nekaj desetin tangiranih oseb nima smisla delati tak hrup. Videti je, da bi v primeru, če bi se pojavil kak nov Hitler, le-tega mirno pustili, da bi vas pomendral kot kake uši.

SLEPOTA JASNOVIDCEV je verjetno napisana pod vplivom kakega mamila ali pa v pijanosti. Mogoče bi pisca kak »šaman« pozdravil.

Postopek pri izbiri kandidatov za študij na univerzi v Prištini je očitno pravilen. Ne bi smel vsakdo na študij na univerzo, vsekakor pa tam ni prostora za antipatriote. Tudi na naših drugih univerzah bi bilo potrebno kaj takega uvesti, saj sedaj je na univerzah precejšen del antipatriotov.

Trditev advokata Srdja Popovića, da pri nas ni niti pravna niti ideološka država je pač njegova pogruntavščina, ki pač ne prenese nobene resne kritike. O njegovi vlogi branilca za Artukovića bi bilo potrebno reči, da imamo dvoje vrste advokatov, eni so takšni, ki zadevo resno jemljejo, drugi so pa takšni, kateri so manj resni in ko nimajo drugih pomagal za rešitev obdolženca, se pa zaradi tega poslužujejo raznih advokatskih »fint«, ki so nevredne resnega odvetnika. Dober advokat se s takšnimi »štosi« kot Popović ne bi hvalil.

Tu je sedaj KRIVDA IN GREH, kjer S. Hribarjeva objokuje svoje Hitlerju zaprisežene domobrance, kateri so bili justificirani v Rogu — in kateri so postali njena obsesija. Vendar bi morala vpoštevati to, da noben narod nobena država še ni postavljala spomenikov svojim izdajalcem. Če pa bi pri nas postavili tak spomenik samo za domobrance — ker partizani že imajo svojega — bi na tak spomenik napisali nekoliko spremenjen napis kot ga predlaga S. Hribarjeva in sicer: Umrli za Hitlerjevo domovino. Naj jim slovenska zemlja, ki so jo izdali, ne bo pretežka pri njihovem večnem počitku. Spomenik postavili njihovi neutolažljivi somišljeniki.

Odvetnik Popović bi verjetno najraje podelil svojemu klientu Artukoviću kako zelo visoko odlikovanje za zasluge pri pobijanju Židov, Srbov, Romov, Bosancev, patriotičnih Hrvatov itd, pa tudi Hribarjeva verjetno ni daleč od takšne misli. Drugi ljudje pač ne mislijo na tak način in tako ne more priti do sporazumevanja.

Na strani 12 je v sredini drugega stolpca ta revija postavila svojo pravo sliko (seveda brez tistega ex), in s tem se strinjamo.

P.S.: B.S. — D.P. je v resnici popoln bedak, vendar se tega ne zaveda v pravem smislu. Mogoče bo kdaj prišel k pravi pameti, vendar ni posebne verjetnosti.

Nato je še ZAGOVOR VOLKOV PRED OVCAMI Meine Damen und Herren, vse to je neprebavljivo »šveflanje«, pisarija duševno in telesno utrujene osebe, ki iz žabje perspektive poskuša gledati na okolico, pa pri tem ne vidi tistega, kar bi bilo vredno videti. Nekaterim je opozicionarstvo in zaplotniško opravljanje v krvi in tega se ne bodo odpovedali.

Skratka, ta list ni tak da bi vzgajal mladino, temveč kvečjemu narobe, zelo kvarno vpliva na doraščajoči rod. To pa ni časopis ali revija v pravem pomenu besede, temveč navaden »šund«, za takšne umotvore pa ne bi smela veljati oprostitev prometnega davka in odtegniti bi se morala vsaka denarna pomoč od strani vseh družbenih skupnosti, saj bi se lahko reklo da hranimo in vzdržujemo lastnega sovražnika lastni državi.

9. dec. 1986

Stane Zarnik, Ljubljana

Op. ur.: pismo ni lektorirano!